

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske Aarbøger

III. RÆKKE

II. Halvbind

1938

Udgivet af
Historisk Samfund for Sønderjylland

AABENRAA

Sønderjydske Aarbøger

3. Række.

1938

Udgivet

af

Historisk Samfund for Sønderjylland

ved

H. Lausten-Thomsen Hans Lund

Karl N. Bock

Aabenraa.

Hejmdal's Bogtrykker

1938.

INDHOLD:

Hans Hejselbjerg Paulsen: Oplysningstiden i Hertugdømmerne i Tiden fra 1777—1817	Side 1— 50
August F. Schmidt: Jørgen B. Hoyer	» 51— 63
Gudmund Schütte: Sagnet om Uffe hin Spage	» 64— 76
Jørgen Swane: Ballum Kirke og Sogn	» 77—110
Hans Lund: Breve fra J. P. Junggreen (II)	» 111—151
Steinthor Gudmundsson: Jón Thoroddsen ..	» 152—172
Peter Skautrup: Sønderjyllands Stednavne	» 173—192
August F. Schmidt: Topografen Knud Aagaard ..	» 193—207
Frovin Jørgensen: Om det private Efterretningsvæsen i 1848	» 208—243
Gudmund Schütte: Tyske Fremstillinger af Sønderjyllands Nationalitet efter 1896	» 244—305
Hans Lund: Breve fra J. P. Junggreen (III)	» 306—323
Anmeldelser:	
V. Pauls og O. Scheel, »Geschichte Schleswig-Holsteins« ved Frode Gribsvad	» 324—326
Franz v. Jessen, Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie ved H. Lausten-Thomsen	» 327—330
Peter Jeppesen, En sønderjydsk Dialekts Udvikling i de sidste Generationer ved Karl N. Bock	» 331—337
Karl N. Bock og M. Michelsen: Beretning og Regnskab	» 338—342

Topografen Knud Aagaard.

Af **August F. Schmidt**

Blandt vore ældre lokalhistoriske Skribenter indtager Knud Aagaard en anset Plads, og da hans bedste Arbejder vedrører Sønderjylland, vil det være rimeligt, at også han bliver gjort til Genstand for Omtale i en biografisk Skildring i Sønderjydske Aarbøger.

Knud Aagaard var fra Kolding, hvor han blev født den 22. Marts 1769 på Skindelsborg Lykke. Hans Forældre var Gartner (tidligere Klejnsmed og Blytækker) Svend Madsen Aagaard (1715—95) og Hustru Dorothea Lauritsen (ca. 1729—95). Ved Bortsalget af Ryttergodset, der hørte under Koldinghus Amt, i 1765 og senere, købte Svend Aagaard et Stykke Jord af det til Koldinghus hørende Landeri, beliggende Nord for Kolding Slotssø. Arealet hed Skindelsborg Lykke, og den Part, Aagaard blev Ejer af, gav han Navnet Skindelsborg Hauge. Herpå byggede han et Hus og anlagde en Have. I den dertil liggende Toft opryddede han Mursten af en gammel Bygning, der muligvis har været et Hus til Ladegården. Om dette Oprydningsarbejde hørte Knud Aagaard naturligvis ofte Tale i sin Barndom. I de udprægede historiske Omgivelser, hvori den lille Dreng voksede op, har han fået Sansen for Fortiden tidlig udviklet, og da han i 50-Års Alderen nedskrev sine Erindringer om Skindelsborg Lykke,¹⁾ kom han i

¹⁾ Antiquariske Annaler III, 1820, 253—265. Sammesteds fremkommer Aagaard med flere ikke uefne Bemærkninger om vore Stednavnes sproglige Forståelse. — En Broder til Aagaard, J. Aagaard, blev senere en kendt Købmand i Kolding.

sine Betragtninger, der havde en for Tiden god stedshistorisk Viden til Forudsætning, til det Resultat, at der her Nord for Slotssøen i længst forsvunden Tid havde ligget en »Borg«, Skindelborg, der skulde være en ældre Borg end Koldinghus. Den nyere historiske Forskning har dog ikke givet Aagaard nogen Tilslutning. Der har ikke ligget nogen Borg Nord for Slotssøen ved Koldinghus.¹⁾

Knud Aagaard blev sat i Kolding Latinskole, og i 1789 blev han i Tyveårsalderen Student. Fem År senere, den 30. April 1794 blev han theologisk Kandidat ved Københavns Universitet. Den 4. September samme År blev han Alumnus på Elers' Kollegium, og endnu inden han havde fået Præsteembede, giftede han sig. Han blev den 27. Juli 1796 i København viet til Karine Sophie Schrøder, f. Rossouw, der havde været gift en Gang før, nemlig med Revisor i Generalpostamtet Peter Schrøder (1736—76). Fru Aagaard var en Del ældre end sin Mand, idet hun blev født i København 13. April 1754 som Datter af Bagermester Joachim Hinrich Rossouw (c. 1712—68) og Margaretha Brandt (c. 1720—68).

To År efter sit Giftermaal fik Aagaard Embede, idet han den 27. April 1798 blev udnævnt til residerende Kapellan i Thisted. Herfra forflyttedes han allerede den 29. November 1799 til Sognepræsteembedet for Skjoldborg-Kallerup Pastorat Syd for Thisted. Her forblev han i godt seks År.

I Skjoldborg døde Fru Karine Aagaard den 14. September 1804 efter 3 Ugers Mavesygdom. Hendes Grav er ved den vestre Ende af Skjoldborg Kirkes Våbenhus. En smuk Sandsten på en muret Sokkel er rejst på Graven, og på en i Sandstenen indsat Blyplade står hendes Navn og Dødsdag.²⁾ — Godt et År tid efter sin Hustrus Død var Pastor Aagaard lykkelig gift igen, denne Gang med en Sønderjyde. Den 12. Oktober 1805 blev han i Bøvling Kirke viet til Ingeborg Schack, født 10. Februar 1772 på Harrisgård i Brede Sogn. Hun var Dat-

¹⁾ P. Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid (1910), 9.

²⁾ S. C. Sortfeldt: Præsterne i Skjoldborg (Historisk Aarbo for Thisted Amt 1934, 469—70).

ter af Gårdejer, senere Godsejer Niels Nielsen Schack (1735—1810) og Ancke Christians (Beyer) (1749—1801).

Allerede i 1802 kunde Pastor Aagaard udsende en Bog på 250 Sider om Thy, betitlet »Physisk, oeconomisk og topografisk Beskrivelse over Thy«. Arbejdet omfatter kun det egentlige Thy; V. Han Herred og Mors er ikke skildret i den nyttige Bog, der giver et interessant Billede af Forholdene i Thy i sidste Halvdel af det 18. Århundrede. »Beskrivelse over Thy« indeholder en Mængde fortræffelige kulturhistoriske og agronomiske Oplysninger og er Grundbogen i Udforskningen af denne forhen så ugæstmilde Landsdels Historie og Folkeliv.¹⁾

I Tilslutning til Thybeskrivelsen bør læses Knud Aagaards Afhandling: »Et Par Ord om Fattigvæsenet paa Landet«, trykt i Iris og Hebe 1804, III, 73—92. Dette Bidrag er skrevet i Anledning af Loven af 5. Juli 1803 om Fattigvæsenet på Landet. Den socialt interesserede Skjoldborg-Præst fremdrager Eksempler på, hvorledes Fattigdommen på Landet kunde aftage, hvis Folk udnyttede Husfliden mere end tilforn. Han nævner som Emner for Hjemmeindustri Løbbinding, Træskolavning, Solde af Fåre- og Kalveskind, Fabrikation af Piberør, Stråhatte o. s. fr. I direkte Tilslutning til Værket om Thyland omtaler han Thybo-Ostene, Uldarbejde og Strømpestriking og slutter med at udtale Håbet om, at de fattiges Kår må forbedres, nu da Regeringen med sin Lovgivning har vist sine gode Hensigter overfor de små i Samfundet.

Selv om Pastor Aagaard snart vandt et anset Navn i Thy, er det ikke noget at fortænke ham i, at han ønskede at blive forflyttet til blidere og mere centralt beliggende Egne. Det er muligt, at han med sit topografiske Værk om Thy var bleven så bekendt, at han af denne Grund kom i Betragtning, da Ager skov Præstekald (Nørre Rangstrup Herred) Vest for Åbenrå i 1806 blev ledigt. Han fik i hvert Fald dette Embede (kaldet 28. Marts 1806), som Kongen havde Kaldsret til, da det

¹⁾ Beskrivelsen over Thy fik en udførlig og anerkendende Anmeldelse af Otto Lemvigh i Kjøbenhavnske lærde Efterretninger 1804. Nr. 35—36. Lemvigh var Byfoged i Thisted 1789—92.

lå i Tørning Lehn. Kongen kaldte herved en Præst til Her-
tugdømmet, der var fra Kolding, og som var udgået fra Køben-
havns Universitet. Mange af de slesvigske Præster var ellers i
hin Tid udgået fra Universitetet i Kiel.

Efter at have flyttet sin Familie og sine fleste Ejendele til
Vogns den 33 Mil lange Vej fra Skjoldborg i Thy gennem den
jydske Halvø i Løbet af 5 Dage, tiltrådte Knud Aagaard sit nye
Embede (»nu endelig er vi ene og i Rolighed«) og begyndte den
stille Leven sig ind med sine Sognebørn, der her ligesom i Thy
skulde afføde betydningsfulde Arbejder om Bøndernes Liv og
Tænkemåde.¹⁾ I Agerskov fik Aagaard sin egentlige Mand-
domsgerning, og her øvede han sin bedste Skribentvirksomhed.
Hans første store Arbejde hernede fra var Besvarelsen af en
agronomisk Prisopgave: »Veiledning ved en Gaards Drift i He-
deegne«, trykt i Landhusholdningsselskabets Skrifter Ny Sam-
ling II (1811), 331—466; også udkommet som Bog (København
1811), anerkendende omtalt i Dansk Litteratur-Tidende 1814,
54—61; 1816, 184—87, 193—204.

»Veiledning ved en Gaards Drift i Hedeegne« er et fortrin-
ligt agrarhistorisk Arbejde. Det er skrevet ud fra Knud Aa-
gaards egne Iagttagelser, Erfaringer og Forsøg som Præste-
gårdsbesidder. En Mængde Oplysninger af betydelig landbrugs-
historisk Værdi er at finde i det omfangsrige Arbejde, der giver
den bedste Fremstilling, vi har, om Landbruget i Jyllands He-
deegne ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Pastor Aagaard,
der som Landmand var forud for sin Tid, har sikkert gjort god
Gavn med sin systematisk opbyggede Redegørelse for, hvorle-
des en Hedegård med mest Fordel kunde drives. Selv om man
hele Tiden hører Forfatterens belærende Tale (»det bør være
saaledes« o. s. v.), er det naturligvis en Selvfølge, at han bygger
sin Fremstilling på direkte Landbrugsiaagttagelser i Agerskov-
cgnen, (undertiden suppleret med Oplysninger fra Thy), hvorfor
man trøstigt tør tage Aagaards Arbejde som et almindeligt Ud-
tryk for den bedste Del af Hedeegnens Landbrug i Sønderjyl-

¹⁾ Knud Fabricius i Sønderjyllands Historie IV, 35.

land ved 1810. Da det i høj Grad betød noget at få den karrige Jords Ydeevne sat op, spillede Gødningsproblemet en ikke ubetydelig Rolle for Hedeboenderne. Derfor har Aagaard da også indledet sit Arbejde med en Række omhyggelige Kapitler om Gødningshjælpemidler i Hedeegne. Det er af ikke ringe landbrugshistorisk Interesse, hvad Aagaard meddeler om Lyng, Mos, Mergel, Ler, Aske og disse Tings Anvendelse som Gødning. Om Gødningens Formerelse har han også et lærerigt Afsnit. Bemærkelsesværdigt er det, at Pastor Aagaard gør så meget ud af Mergelen og denne Jordarts Anvendelse ved Grundforbedring. Også i sin Beskrivelse af Thy (1802, S. 108) meddeler Aagaard Oplysninger om Mergelens Brug i denne Landsdel, helt fra o. 1720—30. I Agerskov, hvor Mergel forefindes hyppig, har »man nu lært at giøre Brug af den. Med hvert Aar tiltager Lysten og Virksomheden ved Mergelarbejdet« (S. 356—57), oplyser Forfatteren, der sikkert med sit Arbejde i udstrakt Grad har opmuntret Folk i denne Egn til at anvende Mergel, som man i de fleste Dele af Danmark først rigtig begyndte at udnytte omkring ved 1850 (jfr. min Bog: Nogle Arbejdsgilder i den gamle danske Landsby 1938, 40—41), Også om Agerdyrkningen har Aagaard en Række sagligt værdifulde Kapitler (om Rugmarkens Inddeling, Sædskitte, Sædarter), hvorefter Kreaturholdet samt Fjerkræ og Bier omtales. — Et så interessant Emne som Mærkfred og Hegn har også haft den indsigtfulde Præsts Opmærksomhed (se Afsnittet Indhegning), hvorefter Haver, Træplantning og Husflid skildres.

Aagaards Arbejde var en betydelig Tilvækst til hin Tids »Landhusholdningslitteratur«, og det har stadig agrarhistorisk Værdi. Det læses som et nyttigt Supplement til H. F. Feilbergs Folkelivsskildring: »Fra Heden« (1863), der omhandler Folkelivet på Hedesletten Vest for Flensborg. Medens Feilberg behandler det normale Folkeliv i alle dets Faser, er Aagaards Fremstilling en Skildring af, hvorledes et ideelt Landbrug skulde være i Hedeegnene. Da Aagaard i Følge sit Emnes Af-

grænsning ikke skriver om den immaterielle Kultur, er der en ikke ringe Forskel på hans og Feilbergs Arbejde fra 1863. Feilberg er i det hele mærkelig lidt påvirket af Aagaard. Det kunde dog se ud, som Feilberg har haft Aagaards Skildring af en Teglovn (»Veiledning«, S. 459) i Tankerne, da han i Dansk Bondeliv I (1889), S. 17 skrev om Teglovne i Sydvestjylland.

Aagaard ejer ikke Feilbergs hjertelige Fortællemaade, men han er derfor alligevel ingen ringe Skribent. Hans Stil er underholdende og flydende, og han har, som den gode rationalistiske Præst han var, uden Tvivl virket højnende paa Befolkningen i Agerskovegnen, der ingenlunde har haft Behov at gaa tilbage i Kristenliv, fordi deres Præst ogsaa forstod at være dem en praktisk Vejleder, en Mand, der i Overensstemmelse med en tiltalende Tidsaand arbejdede for det »til Borgerheld sigtende«. Betegnende for Aagaards humane Indstilling er, at han hørte til de Præster, der gik i Spidsen ved Gennemførelsen af Forordningen om Vaccination. Han vaccinerede selv sine Menighedsmedlemmer,¹⁾ hvis Ve og Vella ham saa stærkt paa Sinde, og hvis menneskelige Dyder han forstod at vurdere. Han udtaler sig i varme og anerkendende Ord om de Hedeboere, han havde sin Virksomhed iblandt (»Vejledning«, S. 465), og det kan jo dog være, trods Forskellen i Livssyn, at de grundtvigske Folkemøder, der fra 1852 holdtes i Mandbjerg Skov i Agerskov Sogn, ikke er uden Forbindelse med den baade verdslige og kristelige Oplysning, som Knud Aagaard søgte at indpode i Sindene i sin Agerskovtid 1806—1838. Jfr. Sprogf. Almanak 1899, 13.

Knud Aagaards mest bekendte Arbejde er Bogen: »Beskrivelse over Tørning Lehn« (1815, 312 Sider), et af de første større egnshistoriske Arbejder fra Sønderjylland, vi besidder. Ligesom Aagaard har haft Gavn af at udnytte topografiske Værker som E. Pontoppidans »Danske Atlas« VII (1781) og Peder Rhodes »Haderslev Amts Beskrivelse« (1775), saaledes har ogsaa senere sønderjydske Topografer og

¹⁾ Knud Fabricius i Sønderjyllands Historie IV, 135.

Lokalhistorikere som J. N. Schmidt («Slesvigs Land og Folk» 1852), J. P. Trap («Hertugdømmerne Slesvig-Holsten» I—II 1864), C. C. Lorenzen («Rejseskildringer» 1877), J. Fausbøl («Minder fra Agerskov» 1910), A. J. Marcussen («Optegnelser fra Rødding By og Sogn» 1912), Thorvald Møller («Paa Strejftog i Amtet» 1913) m. fl. med Udbytte kunnet udnytte Knud Aagaards indholdsrige og vel disponerede Bog. Heri gives straks til Indledning en almindelig Oversigt over de Begivenheder, der har virket til at løsne eller knytte Baandet mellem Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig. Derefter følger en Redegørelse for de mangeartede Retsforhold i borgerlige Sager i Sønderjylland, hvor slesvigsk og dansk Jurisdiction i Aarhundredernes Løb er bevet lovlig meget indfiltret i hinanden, hvilket ogsaa gælder slesvigsk og dansk Autoritet i kirkelige Sager.¹⁾

Ogsaa den uhensigtsmæssige Blanding af slesvigske Distrikter mellem hinanden giver Aagaard lærerige Oplysninger om. Derefter kommer vi til det Afsnit i Bogen, der er mest almen kendt: «Det danske Sprogs Skjebne og Grændser» (S. 46—63, ogsaa trykt i det af Christian Molbech redigerede Tidsskrift «Athene» IV, 1815, S. 435—49), hvori han skildrer sin Forbavselse over, at Folk, der er dansktalende, udviser stort Snobberi overfor Tysk. «Det er latterligt at erfare, hvorledes Stympere, som dog maaske kunde skrive nogenledes forstaaeligt i deres danske Modersmaal, uden Nødvendighed hellere vilde sammenflikke et ravgalt Brev, som de indbilde sig at være tydsk, fordi det ikke er dansk, og at forhutle tvende Sprog paa een Gang» (S. 61). Meget værdifulde er de Oplysninger, Aagaard fremkommer med om det danske Sprogs Grænser og Sprogblandingen i Egnene, hvor Dansk, Tysk og Frisisk mødes. Præstens ivrige Artikel om det danske Sprogs Nedværdigelse gjorde intet Indtryk Syd for Kongeaen, men Nord for den faldt hans Ord i modtagelig Jord-

¹⁾ Disse Emner optog ogsaa J. N. Schmidt stærkt, da han skrev «Slesvigs Land og Folk» (jfr. Sønderjydske Aarbøger 1937, 210).

bund. Her var der i København allerede fra det 18. Aarhundrede af begyndt en national Vækkelse, der ganske vist hidtil i det væsentlige havde holdt sig til Kongeriget. En af Repræsentanterne herfor var Professor Laurids Engelstoft. Han fik sikkert under Paavirkning af Aagaards Skrift — hvis Sprogafsnit blev trykt i Majheftet af »Athene« 1815 — i Slutningen af 1815 Etatsraad Jacob Brønnum Scavenius til Gjorslev (1749—1820) til at udsætte en Prisopgave om det danske Sprogs tidligere Udstrækning i Sønderjylland, om Grundene til dets Tilbagegang og om de Midler, hvorved det »som Landets ældste almindelige Tungemaal, tillige kunde blive det almindelige offentlige Undervisnings-, Forhandlings-, og Rettergangs-Sprog, og Sønderjylland saaledes i Henseende til Sproget blive, hvad det forhen har været, en dansk Provinds«.

Der indkom tre Besvarelser, en paa Dansk af Professor E. C. Werlauff (1781—1871) og to paa Tysk, af Sognepræst i Breklum Nicolaus Outzen (1752—1826) og af Præsten, Dr. E. C. Kruse (1764—1846). Begge de to første blev prisbelønnet og udkom sammen i 1819. Kruses blev trykt i Kiel. Den betydeligste er Werlauffs; ingen af dem gav nøjere betragtet nye Oplysninger om Sprogspørgsmaalet.¹⁾

I Forbindelse med Aagaards inciterende sproggeografiske Afsnit bør nævnes hans Kapitel: »Provinsielle Ord og Talemaader« (S. 220—231), hvori han har samlet en Række særlige sønderjydske Dialektord og Udtryk, ligesom han i »Beskrivelse over Thy« (S. 240—250) meddeler en Række »tybonitiske Ord og Talemaader«. Til C. Molbechs Dialect-Lexikon (1841) indsendte Aagaard en Ordsamling fra Agerskov Sogn, (se Lexi-

¹⁾ Marius Kristensen i Sønderjyllands Historie I, 84. Dansk biografisk Leksikon I (1933), 8 f. Knud Fabricius i Sønderjyllands Historie IV, 118—121, 125, 132. P. K. Thorsen: Afhandlinger og Breve (udgivne ved J. Byskov og Marius Kristensen) I (1927), 70. Karl Nielsen Bock: Niederdeutsch auf dänischem Substrat (1933), 266 f. Th. Erslew: Forfatter-Lexicon I (1843), 2 f. Supplement I, 1. — Jfr. »Dagen« 1834, Nr. 276, hvor Aagaard har skrevet en Artikel om »den forunderlige Sammenblanding af det tyske og danske Sprog i det Slesvigske«.

kon'tet S. XXVIII), men det er dog først i H. F. Feilbergs »Ordbog over jydsk Almuesmål« I—IV (1886—1914), at Aagaards Dialektsamling fra Agerskov og Thyland bliver fuldt udnyttet. Hvergang der i en af denne vældige Ordbogs mange Artikler står Agersk. eller Thy, gælder det en Henviſning til Aagaards sproglige Optegnelser, der også ved deres forholdsvis Alder er af ikke ringe Værdi.

Efter det betydningsfulde Sprogafsnit følger et Kapitel om Tørninglehns Beliggenhed, Størrelse og Folketal. Heri fremkommer Aagaard med gode Oplysninger om det gamle Tørning Slot, om Lehnets og det senere Haderslev Amts administrative Historie, hvorefter anføres Oplysninger om Fladeindhold,¹⁾ Folketal, Plovtakster etc. Et stort og indholdsrigt Afsnit indeholder mangeartede Bidrag til Kundskab om den borgerlige Forfatning, og ikke mindre er Fremstillingen om den kirkelige Forfatning. I førstnævnte Kapitel findes således Oplysninger om den almindelige Retspleje, Skattevæsen, Hartkorn og Plovtakst, Landgildepenge, Toldvæsen, Brændevinsbrænden, Arveforhold, Udskiftning og Parcellering, Fattigvæsen, Brandhjælp, Mål og Mønt, de vanskelige Pengeår o. 1813 m. v. Under kirkelig Forfatning omtales Rescripter og Recesser vedrørende gejstlige Forhold (også om den gejstlige Administration), Præsternes Indkomster og Rettigheder i Tørninglehn (heri mange lokale Detailler), Provsteembedet i Tørninglehn, Degne og Skoleholdere, Præsteenkers Forsørgelse, Kirkernes Indkomster og Vedligeholdelse m. m.

Herefter stifter man Bekendtskab med Aagaards nøgterne Skildring af Folkets Levemåde og Kultur. Han er i dette Kapitel Feilbergs Forgænger, og man læser selv nu med Interesse den Agerskovpræsts rigtige og nyttige Fremstilling af Folkelivet i Hedelandet Vest for Åbenrå. Han beretter om Drikning af Kaffepunche, Bryllupper og Begravelser, Fødemidler,

¹⁾ Om Tørninglehns Omfang se Afh. af Jenssen i Michelsens og Asmussens Archiv für Staats- und Kirchengeschichte III, 373 ff, jfr. Falcks Staatsb. Mag. VII. 1—53 o. 369—410.

Klædedragt, Huse og deres Indretning, religiøse Forhold (Aagaard er imod Pietismen) og Skolevæsen.

Et følgende Afsnit: »Vindskibelighed« handler om Knipplingsindustrien, Strikning, Kulbrænding i Miler, Teglblænderier (Teglovne), Kalkbrænderi, Håndværk og Handel. Side 166 nævner Aagaard, at en Del Husmænd fra Agerskovegnen om Efteråret drog til Marsken for at tærsk Korn i nogle Uger. Herved kunde de tjene gode Penge. Især drog de over til Pelvorm. Her udsatte de sig dog for denne Ø's farlige Koldfebre, som kostede adskillige Sundhed og Liv. Det kan måske være af Interesse hertil at føje, at i 1931 fortalte en gammel Mand i Ladelund (Kær Herred) Syd for den nuværende Statsgrænse, at i hans Drengetid (o. 1860—70), drog Arbejdsmænd fra Ladelundegnen til Pelvorm for at tærsk, men de kom tit tilbage med den pelvormske Sygen (egen Opt.).

Aagaard fortæller endvidere om Tørninglehns Naturforhold, Brændsel, Tørv og Skov, Agerdyrkning og Højbjærgning, Have-
dyrkning, Husdyr, Jagt og Fiskeri. Til disse Afsnits Udarbejdelse såvel som til Skildringen af de industrielle Talenter i Kapitlet »Vindskibelighed« har Aagaard i det væsentlige kunnet bruge, hvad han havde fremsat i Arbejdet: »Veiledning ved en Gaards Drift i Hedeegne« (1811). I Arbejdet fra 1811 er de betræffende Afsnit naturligvis meget udførligere end i Beskrivelsen af Tørning Lehn (jfr. »Veiledning«, S. 343—44, »Tørning Lehn«, S. 199, »Vejledning«, S. 350—368, »Tørning Lehn«, S. 172, 200—201; »Veiledning«, S. 455—465, »Tørning Lehn«, S. 157—168).

Af gamle Dokumenter, Aagaard har offentliggjort i sin Lehnsbeskrivelse, skal nævnes Agerskov Grandebrev fra 1592, der senere er blevet optrykt i Danske Vider og Vedtægter III, 9—12. Andet Hovedafsnit af Aagaards Bog indeholder kortfattede Skildringer af Sognene i Herrederne Frøs, Kalslund, Gram, Nørre-Rangstrup og Hvidding (S. 256—312). I disse for deres Tid meget nyttige Sognebeskrivelser er der fortrinsvis givet Arealoplysninger, Statistik og Enkeltheder om Jordbundens Beskaffenhed. Lokalhistorikere, der agter at skrive grun-

dige Sognebøger fra de nævnte Herreder, bør ikke undlade at se, hvad Aagaard har tilvejebragt fra Tørninglehns Sogne. Hans Meddelere har antagelig været Præsterne. Fra R ø d d i n g Sogn er der således Oplysninger om Pastor T ø x e n s Opdyrkningsarbejde og Mergelforsøg (S. 264), og således kan der fremdrages flere Eksempler fra de små Sognebeskrivelser i Aagaards Bog, der gør dem berettigede til at blive omtalt sammen med Værkets øvrige Partier af mere almen Art.

Bogen om Tørning Lehn fik naturligvis en smuk Modtagelse i Pressen. Den blev således gjort til Genstand for en længere Anmeldelse — nærmest et rosende Referat — i Dansk Litteratur-Tidende 1820, Nr. 34—35, S. 529—544, 551—53.¹⁾ Den 28. Oktober 1817 blev Pastor Aagaard udnævnt til Ridder af Dannebrog, en yderst velfortjent Orden til den Præst i Sønderjylland, der i Frederik den Sjettes Tid gav os de bedste stedshistoriske Arbejder vedrørende Landet Syd for Kongeåen.

Endnu et stort Arbejde er der at nævne fra Aagaards Hånd. Han udgav i 1827 en »Christelig Haandbog for Kvindekønnet af alle Stænder« (236 Sider), hvori han i en Række Kapitler meddeler moralsk belærende Vejledning for Kvindekønnet i alle Livsstillinger og i mange af Livets Forhold. Her er Afsnit om Datterens Forhold til Forældrene, om Tjenestepigen, Kydskhed, Opskrifter til Pigens Morgen- og Aftenbøn, Kapitler om Hustruens Forhold til sin Mand, huslig Lyksalighed, uheldigt Ægteskab, Børneopdragelse, Modgang og huslige Sorger, den frugtsommeliges Bøn, Konens Morgen- og Aftenbøn, Enkens Bøn o. m. m. Bogen er rationalistisk præget og synes ufolkelig. Den stiller ofte ret stærke Krav til Kvindfolkene (se således Afsnittet »Kydskheden«); Stilen er udførlig og vel gejstlig, Moralen præget for meget af en spidsborgerlig-banal Tankegang, og da Bogen er en belæst og tænksom Mands Arbejde, er den blottet for Humor, det, som ofte forsoner os med de gamle religiøse Skribenter fra det 17.—18. Århundrede, der i deres naive

¹⁾ Jfr. Allg. geogr. Ephemeriden 1816, April, S. 457—61; Erg. Bl. z. Allg. H. Z. 1822, S. 713 ff.

Snaksomhed kan virke både underholdende og fornøjelige, som f. Eks. Kirkehistorikeren Ths. Lillelund (1712—1781).

Mindre Arbejder af moralsk religiøs Art har Aagaard leveret i Afhandlingerne: »Kan Krig have Sted i en Verden, som staar under et guddommeligt Forsyn? Og hvad Haab tør vi gjøre os om en evig Fred?« (Athene IV, 497—530). »Et Par Ord til Mægling imellem Fornuft og Tro« (i Møllers Nyt theologisk Bibliotek XVIII, 1—54).¹⁾ »Om det Onde i Verden« (Smsts. XX, 171—98).²⁾ »Om Sygehuse i Middelalderen« (Apenrader Wochenblatt 1831, Nr. 754). — Afhandlingen »Kan Krig have Sted..« kan man godt læse med Udbytte. Den indeholder gode, begavede Betragtninger og mange Sammenligninger mellem Menneskene og den øvrige Natur (navnlig Dyre- og Planteriget). Aagaard tror næppe på Krigenes Afskaffelse, men han fordømmer dem. — I Recensionen i Dansk Litteratur-Tidende 1832, Nr. 45, S. 712—13 om det onde i Verden omtales Pastor Aagaard som »den kundskabsrige og agtværdige Forfatter«, der vel ikke i sit Arbejde har fremstillet nogen ny Synsmåde, men dog har leveret mange interessante Bemærkninger, der vidner om en ualmindelig Iagttagelsesevne og udbredt Bekendtskab til Naturens Virkninger. Aagaard bliver dog også kritiseret. Han har efter Anmelderens Mening ikke opfattet Begreberne Fornuft og Tro rigtigt.

Det er rimeligt, at en så fordelagtig kendt Landsbypræst som Knud Aagaard kunde komme i Betragtning ved højere Embedstildelinger, og det kunde jo ikke være mere passende, end at Forfatteren til Tørninglehns Beskrivelse, da Herredsprovsteembedet over Tørning Lehn blev ledigt, udnævntes til Provst for dette Distrikt (den 28. Januar 1829). Hans Provsti kom til at række over Frøs, Kalslund, Gram, Nr. Rangstrup og Hviding Herreder i Ribe Stift, så her blev noget at tage fat på for den virksomme Mand.

Af det Billede, der findes af Knud Aagaard i Sønderjyllands Historie IV, S. 35, ses det, at han har været en smuk Skikkelse

¹⁾ Recenseret i Litteratur-Tidende 1832, Nr. 42, S. 657—60.

²⁾ Recenseret smsts. 1832, Nr. 45, S. 712—13.

med et fint og klogt Ansigt. Jørgen Fausbøl, der har kendt Folk, som var samtidige med Provst Aagaard, fortæller i sin Bog: »Minder fra Agerskov Sogn« (1910), 58 ff, at Provsten, der i mangt og meget var forud for sin Tid, var en høj Mand med et alvorligt og strengt Væsen. »Hans Omdømme er vel en Del forskelligt, men han mindes endnu af alle med stor Ærefrygt. Der er paastaet, at han var Amtmand Johansens højre Haand, og der skete ikke noget i Vesteramtet, uden at Aagaards Mening først var hørt. Han var i det hele Omegnens Orakel og blev spurgt til Raads i alle vanskelige Tilfælde. Aagaard var meget sparsommelig,¹⁾ Folk mindes endnu [o. 1910], at til Hans Refslunds Bryllup i Bovlund bestod hans Datters Pynt kun af blaa Kornblomster.²⁾ Som enhver kraftig Personlighed blev han beskyldt for at være herskesyg; og den Uvilje, han paaadrog sig ved saa egenmægtigt og hensynsløst at indføre den »Evangeliske Salmebog«, er fuldtud berettiget og kaster en mørk Skygge paa den foretagsomme Mands Minde«.

Disse sidste Ord af Jørgen Fausbøl synes lovlig hårde, når man tager Tidsforholdene i Betragtning. Pastor Aagaard var en lovlydig og loyal Præst, der ikke kunde tænke sig at sætte sig imod Indførelsen af en Salmebog, som der fra oven af var udstedt Lovbestemmelse om fremtidig Brug af ved det officielle kristelige Arbejde i vort Land. — En stor Del af Sognefolkene i Agerskov kunde ikke tænke sig at bytte Kingos Salmebog med den evangelisk-kristelige; de sendte derfor en Klage herover til Kongen. Den 13. April 1813 lod det danske Kancelli tilkendegive, at der ikke kunde agtes på Klagen, og den nye Salmebog blev altså her — som andre Steder — indført ved den offentlige Gudsdyrkelse, hvilket har passet Aagaard godt, idet han den 29. Novbr. 1812 på Prædikestolen sagde, at han anså det for sin Pligt at burde bidrage sit til at bringe den evange-

¹⁾ Jfr. hermed hans stærke Opmuntring til Selvhjælp på alle mulige Områder, navnlig til Sparsommelighed, Husflid, Indførelse af Rodfrugter, Brugen af Mergel og Tørvejord til Strøelse.

²⁾ Dette Træk behøver ikke at tyde på Sparsommelighed, da Blomsterpyntning på den Vis var en Mode i Romantikens Tidsalder.

lisk-kristelige Salmebog i Brug i sit Sogn. Trods Modstand blev han sin første Bestemmelse tro.¹⁾ Befolkningens Kamp mod den nye Salmebog må ses i Sammenhæng med den religiøse Vækkelser, der i Årene o. 1813 havde bredt sig op i Sønderjylland. I Bondestanden havde Rationalismen aldrig fået fast Rod. Derfor var man imod en Salmebog med rationalistisk Præg. I Agerskov, som andetsteds i Sønderjylland, hvor Befolkningen viste en lignende Stemning mod den nye Salmebog, drev man — som lovlydige Borgere — ikke Modstanden til Yderligheder, men den jævne Mand lagde dog i Protesterne for Dagen, at det for ham her drejede sig om en Hjertesag, som han ikke godvillig vilde slippe.²⁾

Pastor Aagaard førte i Agerskov Dagbog over sine Oplevelser og Iagttagelser. Bogen ejes af Fuldmægtig Jak. Grauer og er udnyttet af Professor Knud Fabricius i hans store og prægtige Fremstilling af Sønderjyllands Historie i Tiden 1805—1864 («Sønderjyllands Historie», Bind IV). Heri vil man finde udnyttet Optegnelser af mere almen Interesse, men derfor vil der alligevel være Grund til at udgive dens Hovedindhold, hvilket antagelig vil ske i Sønderjydske Aarbøger 1939. I de Omgivelser, Dagbogen er citeret i Sønderjyllands Historie IV, kommer dens Indhold rigtig til sin Ret. Den indeholder meget om Krigen 1807—14 (se Sdj. Hist. IV, S. 63, 68, 72, 82, 86, 87, 88) og bringer gode Enkeltheder om Landbrugsforhold og Handel i de vanskelige År omkring 1810 (se Sdj. Hist. IV., S. 74, 76, 82 Pengesager, 94, 517 Rugpriser). Om Landbrugs-krisen, der slog ind 1818, skriver Aagaard i sin Dagbog så tidlig som i 1819: »Mangel paa Penge, Næring og Handel føles i alle Lande. Denne Egn og hele Danmark forarmes Aar efter Aar«; 1821: »Velstand aftager, Fattigdom tiltager næsten i alle Stænder« (Sdj. Hist, IV, 141). I 1833 kunde Pastor Aagaard opgive sine Indtægter for 1832 til:

¹⁾ J. Fausbøl: Minder fra Agerskov Sogn (1910), S. 60—63, hvor Salmebogsstriden er omtalt. Jfr. Sønderjydske Aarbøger 1909, 67.

²⁾ Knud Fabricius i Sønderjyllands Historie. IV, 115, 519.

Præstekald og Avling	1006 Rdl. 2 Mrk. 14 Sk.,
Provsteembedet	194 Rdl. 2 Mrk. 2 Sk.,
mens Udgifterne var	725 Rdl. 0 Mrk. 14 Sk.

Det var mange År siden, han havde siddet så godt i det (Sdj. Hist. IV, 180) så nu var efter Krisetiden begyndt den Opgang for det danske Landbrug, der skulde vare ved gennem lange Tider.

I April 1816, da Aagaard var fyldt 47 År, skrev han en Skildring af sig selv, der ved sit tidstypiske Præg har gjort sig fortjent til at blive trykt i Sønderjyllands Historie IV, 35—36. Her stifter man vel ikke Bekendtskab med nogen høj og fribåren Ånd, men med en ærlig Mand, der i sine Betragtninger, som Prof. Fabricius med Rette fremhæver, giver Udtryk for, hvad mange Præster mente. Han står i så Fald som et godt Udtryk for den Ånd, som Befolkningen i Sønderjylland i Frederik den Sjettes Dage mødte hos sine åndelige Vejledere.

Provst Aagaard døde i Agerskov den 27. Februar 1838. Hans Hustru overlevede ham til den 19. September samme År. De hviler begge på Agerskov Kirkegård.

Den 10. 6. 1938.

August F. Schmidt.

Om det private Efterretningsvæsen i 1848.

Et lille Bidrag til Laurids Skaus Historie.

Da Meddelelsen om Oprøret spredtes ud over Landet, skabte den en dyb og mægtig Harme, men tillige ogsaa et Offersind og en Forsvarsvilje som aldrig før i Danmarks Historie. Mange meldte sig frivilligt, andre oprettede Frikorps, og rundt i Landet strømmede Gaverne ind i Form af Penge, Heste, Naturalier, Arbejdsydelser af forskellig Art o. m. m. Kampen, der forestod, var Folkets Kamp for »vor Konge« og nationale Ære, det var Arvefjenden, man stred imod, og hver brav dansk Mand og Kvinde følte sig som Deltager, der havde baade Ret og Pligt til at yde sit til Kampens heldige Gennemførelse.

De Steder, hvor Forsvarsviljen viste sig kraftigst, var i Hertugdømmet. Og en af de mest fremtrædende Personligheder her har uden Tvivl Laurids Skau været.

— Under mit Arbejde med Artiklen »Aarøsund i 1848«¹⁾ mærkede jeg den store Interesse, Fjenden nærede for Laurids Skau. Man vilde gerne have ham fanget og udlovede en Belønning til den, der greb ham. Og da han en Dag havde været i Aarøsund og heldigt var sluppet bort igen, gav en Friskaremand følgende Karakteristik af ham:

Denne mærkværdige Fører af det danske Parti i Nord-slesvig har sikkert skadet Tyskerne mere end en hel Hær. Han er Digter, Improvisator, helt igennem en Bønde, men begavet med en glødende Fantasi, ualmindelig dannet og med en umaadelig Magt — i Kraft af sin Personlighed — over sine Medborgere. Hvor han taler, vover ingen at tale imod, hvor han kalder til Vaaben (formodentlig den nordsl. Landst.), der blusser Fanatismen som Ild i Vøjret.²⁾

Selv om denne Karakteristik er overdreven, og det er den, Laurids Skau havde ikke saadan Magt over sine Landsmænd, særlig ikke i Tiden ind til 1848, saa fortjener den dog at ken-

des, fordi den viser, hvilken Respekt Fjenden havde for ham. Sandsynligvis maaatte der ligge en særlig Aktivitet fra Laurids Skaus Side til Grund for denne Interesse og Respekt, men hvilken?

Laurids Skau har intet fortalt om sin Gøren og Laden under Krigen i 1848. Hans Historikere ikke heller. Alle standser ved hans Flugt den 25. April og begynder først igen med hans politiske Virksomhed efter Vaabenstilstandens Indtræden.

Men det gør derimod Hærens Arkiv. I et trykt Bind, der bærer Benævnelsen: Beretningen om Fjenden fra private findes Vidnesbyrd om, hvad der for en Tid var Laurids Skaus Hovedbeskæftigelse. Imellem en broget Blanding af Mølinger fra forskellige Folk, ikke alle vidnende om Genier, hverken hvad Ortografi eller militær Sagkundskab angaar, men til Gengæld om den jævne Mand og Kvinde, der i Kærlighed til Fædrelandet, frivilligt satte Livet ind for at skaffe Hæren Meddelelser, der kunde sætte den i Stand til at bekæmpe Fjenden, dér findes en hel Del Breve fra Laurids Skau til Kaptajn Læssøe. Disse Breve danner Grundlaget for efterfølgende suppleret med Oplysninger andetsteds fra.

Den Læser, der tidligere har beskæftiget sig med Laurids Skau, vil let genkende ham: Det frodige Sprog med de mange Ord — de fleste vilde sikkert have sagt det samme paa den halve Plads — hans frejdige Brug af: jeg, »hvad jeg agter at gøre«, »vi blev enige om«, fra en Samtale mellem Landets højeste Militærembedsmand og ham, den fuldkommen civile, om et militært Anliggende, hans Fortæle for sig selv, hans Overbevisning om sit eget Værd, men absolut ikke om sin Begrænsning. Forskellige Faktorer, der tilsammen bevirker, at man ikke ubetinget tror paa, at han har eller faar den Betydning, han allerede ved Starten tillægger sig.

Det var vanskeligt for Laurids Skau blot at referere Meddelelser, hans egne Meninger og Formodninger skulde ogsaa med. Saaledes sendte han f. Eks. et Brev til Kaptajn Læssøe,

scm udelukkende omhandlede »en Idee, som i længere Tid har gjæret i mit Hoved«, og som han derfor ikke kunde lade være med at fortælle Stabschefen. Planen gaar i sin Naivitet ud paa at faa Fjenden til at »løbe April« ved Aabenraa, eller »fuldstændig at fixere ham« ved Snoghøj. »Saaledes vilde sikkert Napoleon have baaret sig ad«. Ja, Laurids Skau og Napoleon!

Det ses dog ikke, at Laurids Skaus Strategi i særlig Grad har interesseret Stabschefen, det gør den heller ikke os, og derfor vil Laurids Skaus private Meninger ogsaa saa vidt gør- ligt blive udeladt. (Men de giver unægteligt et lille Indblik i, hvad Hærens Officerer maatte tage af patriotiske Borgere). Langt mere interesserer det, at Laurids Skau kastede sig ud i Arbej- det som Leder af et Efterretningsvæsen med Liv og Sjæl og, saa vidt det kan skønnes, til Hærledelsens Tilfredshed. Derfor skal der heller ikke gøres mere ud af, hvad ovenfor er frem- ført. Laurids Skau er baade hævet til Skyerne og »sat paa Plads«, begge Dele eftertrykkeligt — for eftertrykkeligt, fore- kommer det mig. Men det vilde være at give et usandt Billede ganske at udelade denne fremtrædende Side af Laurids Skaus Karakter.

— Den 25. April kom Laurids Skau og Pastor Hertel til Kol- ding — denne Gang i Følge med en Skare fortunlede og skræk- slagne Mennesker, der alene var flygtet for Raabet: Preusserne kommer.³⁾

Rejsen var efter Ludvig Hertels Fremstilling gaaet meget roligt for sig,⁴⁾ antagelig fordi hans Fader var med. Der er jo ogsaa noget beskæmmende i at flygte, især naar det viser sig, at det var Lygtemænd, man flygtede for.

Oberstleutnant Baggesens Rapport til Krigsministeren for- tæller noget andet:

Efter at endnu en Del var kommet og bestyrkede Udtalel- serne (at Hæren var tilintetgjort — Aabenraa taget o. s. v.), satte jeg mig med Adjudanten, Premierl. v. Lundbye tilhest og red sydpaa. — Straks uden for Byen mødte jeg Oberst v. Juel af Livgarden til Fods med Leutnant v. Holten, noget se-

ner Oberst v. Slagemeyer og Kaptajn v. Benzon sen., dernæst de slesvigske Regerings-Medlemmer: Konferentsraad Kirstein og Justitsraad Lassen, der mer eller mindre bekræftede de tidligere Udsagn. Da jeg dernæst kom til Vonsild Kroe, traf jeg tilhest Laurids Skau og Pastor Hertel, der begge i en noget exalteret Stemning berettede, at alt var tabt, og da jeg mistvivlede herom, da ingen endnu havde kunnet berette personlig at have set nogen Fjende, forsikrede de, at jeg snart vilde møde Artilleriets Heste, der var sendt tilbage, efter at Kanonerne maatte lades i Stikken. En halv Fjerdingvej længere frem mødte jeg derpaa i fuld Karriere en Del tilbagesendte trykkede Heste samt henimod 200 frivilligt stillede Kavalleri-hestede, der var fra Kolding afsendte sydpaa til Armekorpssets Remontering. De var af Pladskommandanten i Apenrade sendt tilbage. Det var dem, Laurids Skau og Pastor Hertel havde anset for Artilleriets Heste. Medens Adjudanten red over Christiansfeld til Haderslev, vendte jeg tilbage for at berolige Indvaanerne i Kolding.«⁵⁾

Oberstleutnantens Skepsis havde dog ikke beroliget de to Herrer. De fortsatte til Kolding og alarmerede sammen med de øvrige Flygtninge Indbyggerne der.

Fuldmægtig Saxild i Kolding er ikke særlig venlig mod Laurids Skau i sin Indberetning til Amtshuset i Vejle. Han skriver, at ».....denne Skræk traf ikke alene Soldaterne, men ogsaa Folk, om hvem man ikke skulde have tænkt sligt, saaledes var Laurids Skau som en af de første, som kom hertil Kolding for at udbrede de fabelagtigste Rygter, istedetfor at indfinde sig for at sætte Mod i den Landstorm, som han roser sig af at have været med til at organisere i det nordlige Slesvig. Stemningen var her i Gaar meget nedtrykt, og ikke faa Familier, dog mest den quindelige Del af samme, flygtede til Fyn, idag er der kommet mere Rolighed i Gemytterne, og jeg antager, at de fleste Flygtninge er vendt tilbage.....«⁶⁾

Fra Kolding rejste Laurids Skau til København, og igen

nem Samtaler med Krigsministeren i Begyndelsen af Maj blev hans fremtidige Arbejde bestemt.

Da Krigen i 1848 udbrød, var det danske Hærvæsen i høj Grad ufuldstændigt, og meget maatte bygges op helt fra Grunden. Efterretningsvæsenet dannede ingen Undtagelse herfra, det tilfredsstillede end ikke de tarveligste Fordringer.⁷⁾ Ganske vist havde Krigsministeren den 28. Marts anmodet Justitsministeren om at organisere et Spionagevæsen og træffe Foranstaltninger mod fjendtlige Spioner, dog uden at dette førte til noget virkeligt. Ministeren fik opgivet Navnene paa en Del Mænd, som man fandt egnede til dette Hverv; men intet tyder paa, at der ad den Vej udrettedes noget.⁸⁾

Spørgsmaal om Spioner eller Spejdere, som man yndede at kalde dem, hvis det var ens egne — det var kun Fjendens Spejdere, man kaldte Spioner, en særlig nedsættende Betydning fik Ordet, hvis det gjaldt en Landsmand, der gik Fjendens Ærinde — ordnede man, efterhaanden som der var Brug for dem, eller nøjedes med de Oplysninger, Folk selv fandt paa at bringe. Laurids Skau har ogsaa bragt Meldinger til Hæren i den Tid. Den 5. April foreligger saaledes en Melding fra ham til Kommandanten i Haderslev om Friskarerne.⁹⁾ Det var heller ikke vanskeligt at faa Folk, Krigen var populær; men Følgen af Systemet var dog, at Hæren under sin første Fremrykning i Sønderjylland faktisk var uden noget paalideligt Kendskab til Fjenden og derfor afskaaret fra enhver nogenlunde sikker Beregning.¹⁰⁾ Derom vidner i høj Grad de Meldinger, der foreligger.

Nu i Maj Maaned var Stillingen en anden. Den danske Hær var trukket tilbage til Als og Fyn, og Fjenden havde besat Sønderjylland og Vejle Amt. Nogen direkte Fare truede altsaa ikke de danske Styrker; men det var selvsagt alligevel af aller største Vigtighed, at Hærledelsen formaaede at holde

sig underrettet om Begivenheder i det af Fjenden besatte Omraade.

Det ordnede Efterretningsvæsen manglede.

Da var det, Laurids Skau kom til København. Som den Mand, han var, og med det rige Lokalkendskab, han sad inde med, kunde han under saadanne Forhold umuligt holde sig uden for Spillet; og han er sikkert kommet, som var han kaldet.

Et Brev til Kaptajn Læssøe fortæller:

Odense Præstegaard, d. 12. Maj 1848.

Herr Capt. v. Læssøe!

For ikke at falde Dem besværlig mere end høist nødvendig, tillader jeg mig at meddele Dem skriftlig, hvad der har bevæget mig til at rejse her til Byen.

Krigsministeren beklagede, at, medens Fjenden havde Spioner overalt, syntes vi enten ganske eller tildeels at mangle disse, og foreslog mig derfor at organisere Spioneriet planmæssig, deels fordi jeg havde personligt Bekjendtskab, deels fordi jeg kendte Kysten og Egnen. — I flere længere Samtaler desangaaende, i hvilke jeg søgte at oplyse, hvorledes jeg vilde begynde, gennemgik han med mig Alt, hvad der havde væsentligt Værd for Høistkommanderende at vide, og lærte mig sluttelig et hemmeligt Skriftsprog, som jeg med største Lethed kunde lære de enkelte Fortrolige, der kunde stoles paa.

Fremdeles mente Krigsministeren, at, medens Ingen burde vide hvem jeg brugte til at sende til de forskellige af Fjenden besatte Egne, var det ikke nødvendigt at holde mig selv skjult, for at den eller de, som vilde og kunde meddele Noget, kunde finde mig. Endelig billigede han fuldkommen, at jeg erklærede ikke at ville have med Andre end med Dem, Herr Captajn! at bestille, og at altsaa Alt, hvad jeg kunde faae at vide, skulde meddeles Dem ganske privat. — Hvad der nærmere kunde være at aftale i dette Anliggende, tilføiede Krigsministeren, burde være med Dem, og navnlig ansaa han det for gavnligt, at jeg herfra fik et Leidebrev, der maaske skulde paa-

tegnes af Commandør Paludan, for at vore egne Krydsere ikke skulde optage mig, naar jeg om Natten seilede ud i en Baad, for at indhente Efterretninger o. s. v.

Vi bleve enige om, at Assens kunde være et hensigtsmæssigt Sted at boe, eller have til Hovedkvarter, fordi Forbindelsen derfra kunde vedligeholdes til alle Sider, navnlig ogsaa søværts For at realisere et sligt Foretagende, der ingenlunde er let, maatte jeg selvfølgelig tage Folk i Tjeneste, og de fornødne Penge, formeente Krigsministeren, burde anvises fra Hovedkvarteret eller af Dem, som i denne Henseende havde fuld Bemyndigelse, da det laae i Sagens Natur, at jeg ikke selv kunde eller skulde betale sligt. Endelig ytrede han, at De ventelig kunde rekvirere Qvarteer til mig i Assens eller meddele mig Fuldmagt til at gøre det selv.

Jeg tilføjer, at jeg foreløbig har sikret mig en fuldkommen paalidelig ung Mand, som er født og opdragen i Rendsborg, og som vil lade sig landsætte i Eggen ved Apenrade og gaae lige til Rendsborg eller længere, hvis jeg vil have det; ligesom jeg allerede har Øie paa flere Andre, der kunde bruges i andre Egne.

I foranførte Linier har jeg nedskreven det Væsentligste af det, som jeg ellers skulde have sagt Herr Captainen mundtlig. I Morgen skal jeg tillade mig at komme til Dem for at udbede mig Deres Mening tilkjendegivet. Synes Deres Velbaarenhed om min Plan, saa skal den inden i Morgen Aften være paabegyndt; synes De ikke om den, — nu ja, saa gaaer jeg til Kjbhvn. igjen, og fører den Overbevisning med mig, at jeg har gjort min Pligt, idet jeg har tilbudt mig at forsøge det, som jeg maaskee kunde gavne noget med, — som fast er det eneste, jeg for Øieblikket kan gjøre, — og — tillad at jeg siger det selv — som maaske kun faa vilde indlade sig paa.

Skulde Deres Velbaarenhed kunde bruge mig til noget Andet, eller formene at have noget gavnligere at anvende mine Kræfter til, saa følger det af sig selv, at jeg er til Disposition. Da De imidlertid kun har kjendt mig saa kort Tid, være

det mig tilladt, at anføre, at jeg har reist overmaade meget, levet med alle Klasser i Samfundet, fra de høieste til de laveste, og erhvervet mig en temmelig Øvelse i at tale med forskjellige Mennesker. Desuden er jeg af en seig og kraftig Natur, der er hærdet ved Strabadser, og hvis altsaa en eller anden voldsom og anstrengende Tour skulde gjøres, enten med Depeche eller noget lignende, hvor der ikke kunde undværes nogen af Deres Omgivelser, — da er jeg altid til Deres Tjeneste. Det latterlige i, at jeg skriver min egen Anbefaling, beder jeg undskyldt, formedelst Omstændighederne.

Med udmærket Høiagtelse, har jeg den Ære at kalde mig

Deres Velbaarenheds

ærbødige

Laurids Skau.¹¹⁾

Dagen efter talte de to Mænd sammen, og Resultatet blev, at Kaptain Læssøe gik ind paa Planen og udstedte følgende Pas til Laurids Skau:

Foreviseren heraf, Hr. Laurids Skau skal passere uhindret af alle til det nørrejydske Korps henhørende Troppeafdelinger, saavidt saadant kan skee uden Skade for den kongelige Tjeneste, og anmodes alle andre Autoriteter og navnlig den kongelige Marine om at give Hr. Skau den Assistance, som han maatte behøve, og som Omstændighederne tillade.

Hovedkvarteret i Odense

d. 13de Maj 1848.

Efter Befaling

W. H. F. A. Læssøe,

Captain og Stabschef

ved det nørrejydske Korps.¹²⁾

Nu var Laurids Skau Spejder. Han afrejste straks til Assens og virkede under Besættelsen af Jylland herfra, senere fra Haderslev og forskjellige andre Steder. Med stor Energi udviklede han sammen med Mænd som Hans Krüger, de to

Studenter H. C. Refslund og Adolf Krøyer¹⁾, Peter Lund fra Skærbæk, Chr. Reinholdt, A. S. Sørensen og andre et Net af Spejdere, der spændte over hele Nordslesvig.

I det skjulte arbejdede disse gode Patrioter. De kæmpede for deres Fædreland saavel som Soldaten, og deres Færd var ikke mindre farefuld; men efter Krigen gled de igen ud i Glemselen, for, som der blev sagt: »Paa den Valplads vindes der jo aldrig Laurbær.« Saadan er Spionens Lod, mens Soldaten faar Virakken. Derfor er det ogsaa kun lykkedes at finde enkelte Navne, de skal nævnes og æres sammen med de mange navnløse Kammeraters: Bissekræmmerens, Haandværkssvendens, Fiskerens og mange andres.

De var i høj Grad Amatører, hvad selvfølgelig prægede Arbejdet, saa deres Meddelelser ofte var tilfældige og mangelfulde og ogsaa værdiløse. En Sammenligning af deres Meldinger med de forskellige Afdelingschefers Rapporter og med den officielle Beretning om Krigen vil ogsaa vise, at nogle var vildledende, i Strid med de faktiske Forhold og sikkert har voldt de Mennesker mange Bekymringer, som skulde benytte dem.

Et morsomt Eksempel af den Slags — det er fra Sommeren — skal nævnes:

— — — Den Mand, der bragte mig Budskabet (om en preussisk Fremrykning), er Ludvig, der havde hørt det af Rebslageren i Strandelhjørn, hvem han erklærede for en paalidelig Mand, og som var kommen i Gaar Middags fra Apenrade, hvor det var bleven ham fortalt, at Prøjerne fra Bau om Natten vare ankommen til en Mølle, hvis Navn Ludvig havde glemt,

¹⁾ Efter Samraad med Regeringen rejste Professor Flor til Nordslesvig for at forsøge at rejse en Folkehær mod Slesvigholstenerne. Med ham fulgte en Del slesvigske Studenter, som ønskede at drage hjem for at hjælpe paa Stemningen. (Th. Roust: Chr. Flor).

Adskillige af dem gik i Efterretningsvæsnets Tjeneste, bl. a. H. C. Refslund og Adolf Krøyer, der gjorde den danske Hær store Tjenester under Krigen.

Senere blev H. C. Refslund Koginspektør i Tønder (1852) til 1901. Han døde 1902. — Var gift med Maren Knudsen, en Søster til H. A. Knudsen paa Trøjborg.

ca. $\frac{1}{2}$ Mil Syd for Apenrade. Han troede det saa meget mere, som 13 Bagerkjellinger droge derud med Hvedebrød. Idag maae vi vel have et Menneske derned for at see det rigtig efter; men Gud maa vide, hvem vi kunne faae? Der blive vel Raad derfor, imidlertid er det vel bedst at oppebie Carolines Hjemkomst?«¹³⁾

Man maa indrømme, at det ikke har været let at lægge en Plan efter den Melding, og det kunde være meget rigtigt at faa et Menneske derud for at faa Sagerne set efter. Eksemplet anføres for at vise en Type, der nødvendigvis maatte komme under saadanne Forhold.

Vejene var heller ikke altid de slagne. En københavnsk Smedsvend havde forsøgt at gaa gennem Fjendens Linier, men blev fængslet i Aabenraa. Han kom til at sidde i Arresten sammen med »Mathies Skrædders Søn, Christian«. Til ham fortalte han, hvad han vidste, og da Christian blev løsladt, gik han til General Hedemanns Stab og fortalte det.¹⁴⁾

Generalstabens Værk om Krigen 1848¹⁵⁾ fortæller, at Beboerne var i højeste Grad interesserede i at holde Overkommandoen underrettet om Fjenden, og at Ledelsen ved disse Efterretninger var i Stand til temmelig nøje at følge enhver Bevægelse af denne. — For Iveren var der. Krigsførelsen var jo heller ikke den Gang saa udviklet og fuld af uhyggelige Overraskelser som nu, og som Følge heraf betød Efterretningsvæsnet heller ikke det, det betyder nu, hvor speciel Uddannelse kræves. Den eneste Egenskab, en Spion nødvendigvis maatte være i Besiddelse af, var Frygtløshed i Forbindelse med Snuhed; men denne Egenskab forekom ogsaa i rigt Maal og opvejede dermed det manglende Kendskab til Faget.

I denne Forbindelse skal nævnes, at kunde man ikke forlade Hjemmet for at tjene Hæren som Spejder, saa var man dog ikke derfor afskaaret fra at yde sin Tjeneste. Man kunde altid staa i Forbindelse med Spejderne som Bagmænd og skaffe dem Oplysninger, de selv var ude af Stand til at opnuse.

Og det gjorde mange, skønt Efterretningstjenesten absolut ikke var nogen ufarlig Beskæftigelse, hvad ogsaa efterfølgende

Breve vil vise. En Tur til Rendsborg kunde man let opnaa, Fjenden havde jo ogsaa sine Spejdere ude, og med Tiden opsnusede de som Regel, hvem det var, der skaffede Danskerne Nyt. »Det var en grusom Scene«, skriver Hans Krüger om en Tilfangetagelse, han skjult var Vidne til.

Om Faren ved Spejdernes Færd vidner følgende Brudstykke:

..... I forgaars fik jeg fra Student K. i B. en Meddelelse, hvori han fuldkommen indser, at vi maa holde op med de daglige Meldinger dette kom os særdeles belejligt, thi Faren ved den daglige Afsendelse af Meldinger er med hver Dag bleven mer og mer truende. Alle ved af det at sige, og ei Alle ere paapasselige, end sige forsigtige; til Tønder vil Ingen, hverken for gode Ord eller Betaling, gaae for at udspejde Tilstanden, og de idelige Patruiller (paa 1 eller 2 Mand), der gennemstrejfe Egnen, gjør ved deres Aarvaagenhed Sagen end mere vanskelig.....

Ærbødigst

Hans Clemmensens
Contubernal.⁴⁶⁾

Men nu sidder altsaa Laurids Skau i Assens og sender sine Medhjælpere ud, modtager Rapporter og sender disse videre til Kaptain Læssøe i Odense.

For at forstå de Forhold, de arbejder under, og Betydningen af, hvad de udrettede, skal den militære Situation i korte Træk opridses.

Den danske Hær var efter Slaget ved Slesvig den 23. April trukket bort fra Hertugdømmets Fastland. En Del stod paa Als, overfor den de tyske Forbundstropper, en anden Del var samlet paa Fyn.

Den forenede preussisk-slesvigholstenske Hær under General Wrangel personlig havde gennemført Fremrykningen op gennem Hertugdømmet og havde nu besat det sydøstlige Hjørne af Jylland (Vejle Amt) som Repressalie for den danske Flaa-

des Blokade af de nordtyske Havne, Resten af Halvøen laa aaben. Dette sidste Skridt havde mødt nogen Modstand fra Slesvigholstenerne; men det brød General Wrangel sig ikke om. Nu haabede han, at en gennemført haard Besættelse med store Tvangsudskrivninger, Indkvarteringer o. l. skulde gøre den danske Regering tjenlig til at slutte Fred paa de opstillede Vilkaar.

Efter en ren overfladisk Betragtning skulde General Wrangel kun have Grund til at være tilfreds og bare vente og se Tiden an.

Det var imidlertid ingenlunde Tilfældet, tværtimod var Generalen højst utilfreds. For det første af rent personlige Grunde.

Rundt i Europa var der nu i Aarets første Maaneder opstaaet Revolutioner, som alle drejede sig om Spørgsmaalene: Folkefrihed og Folkeuafhængighed, og Tyskland havde faaet sin Part. Hæren havde bekæmpet dem — ikke alle Steder med lige stort Held, og forskellige Troner havde vaklet, dog var der nu nogenlunde Ro.

En af de ivrigste paa »Lovlighedens Side« havde General Wrangel været. Hans politiske Trosbekendelse var det uindskrænkede Kongedømme, i hans Øjne var derfor enhver Frihedsmand en formastelig Oprører, der vovede at sætte sig op mod den af Gud indsatte Øvrighed.

Men nu vilde Skæbnen, at den samme General Wrangel kort efter skulde blive sendt op i de danske Hertugdømmer for at give Slesvigholstenerne Preussens Støtte under et Oprør mod den danske Konge, hvor det gjaldt de samme Spørgsmaal, endda paa Trods af Forbundsbestemmelserne, der sagde, at han i et saadant Tilfælde tværtimod skulde støtte den danske Konge.¹⁷⁾

Det var under den aldrende Herres Værdighed, og han og hans preussiske Garde, der under Revolutionen lige var jaget ud af Berlin, befandt sig rigtig daarligt i Selskabet med Slesvigholstenerne og de tyske Friskarere. Langt hellere end at

hjæpe de slesvigholstenske Oprørere vilde de — det sagde han selv — hjem og slaa løs paa deres egne Oprørere¹⁸⁾, og utallige var de Sammenstød af forskellig Art, baade store og smaa, der skete mellem de to Parter.¹⁹⁾

Men pinte end dette, saa var der dog andre Ting, der voldte Generalen langt alvorligere Uro.

Besættelsen havde været en uklog Handling, der havde givet Genlyd i Udlandet og allerede faaet visse Følger.

Den 29. April havde den preussiske Gesandt i Stockholm meldt sin Regering, at Stemningen i Sverige var i stærk Stigen, og at en tysk Hærs Indrykning i Jylland sikkert vilde føre til kraftige Demonstrationer.

Den 4. Maj skrev Kong Oskar til Frederik VII., at han i Tilfælde af et Angreb paa Jylland vilde være villig til at sende et Armekorps til Fyn.

Den 9. Maj gav den svenske Regering den tyske Meddelelse om, at 15000 Mand var samlet ved Gøteborg og i Skaane.

I det fjerne truede Rusland. Den slesvigholstenske Bevægelse var den russiske Kejser inderlig imod, han tilstillede den preussiske Konge en Note, hvori han krævede Rømning af Nørrejylland og truede med i modsat Fald at sende en Ekspedition ind i Østpreussen.

I England var Folkestemningen paa Danmarks Side, men Regeringen nærmest paa Tysklands. Man vilde dog nødigt, at Tyskland fik større Adgang til Havet, og endnu nødigere Konflikt med Rusland. Derfor søgte den engelske Regering at mægle, men ikke uden at lægge et vist Pres paa Preussen, der samtidig var under Tryk af de nordtyske Handelsstæder, som led haardt under Blokaden.²⁰⁾

Preussen følte sig isoleret, medens Danmark følte sig stærkere og dristigere, og Friherre v. Arnim sendte den 9. Maj et Brev til General Wrangel, hvori han betonede, at det var ønskeligt snart at komme til Ende med Fjendtlighederne.

Besættelsen havde hverken virket paa den danske Regering eller Befolkningen, som General Wrangel havde ønsket; og

trods dens Haardhed havde den i Stedet for Frygt kun skabt Modstand og Had, som sandelig ikke undgik Fjendens Øjne. I Begyndelsen af Maaneden foretog nogle Soldater, for at nævne et Eksempel, under Ledelse af en frivillig et dristigt Togt fra Fyn til Sdr. Stenderup, hvorfra de en tidlig Morgenstund bortførte de bekendte Slesvigholstenere, Kammerjunker v. Krogh og Skovrider Schrader, lige for Næsen af den tyske Besætning paa Stedet.²¹⁾ Saa stor var Usikkerheden, at const. Amtsforvalter Eden i Haderslev efter dette ikke længere turde beholde den ham betroede slesvigholstenske Krigskasse af Frygt for, at noget lignende skulde ske med ham, eventuelt med Støtte fra Befolkningen, men anmodede om at faa den sendt til Kolding, hvor den preussiske Krigskasse fandtes.²²⁾ Stort bedre var det dog ikke her, for Huset, hvor Krigskassen opbevaredes, blev afbrændt, efter at der tidligere havde været Ild i det. Krigskassen blev reddet.²³⁾ Branden var sandsynligvis paasat og et Udslag af Befolkningens Had.

Dette og mere af samme Slags, i Forbindelse med den Optræden, der overalt blev vist Fjenden, var nok til at gøre det klart for General Wrangel, at med Hensyn til den Side af Sagen havde han ogsaa forregnet sig.

— General Wrangel skal engang have sagt: »Jeg skriver med Sværdet og ikke med Pennen; jeg gider ikke se Papper.«²⁴⁾ Han var Typen fra Napoleonskrigenes Tid, Diplomati laa ikke for ham. Derfor saa han heller ikke saa meget de Skyer, der viste sig paa den diplomatiske Himmel. Den Fare, der i hans Sind antog den største Dimension, var, at Sverige vilde sende et Armékorps til Fyn. Det foruroligede ham, og han saa for sig den Eventualitet, at han af den Grund kunde blive nødsaget til at rømme Landsdelen, og »jeg vil anse det for en Skandale, om det skal blive nødvendigt at rømme den sejrrikt vundne Jord, som er Basis for en fast og ærefuld Fred.«²⁵⁾ Han anmodede derfor om Forstærkning paa 10,000 Mand til at imødegaa et eventuelt svensk-dansk Angreb.

Den 9. Maj inspicerede General Wrangel Tropperne i Sundeved. Rejsen havde ikke gjort hans Humør bedre, og hjemkommen traf han forskellige Foranstaltninger til Forsvar mod en Fjende, der tænktes at angribe ham og tvinge ham ud af Jylland.²⁶⁾ Navnlige samlede han sin Opmærksomhed om Egnen omkring Aabenraa, i hvilken By han lod indrette Magasiner med Forplejning for Hæren i 5 Dage. Her var det Meningen at optage Kampen mod den fremtrængende Fjende (Planen blev igen opgivet). Disse Magasiner er sandsynligvis for en Del blevet fyldt af Vejle Amts Indbyggere, som netop i denne Tid blev paalagt større Byrder og blev tvunget til at køre Mængder af Furage i lange Vogntog Syd paa.²⁷⁾

For at sikre sig Plads under en eventuel Retræte, gav General Wrangel Befaling til Anlæggelsen af Kolonneveje fra Kolding og Syd paa.

Laurids Skau fortæller herom:

... I Aftes meget sildig kom endelig en Mand tilbage, som jeg to Dage med Længsel har ventet. Min Bonde kunde ikke komme til Landet; men en forvoven Fisker fra Vonsbæk lod sig mod stærk Betaling bevæge til at sejle ham over, men som nu ikke kan komme tilbage igen. Han har gennemvandret Linien fra Apenrade til Kolding og afgiver følgende Beretning: Der er bygget to Broer over Koldingaa imellem Byen og Skodborghuus²⁸⁾ og Veje anlagte fra disse i Retning af Vonsyld.

En ny Vej er anlagt fra Kolding til Apenrade og videre. Den er i Begyndelsen 20 Alen bred, men bliver efterhaanden smallere, undtagen ved Kjøbstæderne, hvor den altid er bred. Den løber fra Kolding jævnsides $\frac{1}{4}$ Mil østlig med Kongevejen; derpaa falder den igen ind paa Kongevejen, som her og der er udvidet, indtil Bjerning Kirke, hvor den løber ind igennem Skoven ved den saakaldte Kirkevei, igennem Byen Raugstrup, østlig forbi Moltrup; derpaa i omtrent lige Retning østen om Hammelef til Tørningmølle og videre i Syd, indtil den kommer til en Kroe, kaldet Faarhus (?) ved Flensborg Landevei,

hvor den igen løber til venstre ned imod Bodum Bye ved Apenrade; derfra gaaer den vestlig forbi Apenrade i Dalen østlig nedenunder det saakaldte Skeibjerg eller Skinkelsbjerg en lille Fjordingvei vestlig for Byen. — — —²⁹⁾

I et andet Brev skriver han om dette Stykke af Vejen:

— — — — I mange Dage har Fjenden arbejdet paa en ny Vej, som de med stor Anstrengelse anlægger udenom Apenrade, og som indrettes saaledes, at den vanskeligt kan beskydes fra Fjorden. Bønderne tvinges til at hjælpe til med Folk, Heste og Vogne, og disse ere naturligviis misfornøiede dermed. De raillere over Hensigten med denne Vei og paastaae, at den skal bruges, naar Fjenden nødes til en hurtig Flugt. — — —

En Mand ved Navn Hein (Spejder), som har været i Christiansfeld hos sin Moder, fortæller i et Brev til General Hedemann, dat. 25. Maj, om Vejen direkte syd for Kolding:*)

— — — Vejene førte over Kongeaaen ved Seest, ca. 1000 Skridt Syd for Krathuset var der gjort Gennemhugning fra Landeveien, der krydsede Kolonnevejen. — — —

Som man vil se, har disse Amatører formaaet at foretage en ret indgaaende Undersøgelse af det foreliggende Forhold og skaffet sikkert meget velkomne Meddelelser til den danske Overkommando.

— Omkring Midten af Maaneden modtog General Wrangel Efterretninger, gaaende ud paa, at Als var kun svagt besat, medens Hovedstyrken var koncentreret paa Fyn.³⁰⁾ Det kunde tyde paa, at der fra dansk Side forberedtes en Overgang til Jylland, kun vidste man ikke hvor.³¹⁾

For at imødegaa et saadant Angreb fik General Halkett Ordre til fra Sundeved at skyde en Del af sine Tropper frem

*) Den 28. Marts 1848 skrev Carl Ploug til Laurids Skau, (Hother Ploug: Carl Ploug I): — — — I mangle Vaaben, hører jeg fra flere Sider f. Eks. fra en af de afrejste Studenter, der er i Vonsbæk. Men I skulle nok faa o. s. v.

Fra samme Dag foreligger en Melding til Hovedkvarteret (I. S. 17) fra en Mand ved Navn Hein, der organiserer Folkevæbningen derude.

Disse to er sandsynligvis samme Person og identiske med den her nævnte, altsaa ogsaa en af Flors slesvigske Studenter.

til Egnen: Aabenraa—Haderslev for at tjene som Reserve for de preussisk-slesvigholstenske Tropper, hvis de skulde blive angrebet og tvunget tilbage. General Halkett opslug sit Hovedkvarter i Aabenraa.³²⁾

Vi skal se, at heller ikke disse Troppeskydninger undgik Laurids Skaus og hans Medhjælperes Opmærksomhed, og de bringer straks Kaptajn Læssøe Bud derom.

Sandsynligvis paa et Spørgsmaal fra Kaptajn Læssøe om Troppernes Placering svarer Laurids Skau den 16. Maj:

— — — Om det i Sundeved værende Troppekorps kunde jeg intet Paalideligt erfare; men saasomt Bønderne faae nogen Underretning baade om dette og andet videværdigt, vil de give Rapport til mig. — — —

Senere skriver han:

— I Apenrade er nu ankommen omtrent 3000 Mand Hannoveranere og Brunsvigere, deels fra Sundeved, deels fra nogle vestligere Landsbyer, hvor de var indkvarterede. I Haderslev var der omtrent 1600 Mand, som i Søndags gik sydpaa til Apenrade. Han (Spejderen) kan imidlertid ikke med Vished sige, om disse 1600 ikke skulle være medberegnete i den i Apenrade værende Besætning, ca. 3000 Mand, som er forsynede med 12 smukke Metalkanoner, sexpundige, der ligger i en Kobbelt ved den vestlige Indkjørsel til Byen. — Til Haderslev er igen ankommen 300 lauenborgske Jægere sydfra, og efterhaanden 12—1400 Preussere og Lyneborgere, af de sidste 800 Mand, hvilke maaske ere kommen nordfra. De ere forsynede med 8 firepunds Kanoner. — Nogle enkelte svære Kanoner skulle ogsaa være der, men som vare bestemte til Aarøsund, hvor Fjenden har stærkt i Sinde at erobre Kutteren og Aarøe. En Masse Tømmer til Flydebroer eller Sligt ere til den Ende transporteret dertil. Vi have imidlertid derom givet Kutterens Fører, Lieutnant Schmidt, udførlig Underretning.³³⁾ (En Spejder, S. A. Sørensen, meldte den 18. Maj, »at i Haderslev beskæftiger de sig med at bygge Flydebroer, men hvor de skal bruges, ved man ikke.) I Gram ligge 180 Itzehoer-Drøner, der ere sendte saa langt ud

fra den egentlige Linje, fordi de skal have erklæret ikke at vil-
le slaas med de Danske, som de kalde Landsmænd.

I Christiansfeld var der i Fredags 700 Mand med 12 a 16
Kanoner, det er Tropper af alle Vaabenarter, som ligge paa de
ovenbenævnte Steder. — Fra Christiansfeld til Kolding er stærk
Indkvartering hele Veien, næsten lutter Preussere. — I Kolding
med omliggende Byer indtil Christiansfeld incl., ligger ialt om-
trent 7000 Mand. I Byen staae 16 daarlige Feldtkanoner. — —

Laurids Skau skriver, at Manden, der har bragt Meldingen,
er indfødt Slesviger, som nu bor i Assens. Han har tidligere
været Artillerist, saa hans Dom betyder lidt mere end mange
andres. — Alt ialt ogsaa en Melding, der absolut bærer Troværdig-
hedens Præg.

General Wrangel følte sig truet paa flere Punkter. For det før-
ste fra Egnen omkring Fredericia. Den tidligere nævnte Hein
fortæller i sit Brev til General Hedemann efter at have talt
med preussiske Officerer, »at de troede ikke, at det var Wran-
gels Plan at lade det komme til Slag i Jylland, kun troede de,
at Fredericia vilde blive forsvaret en Tid, dog ei længere end
at de Tropper, der ere i og omkring Veile samt Vest mod Føl-
dingbro kunde koncentrere sig ved Vonsyld, og hvor Generalen
efter at have trukket Avant- og Arrieregarden hertil, vilde for-
svare Stillingen mellem Kolding og Vonsyld.«

Denne Melding bekræftes af Laurids Skaus Artillerist, der
fortæller, at »i Vonsyld ere Bønderne blævne opfordrede til at
flytte alt deres Gods bort, som de da har sendt til Skanderup,
og Byen bruges nu ganske af Fjenden, som siger, at den vente-
lig vil blive afbrændt i den forventede Bataille. — — *)

Dernæst frygtede Generalen en Overgang paa Strækning-
en Nord og Syd for Haderslev Fjord. »Kysten fra Stenderup til
Heils skal være stærkt besat, da man stadig frygter en Land-
gang«, (S. A. Sørensen), Kyststrækningen Syd paa blev bevog-

*) Maaske har General Wrangel, efter at Planen om Forsvaret
ved Aabenraa var opgivet, valgt at modtage et Angreb her.

tet af Friskarerne, i Aarøsund Aldosser, Syd for Aarøsund af Rantzau's Frikorps med Stabskvarter i Hoptrup.

Laurids Skau fortæller om Fjendens Forsvarsforanstaltninger i den Anledning:

I dette Øieblik kom jeg hjem fra mit Krydstog til Halvøen og iler med at afgive Beretning. — —

Jeg seilede herfra iforgaars Aftes, landede ved det saakaldte »Halkhoved«, hvor en gammel Ven meddelte mig, at der laa en Mængde Friskarefolk [i Egnen] — — —

Fra Halkhoved seilede vi — 4 Mand — til Barsøe, hvor jeg atter traf gamle Bekjendte. Jeg formaaede et Par solide Bønder til strax at reise til Haderslev, under Foregivende af at ville købe Sviin, og imedens disse vare borte, landsatte jeg en i Sønderborg født og opdragen Mand, der er Sømmand, Tømmermand, Dreier, kort sagt alt muligt, og om hvis Paalidelighed jeg troer mig overbeviist, da jeg lige fra Krigens Begyndelse har kjendt og brugt ham. — Han skal nu gaae til Apenrade (han hed Carl Röhlk) og Flensborg og bringe Oplysninger om alt, samt udsøge sig Tilknytningspunkter, hvor han altid kan faae Efterretninger herefter. — Naar han kommer tilbage og røber Duelighed, har jeg i Sinde at sende ham til Slesvig og Rendsborg. — — — — — De to Bønder fra Barsøe kom i Aften tilbage og meddelte, at — — — — — paa den saakaldte Strandvei imellem Vilstrup og Hoptrup Sognes søndre Deel, i Nærheden af den Sluse, hvorigennem Vandet falder ud i Beltet af Indsøen Slief, ind imod Hoptrup, traf min Udsending 6 Minører, klædte i blaae Vaabenkjortler og hvide Beenklæder, som gravede dybe Huller paa og ved Veien, deels lige need i Jorden, deels paa skraas ind under Jorden. De bleve arrige over, at Bønderne med skarp Opmærksomhed betragtede deres Arbejder og blev skarpt forhørte af en Officer, som de antogede havde Opsyn med Arbeidet (sandsynligvis en Ingeniør); da Bønderne imidlertid erklærede, at de var fra Synderbällig, havde sl.-holstensk Cokarde paa Hatten og brækkede med stor Iver og Anstrengelse paa det tyske Sprog, saa slap de med

Irettesættelse for deres Nysgerrighed og Løfte om Taushed. Dette sidste vidste de dog ikke, om de havde forstaaet rigtigt, da de ikke vidste, hvad Taushed hedte paa Tydsk. — Bønderne meente, at Fjenden frygtede for en Landgang af vore Tropper i Hoptrup Bugt, og at de derfor anlagde Miner eller desligeste, eller i al Fald gjorde Veien vanskelig at passere — — — —

Endelig frygtede General Wrangel et Frembrud fra Als.

Efter at Troppernes forandrede Stillinger var tilendebragt, udsendte General Wrangel den 22. Maj forandrede Bestemmelser for de Operationer, Hæren kunde faa at udføre i den nærmeste Fremtid.³⁴⁾

Overgeneralens Uro forplantede sig nedad baade til Befalingsmænd og Menige. Der var Misstemning blandt Slesvigholstenerne. Generalstabens Værk fortæller: — — — I alle Efterretninger, der modtages fra de Egne, der er besat af Insurgenttropper, fandtes saa godt som gennemgaaende den samme Meddelelse, nemlig om disse Troppers Utilfredshed over ved falske Forestillinger at være blevne dragne ind i en Kæmp, hvis Formaal ingenlunde stemmede med deres Anskuelser og Ønsker.³⁵⁾

I en Meddelelse til Hovedkvarteret fra Vejle, dat. 8. Maj, fortælles:

— — — — Forleden Aften traf jeg en Del. (Slesvigh.) Jeg gav mig i Snak med dem, og da jeg hørte dem beklage sig over at være forførte og tvungne, sagde jeg til dem: Kongen kommer her om nogle Dage, hvad ville I da sige til ham, naar han taler til sine Soldater? Svaret var: »Wenn der König nur käme! — aah, wir liefen ihm mit offenen Armen entgegen!³⁶⁾

Hertugen af Augustenborg maatte omgive sig med preussisk Vagt og optraadte i forskellig Forklædning, naar han kørte ud. — Derom vidner flere Meddelere. Prinsen af Nør la-vede sig ligeledes en særlig Livvagt af holstenske Forstmænd fra et af Frikorpsene.³⁷⁾

Stemningen blandt de preussiske Officerer var ikke meget bedre. I en Avis blev der klaget over Preussernes Mangel paa Forstaaelse af Slesvigholstenernes Sag. En preussisk Officer svarede: Ja! da hat der Schreiber ganz Recht. Was geht uns die Sache an! Wir fechten, weil es uns befohlen ist!³⁶⁾

Spurgte man en preussisk Officer nærmere ud om, hvorfor han befandt sig saa daarligt her og ikke kunde lide Slesvigholstenerne, vilde Svaret blive: fordi han var Royalist, fordi han, da han kom ind i Landet, troede, at han som tysk Soldat skulde hjælpe til at sprænge tyske Brødres Slavelænker, men saa fandt han rige Bønder, der levede som Herremænd, og han saa sig pludselig i Forbund med Revolutionen, som han foragtede, da han tilstrækkeligt havde lært den at kende i Berlin.³⁶⁾

Om Stemningen skriver Laurids Skau:

— — — — Stemningen blandt Fjendens Tropper, især blandt Preusserne, er forknyt, da de baade indsee, man har narret dem, idet de bildte dem ind, at de skulde hjælpe et forkuet og undertrykt Folk, som de nu see er langt lykkeligere, end de nogensinde selv have været, og tillige tror de ligefrem selv at skulle slagtes af de forenede Danske og Svenske, hvilke sidste man troer ere ankommen til Jylland. En Preusser yttrede: vi kunne have ondt nok ved at bjerge os over for de glubende Danske; men naar Svenskerne kommer til, bliver det rent galt. —

Om dette Spørgsmaal skriver Redaktør Fr. Fischer: — — Jeg maa ved denne Lejlighed tilføje, at alle Efterretninger, vi have erholdt — og det er ikke faa, og dertil fra meget forskellige Egne — er overensstemmende deri, at Preusserne ere meget modfaldne. Officerer og Menige, og især de sidste, yttre deres Forsagthed uden Tilbagehold. De veed, sige de, at de ere komne her ned i Landet for her at lægge deres Been; dragende Nord paa have de paa adskillige Steder sagt et sidste Levvel til deres Værter, da de vidste, at de ikke kom tilbage, — og hyp-pigt gentager sig den Forsikring, at de ved første alvorlige Modstand vilde strække Gevær — — — . Redaktør Fischer

virkede en Tid, trods sin Invaliditet, som Spejder fra de danske Vagtskibe i Bæltet.⁴⁰⁾

Laurids Skau skrev den 17. Maj til Kaptain Læssøe: Inat ere tvende af mine Udsendinge — Bønder fra Slesvig — kommen hertil og meddeler følgende: De vare gaaede fra Hoptrup til Haderslev og Christiansfeld, hvor Hovedkvarteret nu er. Igennem Haderslev var der passeret, efter Indvaanernes Fortælling, ialt 16 Kanoner, som maatte findes Nord paa. Der var kun enkelte regulaire Tropper i Haderslev, men derimod en heel Mængde paa Christiansfeld, efter en Soldats Fortælling omtrent 1600 Mand, af forskjellige Vaabenarter og lutter Preussere. Da det var om Aftenen, de vare der, saa bleve der lagt dem nogle smaa Hindringer i Veien i selve Byen, og da der ingen Danske findes i Christiansfeld, saa foretrak de at tale med Forposterne, som syntes at være overbeviste om, at der skulde staae et Slag ved Kolding — som de udtrykte sig — paa Slesv. Holsteens Grændse. (Se foran General Wrangels Plan med Vonsild). En Underofficer yttrede, at det vilde nok blive en haard Tour, thi hans Lieutnant havde sagt, at »die verdammen Schweden« vilde hjælpe Danskerne, og, tilføjede han. »saa blive vi slagtede allesammen, da vi ikke engang kan flygte«, fordi de danske Bønder, som de havde omkring dem, vilde hjælpe til. Paa Spørgsmaalet, hvoraf de vidste dette, svarede Underofficeren, jo, deres lumske og sure Ansigter vidne tilstrækkelig derom, og hver Dag finde vi skjulte Vaaben. — I Bønderbyerne mellem Christiansfeld og Kolding vare Tropper indkvarterede, men de fleste vare, efter Sigende, i og omkring Kolding. Forresten beklagede Preusserne sig over, at de ingen rigtig Natteroe kunde faae, fordi de baade skulde passe paa Bønderne*) og tillige være parate til at modtage nogle hurtig

*) Om den Maade hvorpaa Preusserne gik frem paa dette Omraade, vidner følgende om Møller Staal, Taarning Mølle: Som fremtrædende Dansker og Leder af Folkevæbningen i Haderslev Østeramt maatte han selvfølgelig flygte, da Fjenden besatte Landsdelen. Gaarden blev besat af Preusserne, og gentagne Gange foretog disse Husundersøgelser, hvor ikke engang Møblerne blev skaanet, og hver Krog, ogsaa i Møllen, blev gennemsøgt for at finde Papirer, Vaaben

fremrykkende Fjender, da de troede at skulle overrumplés af den danske Armée. — Bønderne eller mine Udsendinge bleve nøie udspurgte om, hvad de havde hørt om den danske Armees Styrke; men derom vare de selvfølgelig uvidende. Den ene af dem var forslagen nok til at sige, at han troede at kunne faae dette at vide af Preusserne, som han meente havde udforsket dette, hvortil svaredes, at man antog omtrent 15,000 Mand i Eet og Alt. — Derpaa afsendte jeg dem straks igen med Ordre til at gaae til Kolding og tale med Kjøbmand Varming og fra ham skaffe skriftlig Underretning om, hvormange Tropper der vare, — forudsat at Varming endnu var der. — — — — — Om activ Hjælp fra Rusland her i Landet, enten tilsøes eller tillands, vidste Preusserne Intet, derimod vidste de godt, at en russisk Armee truede den preussiske Grændse. — De danske Bønder begyndte at hæve Hovedet, da Rygtet havde sagt dem, at en stor Arme snart vilde komme og jage Tydskerne ud. Enkelte sl. holst. Familier begyndte at tænke paa Flugt, da de frygtede de danske Soldaters Hævn. — — — —

— Dette Brev sluttede Laurids Skau med, at »naar der nu kommer andre af mine Udsendinge tilbage — jeg venter To — vil jeg sandsynlig komme i Forlegenhed for Penge. Hvis Deres Velbaarenhed vilde have den Godhed at tilstille mig Anviisning paa en Sum, vilde jeg derfor blive Dem særdeles forbunden; thi uden Penge kan man ikke faae Folk ud af Stedet.«

Selvfølgelig udførte Laurids Skaus Spejdere ikke Arbejdet gratis. De skulde have til deres eget og Familiens Underhold, de skulde ogsaa have eventuelle Udgifter under Farterne be-

o. l. Seks Skildvagter med skarpladte Geværer stod Dag og Nat posteret rundt i det Indre af Beboelseshuset, og i Begyndelsen blev alle Husets Folk, ogsaa Møllers Kone og Børn, kaldt op tre Gange om Natten for at tælles, om ingen skulde være flygtet fra Møllen. Da man intet fandt, førte Militæret Møller Staals ældste Søn bort og kastede ham i Fængsel. — Det er forstaaeligt, at der under saadanne Forhold ikke blev Tid til megen Nattesøvn. — Efter Angrebet paa Haderslev 29. Juni maatte Møller Staal igen flygte, efterladende alt sit Gods, en syg Hustru og 12 Børn i Fjendens Hænder. (J. P. Laurent: Livet i Felten). Under Vaabenstilstanden erklæredes Møller Staal, der ikke kunde komme hjem, uden videre konkurs, og en Nabomøller blev sat til at bestyre hans Ejendom. (J. S. 16)

talt. Manden, der sejlede dem til Kysten paa Fastlandet og hentedede dem igen nogle Dage efter, skulde ogsaa have Betaling, og den kunde endda blive stor, hvis Faren var særlig overhængende. Disse Udgifter kunde Laurids Skau ikke selv bestride, det var heller ikke Meningen, og Krigsministeren havde lovet, at Pengene skulde blive ham anvist igennem Hovedkvarteret eller gennem Stabschefen selv. Laurids Skau kunde altsaa med Føje bede om Penge.

Den 19. Maj gav Krigsministeren Overkommandoen Paalæg om at søge tilvejebragt et godt Efterretningsvæsen, hvortil der føjedes det praktiske Raad, at man ikke skulde spare paa Pengene dertil.⁴¹⁾

Samme Dag afsendte Kaptajn Læssøe følgende til Laurids Skau: Jeg takker Dem meget for de meddelte Oplysninger, som jeg haaber, De vedbliver at forøge. En Anvisning paa 200 Rbd. følger vedlagt, hvorfor jeg udbeder mig tilsendt en Tilstaaelse lydende paa mit Navn.⁴²⁾

Den 25. Maj sender Kaptajn Læssøe 100 Rbd. og ønsker: at De fortsætter med saa megen Kraft som muligt.⁴³⁾

Efter det foregaaende vil Læseren sikkert have antaget, at et vist Samarbejde bestod mellem Efterretningsvæsenet og Besætningen paa Vagtskibene i Bæltet og tillige mellem disse og Befolkningen paa Kysten, og det var ogsaa Tilfældet. Ofte sejlede Beboerne paa Kysten (jvf. Red. Fischer) ved Nattetid selv ud til Skibene — skønt det var forbudt under Trusel om streng Straf at sejle om Natten — og afgav Beretning, som derefter gik videre. Skulde nogen af Laurids Skaus Spejdere i Land paa Kysten, og der var Vanskeligheder, sejlede de ud til Vagtskibene og opholdt sig der om Bord, til det belejlige Tidspunkt for Landsættelsen kom. Mandskabet roede da somme Tider for dem og hjalp dem i Land, ligesom Spejderne tyede om Bord i Vagtskibet, inden de paabegyndte Sejladsen til Assens. Fra saadanne Ture haves følgende Beretning. Fortælleren hørte

til det Rantzauske Frikorps, der omkring 15. Maj overtog Kystvagten fra Aarøsund til Aabenraa:⁴⁴⁾

Kort efter, at Korpset havde overtaget Kystvagten, opdagede et Medlem, »der kendte baade Egnen og Sproget«, at Marine-soldaterne fra Vagtskibene stod i stadig Forbindelse med dansksindede inde paa Kysten og landede snart her, snart der paa nærmere betegnede Steder. Friskaremændene vidste alt-saa omtrent, paa hvilket Sted de skulde rette deres Opmærksomhed.

En Nat omkring Kl. 12 bemærkede Vagten Lys ikke langt ude paa Bæltet, kort efter hørtes Aaretag. Hurtig blev Vagtmandskabet samlet. Fra dets Skjul saa de et Baadsmandskab lande og blive modtaget af en Fisker, der førte dem ind i Skoven.

For at blive styrket efter de udstaaede Strabadser blev Sømændene af Fiskeren ført til et Hus, hvor de gik ind. De maa have følt sig sikre og satte end ikke Vagtposter ud. Friskaremændene kunde derfor uden Vanskelighed trænge helt hen til Huset og omringe det.

I Stuen gjorde Sømændene sig det behageligt. Deres Vaaben havde de stillet fra sig ved Væggen og sad nu og hyggede sig ved en Tevandspunch, »Danskernes Yndlingsdrik«.

Da det andet Glas var drukket, og Snakken rigtig kommen i Gang, gav Føreren Tegn, og ind stormede Friskaremændene og spærrede Vejen til Vaabnene. Marinerne sprang op; men paa Modværge var det ikke til at tænke, dertil var Overmagten for stor. Et Par søgte at undslippe ad en Bagdør, men blev grebet af en Vagt, der stod uden for Døren.

Fangerne blev for Natten indespærret i et Skovfogedhus i Nærheden. Næste Morgen blev de transporteret til Haderslev, derfra til Rendsborg.

Senere samme Nat blev der sat Spejdere i Land længere Nord paa ad Aarøsund til. Der gik det bedre. Marinesoldaterne kom i Haandgemæng med de to fjendtlige Vagtposter. De

blev begge saaret, den ene lykkedes det at undslippe, den anden blev slæbt ud paa Vagtskibet.

— Det var ventelig, at ikke alle Forbindelser, der blev stiftet inde paa Kysten, var gode. Om en saadan fortalte Skræder Jens Mogensen, Aarø, mig.*)

I 1848 boede Lorens Caspersen — for Nemheds Skyld kaldet Casper — i Aarøsund. Han havde en lille Jagt, som han sejlede med i de nærmeste Farvande.

Casper vilde gerne tjene Penge, men Fragtsejladsen gav for lidt. Han tyede da til andre Kilder, som kunde give ham det eftertragtede Mammon, en af disse var Smugling.

Saa kom Krigen, Landsdelen blev besat af Fjenden. Engang imellem kom tyske Patrouiller til Færgestedet, men drog som Regel hurtigt bort igen.

*) Man plejer at sige, at mundtlige Overleveringer kan man ikke stole paa, de forandres fra Slægt til Slægt.

Naar jeg nu to Gange tillader mig at bruge mundtlige Kilder og lader en Mand paa 85 Aar fortælle mig Historier, som han i sin Barndom har hørt af sin Fader, der igen oplevede dem som ung, saa skylder jeg at fremføre, hvad der taler for, at ovennævnte ikke gælder den Mand, der her er Tale om, saa Læseren kan modtage hans Fortælling godt.

Som Dreng har han siddet og lyttet. Det var i de Dage og i et Hjem, hvor man fik Historien ind med Moder-mælken, den blev nynnet over de smaa i Vuggen, Fader fortalte den til Søn, maaske var det Bedstefader, der gjorde det, og denne igen videre. — Og hvad han hørte, bed sig fast, og det blev siddende, lige til de mindste Detailler.

Det var Hjemstavnhistorie, de gamle fortalte, — det var det eneste, de havde Brug for — om hvad deres Forfædre havde gjort og sagt, hvordan de havde baaret sig ad med dette eller hint. — Og han har forstaaet at bevare, hvad de gamle fortalte, men ikke alene det, han har ogsaa forstaaet at vurdere det og drage sine Slutninger der ud fra, saa Historien for ham blev noget mere end blot og bar Historie, den blev et Stykke Kulturhistorie og Etik — en Lære paa godt og ondt.

Som faa ejer han den Evne at kunne leve sig ind i Historien, saa den er blevet en Del af ham selv. Og han fortæller den igen paa en Maade saa levende, at man uvilkaarlig betages, ikke mindst af den Fortællekunst, han lægger for Dagen, Tonefaldet, Mimikken, alt er saa pragtfuldt naturligt, en Skuespiller værdig, saa man rives med og føres ind i den Verden af Hjemstavnhistorie, hvor Jens Mogensen selv saa gerne dvæler.

Hvad han fortalte mig om Friskarerne i Aarøsund, var i fuldstændig Overensstemmelse med de skriftlige Kilder. Den Mand, der nu skal fortælles om, har Jens Mogensen selv kendt.

Chefen om Bord paa Vagtskibet vilde gerne vide Besked om Fjenden og kom engang imellem i Land, men vilde selvfølgelig nødig i Selskab med Fjenden — og kom i Forbindelse med Casper.

Her var Penge at tjene, og saa var Casper Manden, der kunde hjælpe. Han skaffede Oplysninger, og for at vejlede Vagtskibets Chef med Hensyn til, hvornaar denne kunde komme i Land, aftalte de, at var der fjendtlige Patruiller i Nærheden, skulde Casper hænge et hvidt Lagen ud paa en Tjørnehæk, der gik langs Huset. Casper boede ved Stranden lidt Nord for Færgestedet.

Men Fjenden vilde selvsagt ogsaa gerne vide Besked — og kom ogsaa i Forbindelse med Casper, hvis Kærlighed til Pengepungen trods alt var større end Kærligheden til Fædrelandet.

En Tid gik. Men saa fattede Fjenden Mistanke om, at det med Casper ikke var, som det skulde være, dog uden at kunne bevise noget; men Casper fandt det raadeligst, forhadet som han desuden var blevet af Befolkningen, at fortrække til Halk og boede hos en Bekendt der.

Danskerne havde imidlertid ogsaa fattet Mistanke til Casper og vilde gerne have Fingre i ham. Men hvordan skulde det lade sig gøre?

Paa Aarø boede en Mand ved Navn Grønberg. Han havde i sin Ungdom ligget ved Dragonerne i Aarhus og var en god dansk Mand. Han tilbød at skaffe Casper til Veje.

Planen blev lagt. Vagtskibet skulde lægge en bemandet Chalup i Aarø Vig, selv skulde det gaa om paa den anden Side af Øen, saa alt aandede Fred og ingen Fare, Grønberg skulde saa ro over og se at faa Casper med tilbage. Naar man i Chaluppen saa Baaden saa langt ude i Sundet, at den ikke kunde naa at komme tilbage, skulde den komme frem og tage Casper.

Grønberg drog af Sted. Han roede sin Baad op til Bankel Sø, gemte den der og gik op til Halk. Her traf han Casper.

Over for Casper klagede Grønberg sin Nød. Han skulde

hjem til Aarø, men ingen i Aarøsund turde sætte ham over for Tyskerne — om han, Casper, ikke vilde gøre det, han havde jo en Jolle ved Halk Strand, han skulde faa en Specie for det.

Caspers Kærlighed til denne Verdens Goder fornægtede sig heller ikke denne Gang. Specien var for ham som Flæsket i Fælden for Musen. Vel var han bange for Danskerne, men hvis han nu satte Grønberg i Land ved »Bakklau«, Sydspidsen af Aarø, mon det saa ikke gik?

Efter nogen Tids Spekuleren slog Casper til. Vagtskibet var jo ogsaa borte!

De sejlede ud, og — da de kom i Nærheden af Aarø, kom Chaluppen, roet af fire Par stærke Arme.

No æ a færre! raabte Casper og strakte begge Arme i Vejret, men roede saa alligevel til af alle Kræfter, naaede Land og skjulte sig i Kornet.

Men der var intet at gøre. Officeren i Baaden sammenkaldte Øens Befolkning, besatte med dem Strandkanten og begyndte en Eftersøgning.

En af Aarøboerne, Jep Kræersen, gik Vagt langs Strandkanten ved Bakklau. Paa dette Sted var der en Mængde Rævegrave. Som Jep gaar langs Strandkanten, ser han rent tilfældigt hen paa en Rævegrav i Skrænten — og ser Caspers Hoved i Aabningen.

Ja, Casper, a vill nok go aa laed, som a itt haar sitt dæi men de' nøt'er dæ itt nowe. Hiele Aarø æ besat, aa di vill lied ætter dæj, til di finder dæj, sagde Jep, som alligevel, da han saa Casper i hans dybe Foredrelse, ynkedes over ham.

Ja, a ka li saa godt gi mæ øwer — a æ saa forhadet baade a Tyskere og Danskere, sagde Casper og krøb frem fra sit Skjul. De fulgtes ad hen til Officeren, og Casper kom til Assens, hvor han sad fængslet, til Krigen var forbi.

Skønt Flertallet af Aarøboerne var gode Danske, var den Maade, Casper var blevet fanget paa, dem dog alligevel imod, og de forfulgte paa forskellig Maade Grønberg, saa han maatte ty til Chefen paa Vagtskibet. Han sammenkaldte Befolkningen

paa Øen i Iver Hansens Gaard og holdt her en Tale til dem. Saa blev der Ro.

For dog — ogsaa i Tilfælde af Tilbagetog — at faa Erstatning for den Skade, den danske Blokade paaførte tysk Handel, paalagde General Wrangel den jydsk Befolkning en Brandskat paa 2 Millioner Specier, 8 Millioner Kroner, at betale inden 28. Maj.⁴⁵⁾

Han forudsaa, at der kunde opstaa visse Vanskeligheder ved Inddrivelsen af Beløbet og fornyede derfor sit Krav om en Forstærkning paa 10000 Mand.*)

Generalen fik dog hverken Forstærkning eller Penge.

Befolkningen nægtede at betale, og den 23. Maj modtog Generalen fra den preussiske Regering Ordre, dat. 22. Maj, til at forlade Nørrejylland og betale tilbage, hvad der muligvis var betalt af Brandskatten.

I Berlin havde man faaet nok nu. Den preussiske Krigsminister havde paa Kongens Vegne anmodet General Wrangel om at tilbagekalde Ordren om Brandskatten og ophøre med Fjendtlighederne, da det ganske vilde ødelægge Diplomatiets Bestræbelser, men Wrangel sagde Nej.

Dog blev der altsaa nu sagt Stop. Forbundsstaterne vilde ikke afgive flere Tropper. I Berlin ulmede det endnu efter Martsrevolutionen, og man behøvede Soldater. Trykket paa den danske Regering ansaa man for for svagt. Fra Als truede Danskerne i Flanken. Alt i alt var Besættelsen upopulær i Berlin.

General Wrangel blev vred, da han modtog Ordren til Tilbagetog. Tror de Herrer i Berlin, jeg er forrykt. Jeg bliver staaende, til jeg faar Skatten, udbrød han. Senere kom han dog til

*) Brandskatten og den haarde Behandling, Befolkningen i Vejle Amt i det hele taget var ude for, fremkaldte megen Deltagelse hos den øvrige danske Befolkning, der rettede haarde Bebrejdelser mod Regeringen. Kongen udsendte sin Proklamation: Trofaste Jyder (Orla Lehmanns efterl. Skr. II 301). Grundtvig digtede den smukke Sang: Fædreland ved den bølgende Strand. (Trykt i Ugebl. Danskeren for 24. Maj 1848), og Hærledelsen lagde Planer om en Landgang paa Jyllands Kyst.

Besindelse og gav Befaling til Opbrud med de Ord: Vi drager bort som Narre.⁴⁰⁾

Om Laurids Skaus Virksomhed i denne sidste Periode medtages de tre følgende Breve:

Velbaarne Herr Capt. v. Læssøe!

I dette Øieblik, Aften Kl. 9, kom en af mine Folk, som idag med stor Møie har listet sig ud af Haderslev; han maatte give en Fisker 20 rd. for at sætte ham over til Brandsøe, hvorfra han nu kom med en Skipper. Han meddeler følgende:

Den provisoriske Regering har forbudt alle Rekrutter at indfinde sig i dansk Tjeneste og befalet dem at være parate paa nærmere Ordre fra Rendsborg. Paa Grund heraf har mange af det unge Mandskab besluttet at stjæle sig herover ved given Lejlighed. Tvende ere allerede ankommen. — Haderslev har nu faaet stærkere Besætning; omtrent 800 Mand Infanteri af lüneborgske Tropper og nogle hannoveranske Dragoner, der gjøre dem kjendelige ved raae Opførsel. I Christiansfeld er Hovedkvarteret; men særdeles mange Tropper findes ikke før i Nærheden af Kolding. En Mængde Friskarefolk er reiste til Rendsborg; men nogle Hundrede ere endnu tilbage, som gjør Strandvagterne; især have de besat Ørbyhage i Vonsbæk Sogn stærkt, hvilket er slemt, fordi vi der havde et godt Landingssted for vore Afsendinge. — Ved Aarøesund har vore Søkrigere truffet godt igaar med deres Kugler; thi alle Haderslevske Læger bleve i største Zil hentede. Det er lutter Friskarefolk, som der ligge. — — — — —

Assens, 23. Mai Aften Kl. 9½.

Ærbødigst

1848.

Laurids Skaus.

Velbaarne

Herr Captain v. Læssøe!

Inat er der atter kommen een af mine Udsendinge, som meddeler, at baade preussiske Soldater og Friskarefolk anslaaer deres hele Styrke til 24000 Mand, de Frivillige samt de sl. holst. Tropper iberegnet, og at de ikke kunne vente flere Tropper,

med mindre de frie Stæder Hamborg, Lybek og Bremen skulde blive istand til at udruste Besten af deres Contingent. Dertil er imidlertid efter Breve fra Agent Bruuns Søn i Hamborg ikke Skin af Sandsynlighed. — Forleden Dag kjørte en Mængde Krudtvogne igjennem Haderslev til Apenrade; Artilleristerne var dansktalende Folk, og naar man spurgte dem paa Tydsk, svarede de paa Dansk, og kaldte sig gode Danske. — — — Saa vidt der kan skjønnes, lader Fjenden en Mængde Transportvogne, Krudtvogne o. s. v. gaae sydpaa. — Der holdes overordentlig streng Strandvagt af smaae Friskareafdelinger, og paa de vigtigere Punkter komme af og til Dragonpatruiller, f. Eks. til Aarøsund, hvorhen man iforgaars havde transporteret en Mængde Baade fra Haderslev, paa hvilke de vilde seile ud og entre Kutteren Neptunus. — — —

I Løverdags var jeg selv iland i Vilstrup Sogn og talte med enkelte Mænd, med min Kone og min Avlskarl, som bragte mig noget Linned o. s. v. — Neppe to Timer efter, at jeg var seilet bort, var min Gaard omringet af Friskarefolk, som toge min Avlskarl og en anden Mand, der havde talt med mig, til Fange og førte dem lige til Rendsborg. Det bliver mere og mere vanskeligt at vedligeholde Forbindelsen med Kystboerne og vil tilsidst blive umuligt, hvis der ikke engang imellem gjøres Landgang af nogle Soldater, som kunne snappe nogen af disse Friskarefolk op. Det vilde ikke være synderlig vanskeligt. Petersen fra Heils paastaar, at han med 300 Jægere tør paatage sig at rense hele Kysten.*) — Jeg er meget urolig for tvende af

*) Laurids Skau har tidligere omtalt denne Petersen fra Heils. I et Brev skriver han, at: den bekjendte Hr. Petersen fra Heils har været iland Natten over i Heils Ladeplads og fortæller, at der i Bjært Sogn ligger 60 Friskaremænd, som Præsten har rekvireret, da han frygtede, og det med Rette for, at Bønderne vilde slaa ham ihjel, formedelst hans tyske Sympatier.

Andetsteds bliver han kaldt: de Danskes Vejviser ved Flensborg — og det antydes, at han hjalp til med at faa Slesvigerne til at gaa i dansk Tjeneste. —

Hegermann-Lindenchrone omtaler ham i sine Rapporter som Candidat Petersen fra Heils.

Formodentlig er han ogsaa en af Flors Studenter. Om Efteraaret nævnes han i »Dannevirke« som Oberst Hansens Adjudant og var

af mine Folk, som allerede skulle være kommen. Baadene, som jeg har sendt over for at hente dem, komme tomme tilbage. Jeg har i Dag atter afsendt to bemandede Baade, og da det ikke er uden Fare at berøre Kysten, saa maae jeg betale meget stærkt, hvilket forskrækker mig, eftersom mine Penge snart kan slippe op. Jeg maa derfor udbede mig Deres Velbaarenheds nærmere Bestemmelse, om jeg desuagtet skal endnu vedblive nogle Dage, da jeg i saa Tilfælde idetmindste vil behøve 100 rd. Jeg har idag sendt desuden en Baad ud til Kutteren, da det hedder, at Krüger fra Beftoft og Petersen fra Heils skulle være der; i modsat Fald ere de opsnappede. — Næste Nat vil jeg selv seile over til Kysten for at recognoscere og om muligt frelse mine Afsendinge.

Assens, den 24. Maj 1848, Form. Kl. 10.

Ærbødigst

Laurids Skau.

Velbaarne

Herr Capt. v. Læssøe!

Kjøbmand Frederiksen fra Kolding, med hvem jeg hemmelig har staaet i Forbindelse, er i dette Øieblik ankommen her til og meddeler, at i dette Øieblik ere alle Fjender ude af Jylland samt altsaa ogsaa af Kolding. — Formodentlig ved De allerede dette, men da Kjøbmanden har haft Generalkommandoen i sit Huus, og af Stabsofficererne har hørt, at alle dem, der var i Kolding, skulle lige til Flensborg, hvor Marchen foreløbig ville gjøre Holdt, samt at dette tilsyneladende er en Frugt af et Krigsraad, der holdtes i Kolding, hvori Beseler og Tiedemann have taget Deel, — saa har jeg dog troet at bur-

fra Omegnen af Haderslev. I en militær Mandskabsliste omtales en Jens A. Petersen, f. 20. 4. 1824 i Heinesminde (Heilsminde)?

Karak. Leutnant af Krigsreserven 10. 9. 48.

Karak. Kaptain af Krigsreserven 1864.

Adjutant ved 9. Brigade 1864.

Afskediget i Naade som Kaptain 30. 12. 64.

Han var som faa beæret med Slesvigholstenernes særlige Had, hvad en Korrespondance i »Neue freie Presse« fra Haderslev 2. Septbr. 1849 viser tilstrækkeligt.

de underrette Dem om dette pr. Estafette, især da det synes sandsynligt, at Fjenden kunde sætte sig fast — om ikke før — saa i Egnen ved Bau, hvor Terrainet egner sig til Slag.

Assens, d. 26de Mai 1848, Middag Kl. 12.

Ærbødigst
Laurids Skau.

I Henhold til Befalingen dirigerede General Wrangel Tropperne tilbage til Egnen mellem Flensborg og Tønder. Efter dem fulgte de danske Spejdere. Allerede den 26. var nogle af dem i Kolding, hvor man netop gjorde op med forskellige, som under Fjendens Herredømme knap havde været saa fædrelandske, som man kunde ønske. Blandt de stærkt mistænkte var Stænderdep. A. Petersen, Dalbygaard.

Fra Laurids Skau har vi følgende:

Velbaarne
Herr Captain v. Læssøe!

Den Sømand, som jeg sidste Søndag havde med mig til Odense, og som De der talte med, er idag kommen tilbage efter at have gennemstrefet Sundeved og gjennemgaaet de vanskeligste og besværligste Forhold. Han kom derfra over til Als og har givet Høistkommanderende sammesteds udførligt Referat, men da hans Beretning nu er 3 Dage gammel, saa vil det være lidet fyldestgørende her at gjentage den. Kun saameget skal jeg dog anføre, at Besætningen i Sundeved var midt i Ugen 3600 Mand, med 2 Kanoner i Dybbøl og 2 i Nybbel; men flere havde været der, som nu vare førte til Krusau, hvor de skulde bruges til at skyde med paa Hekla, Steen Bille, naar han atter kom der. Paa Gravensten stod 10 Kanoner, og Hertugen af Aug. spadserede i Haven. Et Rygte i Sundeved fortalte, at Prindsen af Aug. var dødeligt saaret. En hannoveransk General er skudt og begravet i Barsbøll i Sundeved. — Et Kavalleri Regimente er gaaet til Flensborg kommende nordfra midt i sidste Uge.

Jeg har idag været omkring paa Kysten for atter at landsætte et Par af mine Folk; men ikke et eneste Sted er dette muligt, da man passer paa, som om man vilde fange Fugle. Varnitshoved og den nærmeste Omegn er besat med Friskarefolk, rigelig 300 Mand, under Kammerjunker Krogh. Lige fra Halkhoved til Sønderborgfjord er det forresten ganske tæt besat med Dragoner, mest eller maaske alle Hannoveranere, og det i Bøsseskudsdistance fra hinanden. Min Karl, Sømanden, har forresten reist i Sundeved som Kornpranger fra Flensborg med Kornvægt i Lommen og har købt omtr. 200 Tdr. Havre. — Da han seilede fra Land i en Fiskerbaad, som han maatte kjøbe, da han mærkede, han blev mistænkt, pøb Kuglerne fra Dragonerne om Ørene paa ham.

Assens, d. 28. Mai 1848.

Ærbødigst

Laurids Skau.

— Den 25. Maj om Aftenen kom der Bud til General Schleppegrell, at Fjenden trak sig tilbage. Meldingen lod han gaa videre, og en Styrke blev samlet ved Middelfart under Oberst Juel. Denne Styrke, Højre Flankekorps, rykkede langsomt efter Fjenden og besatte Haderslev med Avantgarden skudt frem til Hoptrup.

Efterretningsvæsnet antog nu et større Omfang, og der blev herefter ført Tilsyn med alle rejsende. Laurids Skau fortsatte foreløbig sin Virksomhed fra Haderslev og havde mange Mand til at hjælpe sig. I et Brev til Kaptain Læssøe nævner han engang, at han har syv Mand ude. Endvidere ser det ud til, at det er ham, der har haft Opsynet med de rejsende og politisk mistænkte.

— At Fjenden har regnet med disse Mænd og respekteret dem, derom vidner en Udtalelse af General Wrangels Søn, der var Officer under sin Fader. En Dag kom han til den danske Forpostlinie og skulde vente nogen Tid. Under Samtale med Forpostkommandøren udtalte han:

Vi er med Hensyn til Efterretninger meget slet stillede i Forhold til Dem, til Deres Disposition staae brave Mænd, de

bedste Patrioter, der vove Livet for deres Fædreland, til vor kun Udskuddet, som lader sig købe til at forraade deres Fædreland; der er kun faa saadanne at faa fat i, og de er naturligvis ikke til at stole paa.⁴⁷⁾

Det er Fjendens Honnør til de gode danske Mænd, der kæmpede paa denne Valplads.

Frovin Jørgensen.

Kilder:

- 1) Sdj. Aarb. II 1937, Side 228 ff.
- 2) Wilhelm Hamm: Freischaaren-Novellen.
- 3) Se Generalstabens Værk: Den dansk-tyske Krig 1848—50, Side 498 ff, nævnes senere G. V.
- 4) Ludvig Hertel: H. W. Hertel.
- 5) Krigsmin. Ark. Feltarkiv 1848—50, Nørrej. Armeek. 1 a1. I. S. 15.
- 6) Vejle Amts Arkiv: Indk. Breve, Lægdsvæsen og Militærsager 1848. I. 65 d (Viborg).
- 7) G. V., Side 183.
- 8) Krigsm. Ark.: Feltark. 1848—50, Nørrej. Armeek. 1 c 2. I. S. og U. S.
- 9) Krigsm. Ark.: Feltark. 1848—50, Nørrej. Armeek. 1 a1. I. S. 17, nævnes senere: I. S. 17.
- 10) G. V. Side 183.
- 11) I. S. 17.
- 12) Kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. 1727 Fol.)
- 13) I. S. 17.
- 14) I. S. 17.
- 15) Side 634.
- 16) I. S. 17.
- 17) N. Neergaard: Under Junigrundloven, Side 251.
- 18) Se ang. Stillingen i Preussen: samme, Side 83 ff.
- 19) Se Kildeangivelserne til »Aarøsund i 1848«, Sdj. Aarb. II 1937.
- 20) Orla Lehmanns efterl. Skr. II Side 303 ff.
- 21) Leutnant Melstedts Deltagen i Krigen 1848.
- 22) Kapt. J. F. Linau: Meine Erlebnisse in der Schl. Holst. Armé.
- 23) Aarh. Stiftst. 30. Maj 1848.
- 24) Kolding Avis 15. April 1913.
- 25) Moltkes militæriske Værker: Krieg gegen Dänemark 1848—49.
- 26) G. V. Side 688 f.
- 27) Vejle Amts Arkiv. (Viborg).
- 28) G. V. Side 689 siger 5 Broer.
- 29) I. S. 17 — efterf. Breve eller Brudst. af Breve, hvor ingen Kilde er nævnt, er fra I. S. 17.
- 30) G. V. Side 690.
- 31) Om Planer i saa Henseende se G. V. Side 712 ff.
- 32) G. V. Side 690 f.
- 33) Se Sdj. Aarb. II 1937.

- ³⁴⁾ G. V. Side 701.
³⁵⁾ G. V. Side 634.
³⁶⁾ A. D. Cohen: Krigen 1848 og de faldnes Minde.
Se iøvrigt foran om Itzehoe-Dragerne.
³⁷⁾ Fr. Printzhausen: Der Schein-Krieg mit Dänemark im Jahre 1848.
³⁸⁾ J. Lorch: Skumlerier og Begivenheder fra Krigens Tid.
³⁹⁾ H. A. Malling: Efterladte Erindringer. Se nærmere ang. Preussens Forhold i N. Neergaard: Under Junigrundloven, Side 212 ff.
⁴⁰⁾ P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede II Side 265 f.
⁴¹⁾ G. V. Side 634.
⁴²⁾ Kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. 1727 Fol.)
⁴³⁾ Samme.
⁴⁴⁾ Brodersen - Pinneberg: Auf der cimbrischen Halbinsel.
⁴⁵⁾ G. V. Side 702 f.
⁴⁶⁾ Baudissin: Geschichte des Schl. Holst. Kriegs.
⁴⁷⁾ Cai Hegermann-Lindenchrone: Mine Erindringer fra Armeen (utrykt).
Af Kilder er benyttet foruden de nævnte:
Theodor Lüders: Denkwürdigkeiten zur neuesten Schleswig-Holsteinischen Geschichte.
Prinsen af Nør: Optegnelser.
Danmarks Riges Historie.
-

Tyske Fremstillinger af Sønderjyllands Nationalitet efter 1896.

Udtog af Forelæsninger,
holdt ved Aarhus og Københavns Universiteter i 1938
af Gudmund Schütte.

Tidsrummet omkring 1848 præges paa tysk Side af Sprogmanden Jacob Grimms politisk farvede Annexionisme; den støttedes af Dr. Daniels i indtil ca. 200 Oplag udkommende Skolegeografier, der kort og godt fremstillede Danmark som et »tysk Udenland« med »lutherske« (!) Indbyggere. Jfr. hans Sætning i Bogen »Deutschland«: »Tysklands nordligste Punkt er Skagens Horn«.

Efter at Annexionen af Sønderjylland lykkelig var gennemført i 1864, faldt man i Tyskland til Ro, naar bortsees fra Fuskere Dr. Clements annexionistiske Makværk i 1869, som pulveriseredes af Prof. Vilh. Thomsens Modindlæg i »Literarisches Centralblatt«. Se herom Artikler af mig i »Flensb. Avis« 30.—31. 5. 1912, 1. 6. 1912, »Berl. Tid.« Aft. 23. 7. 1912.

Saa kommer Udjagning af det danske Sprog fra Nordslesvigs Skoler i 1888, der ganske naturlig sætter Fart i Agitationen paa begge Sider. Det er næppe tilfældigt, at netop 1889 startes paa dansk Side »Sønderjydske Aarbøger«, og 1890 følger det slesvig-holstenske Hjemstavntidsskrift »Die Heimat«.

1892 drager Prof. Gerland foregribende Konsekvensen af Skolernes Fortyskning, idet han i »Atlas der Völkerkunde« fremstiller Sønderjylland som tysktalende indtil Kongeaan! Ukyndige engelske Korttegnere som Mr. Bartholomew og Prof. Robertson kopierer Gerlands usandfærdige Kort i deres af Oxford Universitet udgivne Atlanter lige indtil 1928, da det endelig lykkes mig at faa dette Uvæsen stoppet.

Om Dommer J. G. C. Adlers »Volkssprache in dem Hzgt. Schleswig seit 1864« (1891) henviser jeg til Mag. H. V. Clausens Kritik i »Sønderj. Aarb.« 1892, og i Fr. v. Jessens »Haandbog«, S. 337.

Hele det her skitserede ældre Tidsrum 1848—1892 skal jeg ellers lade ligge, idet jeg blot henviser til Fremstillingen i min Bog »Altyske Annexionslærdomme om dansk Land og Folk«, 1909. Ganske vist kunde jeg ønske i en særskilt Artikel at give en Generaloversigt over Artiklerne i »Die Heimat« for derved at kaste Lys over den Askepotstilling, som Nordslesvig indtager i den slesvig-holstenske literære Praxis; men det faar nu vente.

Løvrigt vælger jeg mit Udgangspunkt ved Aaret 1896, da Titulærprofessor Overlærer A u g. S a c h tog fat paa at udgive sit tykke etnologisk-statistiske Værk »Das Herzogtum Schleswig«, afsluttet 1907. Aaret 1896 ligger nemlig tæt op ad Aaret 1898, der efter 1888 er det næste Mærkeaar i Sønderjyllands Nationalitetshistorie, den köllerske Danskereforfølgelses Indlednings-Aar. At Hr. Sachs Værk var Led i en stort anlagt Aktion, fremgaar deraf, at det nød Understøttelse af Landsdirektoratet for Slesvig-Holsten og Provinsiallanddagen, og at Bd. III var tilegnet Den Tyske Forening for det Nordlige Slesvig. I Værket, som indeholder en Mængde værdifuldt historisk-geografisk Stof, drager Forf. uafsladelig til Felts mod Paastanden om Sønderjydernes Danskhed, denne Lære, som han paa et Filologmøde i Neumünster 1910 stemplede som en »forgiftende Vranglære«. Det samme gør han som Medarbejder ved Prof. L a n g h a n s' nationalistiske Tidsskrift »Deutsche Erde« (stiftet 1902). Sach hævder, at naar Sønderjyderne kaldes danske, gælder det kun i »politisk« Mening; og hvor han i ældre Literatur finder Udtrykket »dansk« brugt om Sønderjyder i national Mening, sætter han det systematisk i Gaaseøjne! I, S. 11 hedder de f. Ex.: »Overalt, hvor Navnet dansk forekommer, har det en svag Bismag, der peger hen paa en særegen Oprindelsesart. Dertil hører Navnet »Steertdänen« (Haledanskere), som de nær Byen Slesvig boende og vestjysktalende Landfolk ved den daværende Sproggrænse endnu paa den slesvigske Historiker Ulrich Petersens Tid († 1735) »in aller Kurzweil« («i al Gemytlighed») maatte føre; endvidere det spottende Udtryk »Wurzeldänisch« («Wötteldänisch, Roddansk), som gaves Sproget hos de østlige angelske Herreders Landfolk, fordi de bragte »Rød-

der« og Roer til Torvs, eller Navnet »Smeerdänen« (Smørdanske), hvoermed man drillede Indbyggerne nord for Flensborg«. Pointen i denne Fremstilling er aabenbart den Opfattelse, at »die Steertdänen«, »Svansdanskernes«, paa Grund af deres ikke ægte Danskhed fik et Smædenavn, der omtrent stillede dem paa Linie med »Halenegre« og deslige »minderwertige Rassen«. Her er Hr. Sach imidlertid i sin tendensiøse Danskfjendtlighed kommen for Skade at sige noget indlysende Vrøvl. Det spøgefulde Navn »Steertdänen«, »Svansdanskere«, har aldeles intet at gøre med en foragtelig Kendemærkning af ikke-dansk Nationalitet. Man har simpelthen omtydet Navnet paa Halvøen Svansø, som om det var »Svans« og ombyttet det med Synonymet »Stjært«. Den Slags Ombytninger er overmaade gængse ved folkelige Øgenavne; f. Ex. kaldes Næsboerne paa Mors for »Snudeboer«, Ekshärads Indbyggere i Götland for »Sexøringer« o. desl. — Det virkelige, som Navnet »Steertdänen« lærer os, er da, at Svansboerne er bleven opfattede som Danske; altsaa gaar Vidnesbyrdet lige stik imod det, som Hr. Sach vil dreje det om til. Jeg skal ikke nærmere i Enkeltheder her indlade mig paa Hr. Sachs Fremstilling, da jeg udførlig har gendrevet den i Artiklen »Altysk »Sprogvidenskab«, trykt i »Flensborg Avis« og »Hejmdal« 15. 12. 1910 ff. I Afdeling IV gør jeg opmærksom paa, at Hr. Sach citerer en hel Række Vidnesbyrd om, at Udtrykket »dansk« i folkelig Sprogbrug har været brugt om Sønderjydernes Sprog og Nationalitet, medens han ikke evner at fremlægge et eneste Exempel paa Brug af Udtrykket »jysk«. Hertil kan føjes, at Aabenraa Byskraa skelner mellem »dansk og fremmed Øl«, altsaa udtrykkelig kendemærker det danske som det hjemlige. I Afd. II paaviser jeg, at Hr. Sach har brugt en Række Sætninger fra min Artikel »Var Anglerne Tyskere?« (»Sønderj. Aarbøger« 1900), idet han i sin Bog har citeret dem i omvendt Rækkefølge, naturligvis for at maskere »Laanet«. Denne Brug af laant Stof stemplede jeg som Plagiat, og jeg har ogsaa senere gentaget min Plagiat-sigtelse. Hr. Sach foretrak »sich auszuschweigen«, at tie bom-

stille, og saaledes har han gjort overfor alle følgende Afsløringer af hans dilettantiske Paastandes Hulhed.

Indtil Slutningen af 1910 havde han imidlertid Fred til at tumle sig af Hjærtens Lyst, og det gjorde han ogsaa, saa det forslog noget. I 1909, uden Tvivl paa hans Tilskyndelse, indgik nemlig den Tyske Forening til det Statistiske Kontor i Berlin med Forslag om, at der ved fremtidige Folketællinger skulde gøres Skel mellem »Danske« og »Jyder«!! »Itzehoer Nachrichten« (populært kaldet »Stormklokken«), som bragte Meddelelsen, tilføjede triumferende: »Det er paa Tide, at Videnskaben kommer til sin Ret«.

Den her forsøgte Aktion er bleven omtalt af mig forskellige Steder, men den er af den danske Regering, det danske Universitet, det danske Folk langt fra bleven opfattet i sin fulde Forfærdelighed. En altsk Dilettant, der af sine »Med-Annexionister« udnævnes til »Videnskabsmand«, tillader sig her mir nix dir nix at ophæve den danske Nationalitets gennem tusind Aar uomstridt anerkendte Enhed! Han drager en Skillestreg, der vil løsrive Vestjyderne, ja, i sin fulde Konsekvens samtlige Jyder fra det danske Folk!!! Og den danske Regering, det danske Universitet, det danske Folk — — tier bomstille. Min egen Ringhed lades omtrent ene om at tage til Genmæle.

Under saadanne Forhold maa det regnes som et Mirakel, at Aktionen mislykkedes. Men det gjorde den. Berlin var for anstændig til at følge Hr. Sach paa hans annexionistiske Vildmand. Stormklokken i Itzehoe gik Glip af den varslede Triumf. Man havde solgt Huden, før man havde Bjørnen.

1897 udgav E c k a r d t »Alt-Kiel in Wort und Bild«. Jeg nævner det her paa Grund af den sanddru Skildring af de sidste Gottorperes Vanstyre og Velsignelsen ved det kgl. danske Herredømme, — en skarp Modsætning til de sædvanlige Jeremiader over dansk Erobring og Voldsstyre. Se min Artikel i »Sønderjydske Aarbøger« 1937, S. 213.

1899 udkom Prof. O t t o B r e m e r s »Ethnographie der ger-

manischen Stämme« i Pauls »Grundriss der germ. Philologie«, 2. Udg. Værket bringer adskilligt rigtigt. Forf. indrømmer S. 856, at Nutidens Jyder taler en afgjort nordisk Dialekt, og S. 865 paa viser han ikketyseke — engelske — Sprogrester hos Saxerne i Nordhannover og Holsten. Men samtidig findes paa-faldende Urigtigheder. F. Ex. vil Forf. S. 851 stedfæste den Anglerne nærstaaende Stamme Varnerne i det sønderjyske Varnæs, som han efter Müllenhoffs Forbillede gengiver paa Latin ved »promuntorium Varinorum« og yderligere forsyner med Aars-tallet 1231, — dvs. han lader Læseren tro, at det latinske Navn findes i »Valdemars Jordebog«; ogsaa mig har han bl. a. narret dermed. Men dette »Kildecitat« er fri Fantasi af Bremer; den latinske Oversættelse er opfunden af Müllenhoff! Man maa iøvrigt nok spørge, om ogsaa de forskellige Varnæs i Norge og Sverige skal være varniske? Hele Skandinavien synes at have været oversvømmet af denne mærkelige Stamme.*) — S. 837 hedder det efter den tysk-danske Grænseoverenskomst 1026, hvorved Ejderen anerkendtes som Statsgrænse: »Men kun Halvøen Svans er bleven dansk Sprogomraade; det vestligere Landskab mellem Ejder og Trene forblev nedertysk«. »Forblev«?! At Egnen forud havde været det, er en i Luften frit svævende Paastand.

1900 udgav Østrigeren Prof. R u d. M u c h sin »Deutsche Stammeskunde« (3. Udg. 1920). Den undgaar langt mere end Bremer at udslynge mislige Paastande, men kommer kun lidet ind paa Jyllands gamle Indbyggere. S. 99 (3. Udg.): Jyderne i England maa efter deres Sprog have været Sydgermaner; i Jylland blev deres Efterkommere daniserede. Det sædvanlige altyske Litani om en voldelig dansk Erobring savnes helt.

1901 fremkom G l o y s »Beiträge zur Geschichte der Leibeigenschaft in Holstein«. Igen et Værk, der ikke kender til det fæle danske Voldsherredømme, men tværtimod roser de danske Kongers humane Styre (f. Ex. S. 79).

*) Forøvrigt har Prof. S c h e e l i »Geschichte Schleswig-Holstein«s II, 76, nylig paapeget Vilkaarligheden ved at forbinde Varnæs med Varnerne; Navnet skal ganske sikkert skilles Var-næs og har intet med Varner at gøre.

1909 indlededes Drøftelsen mellem Prof. Martin Rade og Johs. Tiedje paa den ene Side, Prof. Valdemar Ammundsen paa den anden, i Rades Tidsskrift »Die Christliche Welt«, udg. paa Dansk af Ammundsen, jfr. Tiedje »Die Zustände in Nordschleswig«. Her ydes der dansk-sønderjysk Kultur Retfærdighed. Tiedje karakteriserer det danske Kirkefolks Inderlighed ved Mottoet »Se, de beder!«, og tager ogsaa Afstand fra de dilettantiske Paastande om Sønderjyskens Ikkedanskhed.

I »Die Christliche Welt«, 1910, Nr. 3, omtaler han ogsaa velvillig min Bog »Altyske Annexionslærdomme om dansk Land og Folk« og stempler Altyskerne som »Verdensfredens Anarkister«. (Samme Bog anmeldtes velvillig af Prof. Aug. Gebhardt i »Jahresbericht üb. Erscheinungen auf d. Gebiet der germ. Philologie«, 1913, XIV, V, No. 156).

I 1911 vrimlede den tyske Presse i Nordlesvig med Indlæg af forskellige Anonymer, N. S., d h., h d., etc., der alle vilde paaavise »vestgermanske« Levninger i Sønderjysk. I »Vort Land«, 16. Sept., og andensteds afslørede jeg Anonymerne ved at lægge Bogstaverne sammen; N(is) S(c)h(rø)d(er), altsaa Titulærprofessor Nis Schrøder. Derefter forelagde han Stridsspørgsmaalet for den kendte Anglist Prof. Th. Siebs i Breslau, men fik her en knusende Afvisning. Siebs erklærede: »Den Antagelse, at der i de slesvigske Distrikters Dialekt skulde findes Levninger fra Indbyggere, der skulde have boet her før Danskerne, lader sig ikke videnskabelig opretholde«. Yderligere gav han Hr. Schröder en Overhaling for en den videnskabelige Sandhedserkendelse næsten kvælende Chauvinisme. Og denne Voldgiftsdom maatte »Schleswigsche Grenzpost« 3. Oktober optage i sine Spalter.

1912 udgav A. J. Lorenzen Bogen »Unsere Heimat Nordschleswig«, et udpræget danskfjendtligt Værk. Det indeholder mest kulturelle og skønliterære Bidrag. Efter Hoff, »Schleswig-Holsteinische Heimatgeschichte«, citeres et Stykke »Der Name des Landes und seiner Bewohner«. Deri gøres der efter kendt tysk Skik meget Væsen af, at Sønderjyderne en Tid kaldte sig Holstenere. Efter Henvisning til Sach siges der vi-

dere: »Danske har Indbyggerne aldrig kaldt sig.*) Dette Navn forekommer kun i folkelige og spottende Udtryk, som f. Ex. »Steertdänen« som Navn for de vestjysktalende Landfolk ved Slesvig eller »Smeerdänen« (Smørdanskere) for Landfolket nord for Flensborg«. At denne sachske Visdom er helt forfejlet, har jeg allerede ovenfor paavist. — Iøvrigt undgaar Hr. Lorenzen temmelig omhyggeligt at lade sige noget direkte om Folkesproget i Nordslesvig, og han meddeler, saavidt jeg kan se, ikke en eneste dansk Dialektprøve. Men desto mere arbejder han udfra den Tilsnigelse, at Nordfrisland regnes med til Nordslesvig. Han siger udtrykkelig i Forordet: »Ligesom jeg ved Afgrænsningen af Omraadet Nordslesvig ikke har ladet raade nogen Snæverhertethed, saa har jeg heller ikke formaaet at gøre det ved Valget af Medarbejdere«. Nej, »engherzig« er han saa vist ikke, det skal han faa Attest for. Over Halvdelen af første Afdeling udgøres af Stykker om Nordfrisland eller af frisiske Forfattere. Der gives ogsaa et Digt paa Frisisk, — medens som sagt Nordslesvigs danske Folkemaal er lockoutet. Ja, paa Bindets Farvevignet sees en nordslesvigsk Bonde, der overfor en angribende dansk Ridder forsvarer sig under Løsenet: »Lever dod as slav!« (»Hellere død end Træl!«). Et frisisk Løsen, oversat paa Plattysk! Og det paaduttes Nordslesvigeren! Som om Nordslesvigerens Sprog var Plattysk! Den gennemførte Usandfærdighed, hvormed Nordslesvig skal gøres til et halv-vestgermansk Blandingsland, kommer vel ingensteds tydeligere til Orde end gennem dette Humbugs-Løsen. Iøvrigt maa det tilføjes, at den ikke »engherzige« Udgiver medtager hele fire Stykker fra R. Mejborg, »Das Bauernhaus im Hzgt. Schleswig« (overs. af Prof. Rich. Haupt). Den danske Forfatters udmærkede Værk bruges altsaa som passende Fyldekalk i det danskfjendtlige Skrift. Heldigt er det for Hr. Lorenzen, at Mejborg var død og borte; ellers havde han sikkert energisk protesteret mod denne Misbrug af sit Værk. Nu har han altsaa maattet nøjes med at vende sig i sin Grav.

*) Fremhævet af G. S—e.

Ganske vist, Bogen indeholder ogsaa Afsnit, hvori dansk Kulturindflydelse paa Nordslesvig erkendes. Saaledes skriver Christen Gröndahl 144 ff. om Folkehøjskoler. Grundtvigs »geniale« Indsats erkendes. »Hans Folk skulde atter vorde nationalt«, osv., osv., fortælles der med honningsøde Ord. Hvor paa Artiklen ender med en Skildring af Folkehøjskolerne Tinglev, Nørborg og Maarkjær, der er grundede med den udtrykkelige Hensigt at afnationalisere det samme Folk, altsaa er en Knytnæve i Synet paa Stifterens Aand. Nej, maa vi saa bede om Hjemmetyiskere som Erich Schlaikier, der aabent erkender Fortyskningshøjskolen som det, den er: et Snigmordsforsøg mod Landets Odelsfolk.

Mere tiltalende end den ikke overdrevent ærlige Grundtvigdiscipels honningsøde Ord er det, naar Generalsuperintendent Kaftan oversætter Brorsons Digt »I denne søde Juletid«, og naar Jörgen Hansen i sin Skildring af Landvæsenet uden nogensomhelst Vaklen eller Tilsløring giver dansk Kulturindflydelse Æren for Nordslesvigs høje Standpunkt. Men saadanne enkelte Lyspunkter kan ikke hindre, at den danske Læser forlader Hr. Lorenzens Udgiverværk nærmest med Væmmelse.

1912 udgav Dr. Paul Hambruchen »Landeskunde von Schleswig-Holstein« i »Sammlung Göschen« Nr. 563. Heri omtales S. 38 ff. Kartografen Geertz Forsøg paa ved Hjælp af Stednavne at efterspore de gamle Folkestammers Bosættelse, hvad Reimer Hansen siden 1902 har gennemført »grundigere«. I en Tabel fordeles Endelserne, som følger:

-lev tilhører Varnerne, -sted, -stedt Nordgermanerne, -ing Barderne, -um (-heim) Friser, Nordgermaner, -by Jyderne, -hüll, -böll, -büttel Friser, Saxer. Der siges f. Ex. »by forekommer næsten kun i Angel og Nordfrisland. Endelsen -lev viser, at i gammel Tid hele Jylland og Slesvig-Holsten indehavdes af tyske Stammer; Bosættelserne paa -stedt, -um, -by tilskrives Jyderne, der efter Folkevandringen indtog de ledig blevne Egne. Andre Bosættelser af tysk Oprindelse ender paa -dorf, -torp, -trup, -drup, -rup; vi finder hinsides Elben i Hannover, West-

falen, Oldenburg de samme Stednavne igen. Navne paa -holm, -kamp, -ho, -lo er af nedertysk Oprindelse. Jyske Bosættelser ender paa -lund, -vith, -by, stov«.

Det er overflødigt at spilde mange Ord paa dette forvirrede Sammensurium, der viser tysk Stednavnefuskeri i dets allerværste Form. Den forsøgte Fordeling af Endelser er som Helhed fuldkommen taabelig. Jfr. min Artikel i »Der Schleswiger« 2. Okt. 1926, »Ortsnamenkunde« in der Sammlung Göschen«, hvor jeg har ofret min Tid paa nærmere at kaste Lys over det elendige Makværk.

1912 udgav Reimer Hansen (Oldeslohe) sin »Kurze Schleswig-Holsteinische Landesgeschichte«. Forf. er en afgjort Tilhænger af den ledende Antidansker Aug. Sach, men iøvrigt ret forsigtig i sine Udtalelser. Hans Skrift indeholder adskilligt at lægge Mærke til.

S. 3 anbringer han rigtig Kimbrerne i Himbersyssel. Men derefter følger smst. et ret uheldigt Stykke om Stednavnene paa -l e v, -l e b e n. »Stednavne paa -leben findes fra Skaane .. indtil Mellemslesvig og derpaa atter fra Altmark til Thüringer Wald i stort Tal. Alt taler for, at ogsaa denne Vandring — maaske omkring 100 e. Kr. — gik fra Nord mod Syd; Varner og Angler har vel taget Del deri og maaske været Bærerne af hin Navneform«. Her følger Forf. aabenbart W. Seelmann, der i »Jahrbuch f. niederdeutsche Sprachforschung« 1886 tillægger Varnerne Endelsen -l e v. Et mærkeligt Varnerfolk, der har hersket over hele Danmark, det halve Sverige og et Stykke af Norge, uden at det paa disse Steder har efterladt sig noget historisk Spor! — Det skulde da være den af Seelmann fremdragne Bygd Wassersleben ved Flensborg, der historisk viser sig at have Navn efter en kgl. Justitsraad Waschersleben fra 18. Aarhundrede, — blot var han ikke varnisk, men dansk Høvding, og han levede ikke ved Aar 1780 før Kristus, men efter Kristus. — Nu har Videnskaben forlængst kasseret Hr. Seemanns varniske Fantasiteori; saaledes ogsaa Prof. Scheel, der i Skriftet »Schleswig — urdänisches Land?« uden nogen Vaklen afleder ogsaa de tyske Leben-Navne fra Danerne. Men

indtil 1912 levede altsaa Reimer Hansen videre i den gamle Vranglære.

S. 8 bliver Grænsedragningen ved Ejderen 811 omtalt uden Tilsøring, og det hedder videre meget objektivt, S. 10: »Ugrundet er det, at Henrik har skudt det tyske Riges Grænse frem til Slien og her oprettet en Grænsemark«. Forf. synes altsaa at have mærket sig Prof. Steenstrups Dokumentation i Afhandlingen »Danmarks Sydgrænse og Herredømmet over Holsten« (1900).

Endvidere nævnes, at Sysselinddelingen gjaldt baade for Slesvig og Jylland, og S. 10 vrages Fablen om Kejser Otto I's Tog til Oddesund i Limfjorden. Objektivt hedder det videre S. 11: »Englands Indflydelse paa den nordiske Kirke overvejede under Knud det tyske Riges. Konrad II afstod 1026 Grænsemarken, der næppe mere havde nogen Vigtighed, til Knud. . . Derpaa tiltog ogsaa Tallet af jyske Nybyggere i Svans og Dänischwohld; først i senere Tid er Tyskheden bleven herskende ved Indvandring«. . . . »1104 fik Lund i Skaane et Ærkebispedømme; da ogsaa Bispedømmerne Ribe og Slesvig underlagdes det, var det kirkelige Baand, det eneste, der knyttede Slesvig og Holsten sammen, revet over«.

Altsaa en meget aabenhjertig Tilstaaelse af, at der ved 12. Aarh.s Gry endnu ingen Slesvig-Holsteinisme eksisterede!

Først fra 1115 af omtaler Forf. en diskret Stræben efter at forene Egnene paa begge Sider af Ejderen, som den kom til Orde gennem Knud Lavard.

Hidtil har der, bortset fra den fejlagtige Opfattelse af Levtypen, egentlig ikke kunnet indvendes væsentligt mod Fremstillingen. Men fra 15. Aarh. af tager den en anden Farve.

S. 30 hedder det om Kejser Sigismunds Voldgiftsdom i Striden mellem Kong Erik af Pommern og de holstenske Grever om Herredømmet i Sønderjylland: »Støttet paa en Række mislige (»bedenkliche«) Vidnesbyrd fældede Sigismund den 25. Juni 1424 den Dom, at hele Sønderjylland med Dänischwohld

og de frisiske Herreder tilhørte Kongen og Riget Danmark, og at der ikke tilkom Greverne nogen Ret.«

Efter at have kigget i de bindstærke Procesakter tør jeg ikke anmasse mig at afgøre, om den ene eller den anden Parts Retsdokumentation er juridisk bindende. Een Ting er imidlertid sikker: for saa vidt som der er Tale om Folkets Ret, — og dét var jo dog ogsaa Part i Sagen —, saa var det kun i Kong Eriks Aktorat, at der blev taget Hensyn dertil. Og Folket tav ikke stille; det svarede klart og grejt, gennem de sønderjyske Gejstliges og Borgeres Mund, 4. Aug. 1421: Sønderjylland hører til Danmark — statslig, retslig og sproglig. Dette er det danske »for evig udelte«, som burde prentes med Guldbogstaver i Sønderjyllands Historie. Kongens Appel til Folkets Dom i Jylland, Skaane og paa Sjælland er, kan man sige, en Foregribelse af Præsident Wilsons navnkundige 14 Punkter, og Erik af Pommern, hvem man har smædet som vor sletteste Konge, fortjener Pris og Ære for sit Initiativ.

Men trods den umistelige Værdi, som Vidnesbyrden og Dommen 1421—1424 har for os Danske, fik de jo ingen reel Magt. De holstenske Grever erklærede nemlig deres Kejsers Domskendelse for en værdiløs »Lap Papir«. De appellerede til Næve retten, og de sejrede. Alt dette faar vi bare intet at vide om hos Hr. Reimer Hansen. »Schwamm drüber!«

S. 31 omtales det plattyske Sprogs Herredømme i Nordslesvig. »Stadsretterne i Slesvig, Flensborg, Aabenraa (blev) fra Latin oversat dertil; indtil Tønder og Aabenraa gjaldt det (Plattysk) som Retssprog, tildels alene, tildels ved Siden af Dansk«.

Denne Formulering maa kaldes overmaade prisværdig i Sammenligning med de aabenlyse Usandheder hos Dr. v. Boelitz og Ziegfeld, Hendriock og v. Loesch, som vi siden skal komme til. Men den er dog langt fra fejlfri. Enhver Læser maa jo tro, at alle Sønderjyllands Stadsretter oprindeligt var paa Latin og derfra gik direkte over til Plattysk. Men det er jo aldeles forkert. Flensborg Stadsret af 1284 var paa Dansk, med danske Tilføjelser 1295 og 1321. Haderslev

Stadsret var ligeledes paa Dansk, 1292, og det flensborgske Knudsgildes Skraa fra omkring 1300 ligeledes. Naar disse fortiede Kendsgerninger kommer til, faar Billedet øjeblikkelig et helt andet Udseende end hos Reimer Hansen, for ikke at tale om de moderne Fabeldigtere.

S. 77 kommer atter en Udtalelse, der maa anerkendes. Forf. siger om Gennemførelsen af den kongelige Regering 1773: »Foreningen af Landsdelene under ét Herredømme var en Lykke for Hertugdømmet, især for Gottorps Omraade, hvis Herskere i de sidste Aarhundreder havde gjort lidet eller intet for Landets Vel«.

Nøjagtig det samme, blot endnu stærkere, siger E c k a r d t i »Alt-Kiel in Wort und Bild«, jfr. min Artikel i »Sønderj. Aarb.«, 1937, 213. Eckardt siger f. Ex. om den sidste Gottorper, at hans Regering »var vel nok den sørgeligste for det haardt prøvede Land«. Han hilser det kgl. danske Styre som en ny Tids Morgenrøde.

S. 84 læser vi ogsaa en prisværdig oprigtig Udtalelse om det slesvig-holstenske Løsen »Up ewig ungedeelt«. »Det gamle Ord fra 1460, »up ewig ungedeelt«, blev til Slagordet, som, forstaaeligt for alle, gradvis drog alle Krese i Landet ind i det politiske Liv. Ganske vist var Ordenes oprindelige Mening, at kun e e n Fyrste skulde herske over begge Lande, bleven krænket ved de talrige Delinger; men de blev nu genoptagne til Forsvar for de »tyske Hertugdømmer««.

S. 87 omtales Indførelsen af dansk Retssprog i Nordslesvig 1840. Men det forties her, at det var en Genindførelse (det maa Læseren selv huske fra S. 31), og at den fuldstændige Fortrængelse af det danske Retssprog først var gennemført i 1833.

S. 94, ved Omtalen af Rejsningens Udbrud 1848, forties Besslers Ord: »Havde vi ikke opretholdt Legitimiteten, vilde vi efter 3 Dages Forløb, have været landflygtige i Hamburg«. Man kan selvfølgelig ikke vente at se disse kompromitterende Ord citeret; Vidnesbyrdet er kun af en kedelig Fejltagelse sluppet ud af Hr. Sachs Mund i hans »Geschichte der Stadt Schleswig« S. 310. Men vi Danske har den Ret og Pligt at gentage det

overfor enhver tysk Skildring af Tildragelserne i 48, for at man kan se, hvor udbredt den danske Statsloyalitet dengang var.

S. 99 forties Sammenstødet mellem Landstormen og Slesvig-Holstenerne ved Brøns.

S. 106, ved Skildringen af det danske Tvangsherredømme efter 1851, gøres en utilsløret Indrømmelse: »I Sydslesvig og det frisiske Omraade forblev Tysken uantastet«.

S. 116 skildres Kampen ved Helgoland uden Tilsløring.

S. 120 omtales flygtig Feltmarskalk Manteuffels Stejlhed overfor Arveprins Frederik af Augustenburg. Men ellers siges der intet om det preussiske Styre i Overgangstiden efter 64, -- dette Styre, som J a n s s e n - S a m w e r i »Schleswig-Holsteins Befreiung« kalder værre end det danske: »Folket skreg op i Fortvivlelse«.

S. 130 og 134 havner Forf. i en temmelig tendensiøs Skildring af det preussiske Styres Velsignelser og den tyske Forænings Heltegerninger. »Skoleinstruxen af 1888 (er) en Fortsættelse af den i Aarhundreder foregaaede Udvikling henimod Tyskhedens Fremhersken. Nordslesvigs »Genopvaagnen« var kunstig, Tyskhedens Fremtrængen en naturlig sig fuldbyrdende Proces«. »Saaledes fandt den Tyske Forening, der holdt vaagent Øje med Agitationerne («die Wühlereien»), Modsigelse ogsaa hos Tyskere, mere udenfor Nordmarken, hvis Tilstande i mange Aviser ikke blev paalidelig fremstillet, end i denne Landsdel selv«. Dr. Mackeprangs »Nordslesvig« affærdiges som »absolut ikke objektiv«. Hvorpaa Hr. Hansen dokumenterer sin egen Objektivitet ved at henvise til den monomane — Strackerjan! Kommentar er overflødig.

Hermed forlader vi Reimer Hansen, hvis Fremstilling danner en underlig Blanding af Saglighed og Tendens.

1913 fornærmede Rektor Reuter fra Lübeck dansk Videnskab ved paa et altysk Møde i Flensborg at sigte den for af politiske Grunde og mod bedre Vidende at annektere Sønderjyderne som danske. Krævet til Regnskab af mig, fremkom Rektoren med et yderst tyndt Forsvar i »Apenrader Tageblatt«

9. Jan., se min Artikel »Prof. Reuters Forsvar for Annexionslæren« (»Nationaltidende« 28. Jan. 1914, Aft.). Han kører op med nogle forældede Udtalelser af Molbech og N. M. Petersen, og derefter citerer han den gamle Krønikeskriveres Ord om, at Kong Sven Estridsøn tilbageviste de til Sønderjylland udsendte hamburgske Gejstlige, fordi de var ukyndige i »linguae patriae et Danicae«; han oversætter det saaledes, at Hamburgerne »hverken forstod Landets Sprog eller Dansk«. Han tilføjer for at være morsom: »De kunde hverken »snakke« eller »taler« (!)«. (Et smukt Vidnesbyrd om hans egen danske Sprogkundskab, naar han troer, Infinitiven ender paa r). Enhver, der kender til middelalderlig latinsk Stil, veed, at Rektorens Oversættelse af de latinske Ord er gal; Ordene »linguae patriae et Danicae« vil simpelthen sige »det fædrelandske danske Sprog«. — Da Rektoren hverken var til at hugge eller stikke i, henvendte jeg mig til mine tyske Fagfæller, og tolv af dem stadfæstede loyalt, at »om Vestjyskens Danskhed er der ingen Strid mellem tysk og dansk Videnskab«. (Sønderjysk regnes jo som en Afdeling af Vestjysk). Prof. Collitz fra Baltimore ledsagede sin Underskrift med en meget kraftig Dom over Rektorens Uforskammethed, citeret af mig i »Nationaltidende« 15. April Aften, »Dybbøl-Posten« og »Dannevirke« 16. April. Hr. N i s S c h r ö d e r maatte i et tysk Blad med Sorg og Græmmelse erkende Annexionslærens knusende Nederlag.

1913—23 udgav Prof. F r. K a u f f m a n n i Kiel sin store etnologiske Haandbog »Deutsche Altertumskunde«. Det er et uhyre lærd Værk, hvori man kan finde mange værdifulde Oplysninger. Den udmærkede østrigske Etnolog R u d o l f M u c h giver det imidlertid i »Zeitschr. f. deutsches Altertum« en haard Kritik. Og sikkert med Rette. Kauffmann hører til samme Type af den grundlæggende Etnolog Zeuss' Efterfølgere som Müllenhoff og Bremer, og Metoden kan nærmest kende-mærkes ved Ordene »uden Hoved og Hale«. En broget Sammenhobning af Stof uden fast, overskuelig Plan, forskellig fra den Metodik, jeg har givet Prøve paa i min Haandbog »Vor Folkegruppe Gottjod«. Den tyske Etnologis Skødesynder frem-

træder hos Kauffmann meget iøjnefaldende. I Bd. 1, S. 401 hedder det om Vestgermanerne: »et afsluttet Sprogsamfund...., der er særlig godt afhjemlet ved vigtige og selvstændige sproghistoriske Oplevelser«. Her forsømmes enhver Opstilling af det for en Etnolog naturnødvendige Spørgsmaal: var dette Sprogfællesskab enstydigt med en udtrykkelig følt og udtalt Nationalitetsdannelse som den, vi i Vikingetiden finder hos Nordboernes »danske Tunge«? Med et saadant stiltiende »Schwamm drüber!« hopper Kauffmann over det kedelige Faktum, at en »vestgermansk Nationalitet« aldrig har existeret, som jeg har paavist i »Our Forefathers« § 147, jfr. Prof. Scheels Indrømmelse af min Paavisnings Rigtighed nedenfor S. 284. I det følgende tropper de udødelige »Vestgermaner« op utallige Gange som politisk Korporation i Modsætning til Nordgermanerne. — Indenfor »Vestgermanerne« drøftes I, § 68, den kimbri-ske Halvøs Indbyggere, og da Tacitus har kaldt Anglerne og deres Naboer for »Sveber«, sees deri et nyt Vidnesbyrd om, at de tilhørte en ikkenordisk Nationalitet; Kauffmann overvejer slet ikke den nærliggende Mulighed, at Tacitus' »svebiske Gruppe« kunde være en politisk Forstening fra Kong Marbods stor-svebiske Rige 1—17 e. Kr., som deres Naboer Longobarderne paa-viselig tilhørte. Forf. stedfæster nu de forskellige »Sveberstam-mer«: Haruder i Hardsyssel; Eudoser paa Als og Ærø; smst. Suardoner og Nuithoner; Varner ved det af Müllenhoff opfundne »promuntorium Varinorum, nu »Warnitz«; Angler i Angel; Reudigner i Østholsten; Auioner paa Femern. Her har vi en Kærneprøve af den tyske Etnologis allerværste Slags: den kate-goriske Stedfæstelse af en Række for Størstedelen helt uloka-liserbare Navne i Kraft af et professorisk »Vi alene vide«. Ty-delig rigtige er kun to af Stedfæstelserne, Harudernes og Ang-lernes; Resten er løst Gætværk, der nu altsaa hældes paa de troende Læsere som »Videnskabens sidste Skrig«. — I Bd. II omtales S. 181 Karl den Stores Underkuelse af Saxerne i Hol-sten. Ved denne Lejlighed siger Forf. ikke en Stavelse om Sax-ernes oprindelig ikketyske Nationalitet, der endnu røber sig i Stednavne som holstensk Zenhusen, hannoversk Celle etc.

Denne Fortielse er normalt gennemført i tysk Literatur; men Bremer vedgaar jo dog i sin »Ethnographie« udtrykkelig Saxernes ikketyske Sprogpræg; da Kauffmann vil være Etnolog, er Fortielsen hos ham dobbelt forkastelig. — — S. 181 hedder det: »efterat nordgermanske Daner har opkastet sig til Herrer over Vestgermaner, er der opstaaet en jysk-dansk Folkestamme og tillige ved Blanding af Østnordisk og anglofrisisk Sprogbrug ved en »Lydforskydning« det danske Jysk nordfor Ejderen«. Vi seer her den kendte tyske fejlagtige Opereren med »Vestgermaner« og »Nordgermaner« som to hinanden fjendtlige Nationaliteter, — et fuldkomment Fantasibillede. Hvad Forf. mener med den mærkelige »Lydforskydning«, der skaber det dansk-jyske Særpræg, er mig gaadefuldt; her gør han nærmest Indtryk af at vrøvle. Derimod udtaler han sig S. 257 helt klart om Nordalbingerne: »De blandt dem brugelige Stednavne er meget forskellige fra Navnene i Slesvig, hvor Navnegivningen som Følge af Folkevandringen blev dansk«. Altsaa, Kauffmann samstemmer her fuldkommen med Eskildsen og med Svarene paa mit Rundspørge i 1937, hvorefter der i Stednavnepræget er en knivskarp Grænse mellem Sønderjylland og Holsten.

Des mere perplex blev man ved at høre, at Kauffmann selv samme Aar, 1923, for en Forsamling af flensborgske Skolepiger forkyndte, at Jysk var »et ægte Kolonialsprog«, og at »den jyske Dialekt burde slet ikke kaldes dansk«. Iøvrigt diskede han op med den kendte tyske Jeremiade om dansk voldelig Erobring, Erobring, Erobring. Foredraget blev under Titlen »Deutsch oder Dänisch?« siden udgivet af Slesvig-Holstener-Forbundet. Det viste sig imidlertid ved nærmere Eftersyn, at i sit »autentiske« Referat havde Forf. som klog General strøget den kriminelle Sætning om Jyskens Ikkedanskhed. Han maatte senere af mig tvinges til at vedgaa, at den svarede til hans virkelige Mening. For forudsætningsløse Skolepiger var denne Visdom altsaa god nok; men for kritiske Sagkyndige, der forud kendte Kauffmanns stikmodsatte Udtalelse i »Altertumskunde«, skulde den helst hemmeligholdes! Skade kun, at denne fine Trafik blev afsløret! Jeg skrev en saglig Imødegaaelse, »Die Stellung

des Jütischen«, som Prof. W i l h. B r a u n e med fuld Billigelse optog i »Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur«, Bd. 48, S. 141. Kauffmann svarede undvigende i et slesv. holst. Blad; et videnskabeligt Gensvar i »Beiträge« har han aldrig givet. Angrebet var eklatant afslaaet.

Afstemmings- og Genforeningstiden bringer naturligvis en Syndflod af Literatur om Nationalitetsspørgsmaalet, som det er vanskeligt at overskue. Jeg maa nøjes med at gøre enkelte Greb ned i Posen. Som Helhed kan det siges, at den tyske Produktion har meget ringe Værd.

1919 udkom et Skrift paa Dansk og Tysk af Lektor ved Berlins Universitet J o h. N e u h a u s, »Det nordslesvigske Spørgsmaal i Belysning af de nyeste forhistoriske Undersøgelser«. Jeg opfører det her indenfor den tyske Produktion, thi Neuhaus regner jeg for Renegat. Det samme gør den nordslesvigske Tyskerfører Pastor J o h. S c h m i d t i meget anerkendelsesværdige Ord, se Karl Alnor, »Joh. Schmidt-Vodder« (1929), S. 99. Schmidt skriver: »Med Docenten for nordiske Sprog i Berlin, Neuhaus, bliver der vel intet Samarbejde. Han er en Ivrrer mod sit eget Folk, det danske, og hvis han har Sandheder at sige sine egne og dertil ønsker Hjælpere, søger han dem bedst blandt sine Landsmænd. Efter de Indtryk, som jeg fik, synes det mig psykologisk umuligt at være med. Har andre Tyskere erklæret sig rede, bliver det deres Sag. Jeg er tilbøjelig til at holde det for forkert«. Lektorens Fantasier bruges som Argumenter af K a r l A l n o r 1919 og endnu i »N o r d m a r k - J u g e n d« 15. Marts 1937, se nedenfor. Jeg skal ikke dvæle længe ved dem; de er ikke værd, at man spilder sin Tid derpaa. Til Prøve blot følgende fra »Modernes Dänisch« (1913): »Hvad Jyllands gamle Indbyggere gælder, saa tilhørte de utvivlsomt Vestgermanerne. Vidnesbyrden herfor er følgende: 1. De gamle Landskabsnavne (se »Jütländische Texte«); 2. Indtræden af -b o r g istedenfor -b e r g, saasom Viborg = Wibierghe, Flens-

borg = Flinsbjerg som Sejerherrens Mærke; 3. Sproglige Ejendommeligheder, som ingen anden Slutning tillader, og som dog ikke alle kan være opstaaede i Middelalderen, f. Ex. det foranstillede Kendeord for Hankøn og Intetkøn, 1. Persons Stedord a, Verbalformer som g a w n, g å (w) n = eng. g o n e, Bortfald af det udlydende -e (k o m m = eng. c o m e). — 4. Dobbeltformer som Hedeby (dansk) og Slesvig (stedlig). 5. Den Mulighed, at de ældre Jyder (Eutii) sammen med Saxerne erobrede England. — 6. Den udanske Udvikling af Stednavne: Limfjorden, modsat oldn. Limafjodr, Saxo: Lymicus sinus, jfr. Lemvig; Ejder, »Vanddør« eller »Ødør« = Agwjaduriz, Egidora (først meget sildig dansk Ejder); Sli ved Siden af Slæ etc.«. — Disse Udtalelser fortjener kun een Karakteristik: V a a s. Af samme Surdej er Skriftet fra 1919. Det er nok at nævne, at blandt de gamle Arvefællesskaber mellem Jysk og Engelsk anfører Lektoren uden at blinke m æ d e w o n s = o n c e!! Der er blot det gale ved dette Fund, at m æ d e w o n s ligesaa fuldt bruges af Kjøbenhavnere, altsaa Hr. Neuhaus erobrer med dette Argument hele Danmark for sine Vestgermaner. Jeg henviser til mine Artikler »Urjyske »Vestgermaner« og moderne Fantaster« (»Nord. Tidsskr. f. Filologi«, 1919) og »En moderne Fantast« (»Grænsevagten« 1919, S. 96).

I 1919 var Advarslerne forsaauidt spildte, som Karl Alnor i Artiklen »Das geschichtliche und nationale Recht in Nordschleswig« (i det af Pastor Joh. Schmidt udg. Skrift »Der deutsche Weg zur Verständigung mit dem Norden«, S. 37) med krum Hals slugte Neuhauses Vrøvl og brugte ham som Kronvidne mod Danskheden; det var først senere, at Alnor blev kendt med Pastor Schmidts Advarsel, som han ikke turde fortie. — Han vender sig lejlighedsvis mod »Kolding Folkeblad«, der den 7. August har sagt, at saa langt som Historien gaar tilbage, har Sønderjylland været en Del af det danske Rige. Dette kalder han en »Geschichtsfälschung«. Her maa man jo sige, at »hver har Ret paa sin Maade«. Daterer man »Historiens Gry« fra de sporadiske Glimt i Tacitus' »Germania« Aar 98 e. Kr. var Landet utvivlsomt ikke dengang en Del af et dansk

Rige; men daterer man »Historien« fra den sammenhængende Overleverings Start, var det ligesaa sikkert en dansk Rigsdel fra første Færd. Skulde man ikke engang kunne blive enig om at udtrykke sig præcist, saa man slap for det Vejrmølle-Øxe-skaft, der kommer til Udtryk i Alnors Ordskitte med Kolding-bladet?

Om »Up-ewig-ungedeelt«-Overenskomsten 1460 siger Alnor S. 43, at Kongehyldingen paa Gottorp 1721 ikke var en »Gen-nembrydning eller Ophævelse af denne Pagt«. Men derpaa følger nogle meget ænseværdige Indrømmelser til den danske Opfattelse: »Man maa imidlertid paa den anden Side komme den danske Opfattelse saa meget imøde, at man maa indrømme, at Ordene »up ewig ungedeelt« først i d. 19. Aarh. er trængt ind i Folkets Opfattelse. Ved deres Oprindelsestid har de kun været Udtryk for Standskrav Dertil kommer, at de slesv.-holstenske Arbejdermasser, hos hvem Sansen for det historiske naturligvis ikke er saa uddannet som i det slesv. holst. Borger-skab og i alle Lag af det danske Folk, ogsaa i den nuværende Kamp paa ingen Maade har kunnet blive varme for disse histo-riske Erindringer, ja, at de tværtimod ostentativt afslaar at gribe dertil Man kan være ked af dette, men maa poli-tisk regne med en saadan Holdning, og derfor maa man og-saa paa tysk Side til syvende og sidst opgive at løse det nord-slesvigske Spørgsmaal paa Grundlag af et rent hitorisk Rets-krav«.

1920 udsendte Joh. Tiedje »Die deutsche Note über Schleswig, mit einer Karte, 4 Tabellen und 2 Anlagen, im Auf-trage des Auswärtigen Amtes herausgegeben«, med en Indled-ning af Statskommisær Dr. Köster. Det er et Indlæg for det »geschichtlich geheiligte Panier des »up ewig ungedeelt«. Iøv-rigt argumenteres der med økonomiske og andre saglige Grun-de .Argumentationen løber ud i Forslaget om den saakaldte Tiedje-Linje. I »Der Tiedje-Gürtel« vilde if. S. 17 være 6735 tyske Stemmer mod 5658 danske; i Tønder skulde der være 5540 tyske mod 3576 danske. Som ikke tilstrækkelig sagkyndig skal jeg undlade at komme ind paa disse Enkeltheder. At de ikke

alle er lige vægtige, fremgaar vel af, at det tyske Flertal i Tønder 1937 forvandlede sig til et Mindretal.

Sagtens fra 1920 (uden Aarstal) stammer Rektor C. D. Petersens Skrift »Tondern, eine deutsche Stadt«. Her samles Vidnesbyrd til Gunst for Tyskheden, udgaaende fra den lybske Stadsret af anno 1243. Der sluttes med disse Ord: »Tønder, der aldrig havde viist dansk Sindelag, var med sine ægte slesv.-holst. sindede Indbyggere atter en tysk By og saa fremdeles en Ære i at gælde som saadan«. Vi skal nedenfor se, at Byen i 1923 blev forfremmet til Frisernes Hovedstad, og at den »treudeutsche nordfrisiesche« Nationalitet i 1921 udstraktes helt nordpaa til Løgumkloster. Hvad der dog altsammen ikke forhindrede, at Tyskheden i Tønder blev Mindretal i 1937.

Sagtens fra 1920 (uden Aarstal) stammer ogsaa Digterpræsten Gustav Frenssens Skrift »Ein letztes Wort an die Nordschleswiger«. Af dette Skrift, der nærmest hører hen under Rubriken Digterlyrik, kan noteres følgende karakteristiske Udgødelser:

»O, skulde jeg vakle mellem disse to, mellem denne Brusen af et stort Folks urgamle Silkefaner med vidunderlig Historie og saa det falmede lille Dannebrog?« »Hvis Tønder og Flensborg bliver danske, da vil Tønder og Flensborg brænde! Om efter 5 eller efter 50 Aar, det veed jeg ikke, men jeg veed, at de vil brænde«. En frygtelig Spaadom, som Tønder endnu maa bæve under i 32 Aar! Iøvrigt er det nærmest komisk at se Hr. Frenssen nedsætte det lille falmede Dannebrog i Sammenligning med Tysklands »urgamle« Faner, da jo Dannebrog, som man veed, overgaar dem i Ælde og har et individuelt Navn, som de savner.

1920, 1. Marts, udsendte den nye Republik Schleswig-Holstein et Opraab, hvori det hedder: »Slesvig-Holstenerne! I Aarhundreder har Slesvig og Holsten levet sammen i inderligste og lykkeligt Fællesskab. Sammen blødte de paa talrige Slagmarker, sammen forsvarede de deres tyske Folkevæsen, deres Ejendommelighed og deres Rettigheder, sammen

værgede de sig mod ethvert Forsøg paa at drage en Skillestreg mellem Slesvig og Holsten«.

Dette illustrerede jeg ved i »Flensburger Norddeutsche Zeitung« 8. Marts at aftrykke de tysksindede nordslesvigske Embedsmænds Erklæring i »Schlesw.-holst. Zeitung« 20. Marts 1849, hvori Nordslesvigernes kærnedanske og antityske Sindelag dokumenteres paa alle mulige Punkter, se Allen, »Det danske Sprogs Hist. i Sdj.«, II, 481, og mit Skrift »Sønderjylland kalder«, S. 52.

1920 udgav Dr. Otto Schütte en Afhandling, »Entwicklung der Schriftsprache im ehemaligen Amt und in der Stadt Flensburg bis 1650«, udførlig refereret i »Unser Schleswig« 27. Februar. Afhandlingen kaster interessante Strejflys over de Trællekaar, der i Reformationstiden bødes Danskheden i Flensborg. Se min Artikel »Die immerdeutsche Schriftsprache«.

Saaledes hedder det: »Det er grinagtigt (»ergötzlich«) at læse, hvordan den eneste danske Præst, der selv kun skrev paa Nedertysk til Myndighederne, søgte at opbedre sin egen sociale Stilling som Fattigpræst, der stedse blev nævnt paa sidste Plads efter den tyske Hjelpepræst«.

Eller: »For at gøre en Ansøgning til Landsherren virksom, havde en Borger i 1577 ladet en dansk Advokat lave sig et Bønsskrift paa Dansk. Men kun med Borgmesterens Tilladelse, og vel at mærke efter hans Diktat, vovede Advokaten det, efter at han forud udtrykkelig havde gjort Borgmesteren opmærksom paa, »at det ikke sømmede sig at sende danske Supplikationer fra denne Stad«. I et Raadsmøde blev da ogsaa virkelig Ansøgningens danske Form dadlet, og der blev forsket efter Sagens Omstændigheder«.

Altsaa allerede dengang Sindelagsspioneri! Vi mindes her Pastor Carstensens Ord i Visen om Modersmaalets Skæbne: »Længe nok har hun, tyske Frøken, blæret sig i mit Sæde, jeg gnavet Ben«.

1921 læser vi i det fanatiske Grænseflytterblad »Die K ö n i g s a u « følgende karakteristiske Udgydelse under et Billede af Kirken i Kloster: »Flækken Lügumkloster og dens Om-

egn indehaves af et trofasttysk Landsfolk af nordfrisisk Stamme«!!! Vi mindes her den gennemførte Indsmugling af nordfrisisk Sprog og Kultur i Hr. A. J. Lorenzens Bog »Unsere Heimat Nordschleswig« fra 1912. Og Exemplet synes at danne Skole.

1923 udkom der en Artikel om Nordfrisland. Jeg fortier med Forsæt den lærde Forfatters Navn, da jeg ikke ønsker at blamere ham. Deri hedder det bl. a.: »Saa lod da Danmark det ogsaa rolig ske, at Nordsognene af Friserlandet trods deres overvældende Tilslutning til det tyske Folkelegeme blev løsrevne fra deres frisiske Stammefrænder og indlemmede i den fremmede Stat. Til denne Grundkendsgerning i alt historisk Liv tør ogsaa Indbyggerne af det sønderrevne tyske Nordfriserland holde sig Over det ved fremmed Vold og Uret sønderrevne Nordfriserland lyse Troskabens Stjerne!« »Den anden Vedtægt for Grænseafstemningen sønderskar det tyske Nordfrisland i to Dele og udførte Snittet med fuld Hensigt saaledes, at der blev udøvet et Tryk paa Afstemningen i anden Zone, der skulde foregaa en Maaned senere Den sværeste Kamp for Hævdelse af deres nationale Art vil ganske vist de fra deres Stammefrænder løsrevne Nordfriser selv føre.*)«

Man lægge Mærke til Tankegangen! Forf. har Ret i, at Friserfolket ved Zonedelingen blev splittet i to Stykker. Men saagaar han videre og siger uden at blinke, at ved Grænsedragningen kom det nordligste Stykke til Danmark. Da jeg udbad mig en nærmere Forklaring, svarede han: jo, Tønder! Altsaa Tønder, som blandt sine 5000 Indbyggere (1923) vel næppe husede et Par Snese frisisktalende, og som i 1937 fik dansk Fler-tal. Jeg spurgte derefter Forf., om han havde været syg eller momentant sindsforvirret? Han svarede ærlig nok, at han ganske vist hellere havde seet de nævnte Sætninger uskræve. —

*) Prof. E. Müller, Husum, skriver i »Jahrbuch des Nordfriesischen Vereins für Heimatkunde und Heimatliebe«, 1922, S. 1: »Naar nu ogsaa trods Afstemningsresultatet den nordligste Del af Nordfrisland er politisk skilt fra, saa bliver vi i Aanden et med vore Brødre hinsides den nuværende Grænse i det faste Haab, at denne Adskillelse ikke kan blive varig.«

Vi seer her, hvordan Fablen om det frisiske Nordslesvig stadig spørger rundt, 1912, 1921, 1923, og truer med at svulme op til helt fantastiske Former, naar den ikke prompte tages ved Vingebetet.

1922 »genudgaves« Pastor H. N. A. Jensens udmærkede Værk fra 1844, »Angeln, zunächst für die Angler«, ved Pastorerne W. Martensen og J. Henningsen som »Angeln, geschichtlich und topographisch beschrieben von H. N. A. Jensen«. Men det er saa sandt ingen »Genudgave«. Det er et helt nyt Værk, spækket med løsrevne Stumper og Stykker af Jensen. Og Originalens Aand er stygt forvrænget. Den originale Jensen er loyal kongetro, taler om »unser Frederik«, er venlig mod Landets gamle Danskhed, kritiserer meningsløse Fortyskninger som »Rundhof« for »Runntoft« osv.; hans Loyaltet fremgaar ydermere af et Privatbrev, som jeg har citeret i min Anmeldelse i »Historisk Tidsskrift« 1925. Men Jensen af anno 1922 er ifølge Indledningen S. 8 en stiv Slesvig-Holstener, der »traadte i Skranken for sit Hjemlands bøjede Ret«; det danske Herredømme efter 1851 kaldes S. 291 et »Wilkürherrschaft«, stemples som »blindt fanatisk«; og den nye Jensen opvarter med Smædevers mod Danmark som »O, kleines Land, von Gott veracht't« og »Gott wolle uns behüten, dass wir nicht werden Jüten!« og med en Fortælling, hvor en Angelbo paa Plattysk siger til den danske Præst: »Hr. Pastor, De kan saamænd skære mig midt igennem, saa vil begge Ender dog skrige Slesvig-Holsten. Adjøs!« — Iøvrigt har jeg i min Anmeldelse nok dømt de to Præsters Værk lovlige strengt; det indeholder flere interessante Stykker, der kaster skarpt Lys over holstenske Junkeres og den gottorpske Minister Kielmansegges sociale Hensynsløshed mod de indfødte danske Bønder og andre Smaafolk.

1923 kom Pastor Horstmans »Erinnerungen aus verlorne Land«. Deri findes en ondartet fordrejet Skildring af Landstormens Sammenstød med Slesvig-Holstenerne i Brøns 1849, bygget paa løs Sladder; jfr. Rigsarkivar Linvalds Artikel i »Festskrift til H. P. Hanssen«. Hr. Horstmann siger f. Ex.,

at de faldne Tyskere var: en Preusser og en Østriger. Han, der 5 Aar var Præst i Brøns, har altsaa ikke engang gidet læse den tyske Mindeindskrift paa Kirkegaarden, hvor der fortælles, at den ene var Sydslesviger, den anden Holstener.

1924 udgav Provinsialkonservator R i c h. H a u p t »Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Schleswig-Holstein«, Bd. V. Heri læses S. 5 en interessant Udvikling om Byggeskikken som etnisk Skel:

»Ved Siden af Jyderne boer ogsaa Ødanskere, nemlig paa Halvøerne Angel og Sundved samt paa Als. Afgrænsningen er endnu idag tilstrækkelig given ved den særegne Form for Møningen paa deres Huse. Saaledes skiller f. Ex. Sognet Kvær sig skarpt fra det jyske Klipleve, og saaledes løber Linjen, uden at støtte sig til Naturgrænser, gennem de i sig selv ensdannede Landskaber. Det er meningsløst at paastaa, at denne Bygge- maades tilsyneladende Ødselhed med Træ skulde forklares af en netop her forhaandenværende Overflod paa Træmateriale. Den er en Ejendommelighed hos det fra det germanske Nord- østland indstrømmede Landsfolk, der sejgt er bleven fast- holdt overfor Jyderne som en Slags Kendemærke paa højere Kultur. Til Ødaskerne har ogsaa Byen Slesvig mest holdt sig, og derved har den i Spændingstider skilt sig fra Jyderne. (Jfr. »Danm. R. Hist.«, I, 541, 636). Den dannede overhovedet en Ind- gangsdoor for østlandske Indflydelser.«

Disse Iagttagelser synes meget ænseværdige. Ganske vist bør det etniske Kriteriums Gyldighed ikke overdrives. Naar den ødanske Type siges at mangle i Klipleve, turde det være se- kundært, thi Stednavnetypen -lev turde jo netop være kom- men til Jylland fra Øerne. Paa den anden Side fortjener Haupt's Iagttagelser at bruges som Korrektiv til Prof. Scheels Teori, der nærmest kun vil anerkende det ødanske Elements Tilstedeværelse, hvor Typen -lev forekommer. Thi i Angel savnes -lev næsten fuldstændig, og dog har dette Landskab ifølge Haupt netop den ødanske Bygningstype.

1925 udkom J u l i u s T i s c h e n d o r f, »Das deutsche Reich, ein methodischer Beitrag zum erzieherischen Unter-

richt«. S. 140 tales om Provinsen Slesvig-Holsten. Det hedder om Afstemningen 1920: »Om en upartisk, retfærdig Afstemning kan . . . der ikke være Tale. Det maa smerte os, at Danmark, uden at have gjort et Sværds slag, fik tildelt et Stykke tysk Land, der allerede paa Karl den Stores Tid hørte til Riget, senere ganske vist blev regeret af Kongen af Danmark, men aldrig skulde blive forenet med Danmark«. Vi møder her den fra Prof. Dahlmann stammende udødelige Fabel om, at Sønderjylland var et tysk Grænseland paa Karl den Stores Tid. Vi skal hilse paa den gentagne Gange igen. Naar Bogen kalder sig et metodisk Optragelsesbidrag, maa vi sige: der er Metode i Galskaben.

1925 udkom den kielske Professor Otto Brandts »Geschichte Schleswig-Holsteins, ein Grundriss«. Den udgaves 1926 i dansk Oversættelse ved hans Hustru, f. Bartholin. Denne Oversættelse er en Tid bleven brugt som Læremiddel til danske Studenters Undervisning ved Københavns Universitet. At den er meget fremragende, vidner Forf.s Ven, den udmærkede Forfatter H e d e m a n n - H e e s p e n i »Die Herzogt. Schleswig-Holstein und die Neuzeit«, Fortale S. 10; han kalder Værket »denne Bog med vidunderlig indre Ligevægt og strængeste og modneste akademiske Læretugt«.

Ugunstig dømte derimod Arkivar Hjelholt i en Anmeldelse, der fremkaldte et vidtløftigt og fortørnet Indlæg fra Hedemann-Heespen. Jeg kan ikke andet end slutte mig til Hjelholt. At bruge Brandts Værk som Lærebog for danske Studenter er mildest talt mærkeligt, baade med Henblik paa, hvad den indeholder, og navnlig med Henblik paa, hvad den fortier.

Forf. starter S. 1 med den noget overraskende Oplysning, at »paa en vis Maade har der altid existeret et »slesvig-holstensk Spørgsmaal«. Hvordan, af hvem forfægtet, af hvem omtalt —, mon allerede i Noas Ark? —, det faar Læseren desværre ikke at vide. (Et Reklameskrift for Arkæologtidsskriftet »Offa« taler ganske vist om Slesvig-Holsteinisme allerede i Stenalderen!). Sætningen bliver staaende i sin sibyllinske Mystik, i Kraft af et professorisk »Vi alene vide«.

Man kunde gøre gældende, at Forf. andensteds nærmest modsiger sig selv. S. 2 vedgaar han udtrykkelig, at der ikke fandtes nogen Kongeaagrænse. S. 5 hedder det om Slesvig: »Livligere end til Jylland gik Samkvemmet over til de danske Øer«. S. 9 omtales Offas Grænseværing mod sydlige Fjender, der ifølge den urgamle slesv.-holst. Idé jo egentlig skulde have været svorne Venner.

Løvrigt noterer vi her den første alvorlige Lakune i Fremstillingen: om Saxernes Nationalitet ikke en Stavelse. Nøjagtig som hos Kauffmann. Det forties altsaa, at de ikke var Tyskere, men talte en engelsk Dialekt, om hvis Tilstedeværelse holstenske og nordhannoveranske Stednavne endnu minder, se ovenfor S. 258 Fortielsen er jo som sagt normal i tyske Skrifter.

S. 16 opgiver Forf. at forsvare den af Tyskerne tildels haardnakket forfægtede Lære om et i Aarhundreder, ja, Aartusinder eksisterende tysk Markgrevskab Slesvig; denne Lære er jo særlig gendreven af Steenstrup i »Danmarks Sydgrænse og Herredømmet over Holsten« (1900). Dog er det tydelig en Mindelse om Læren, naar Forf. S. 47 hævder, at Sønderjylland faldt i to Dele, hvoraf den ene svarede til det tidligere Markgrevskab. S. 22 siges: »For de næste to Aarhundreder (efter 1100) har Holsten og Slesvig, saa nøje ogsaa fremdeles deres Forbindelse blev, hver haft sin Historie: først i 14. Aarh. baner deres varige Forening sig Vej.« Hvori de tidligere »enge Beziehungen« ytrer sig, glemmer Forf. at sige; vi kan jævnføre Volq. Pauls, i hvis Afsnit af 12. Aarh.s Historie i »Geschichte Schleswig-Holsteins« Slesvig mest kun glimrer ved sin Fraværelse; jfr. min Anmeldelse i »Grænsevagten«, Januar 1938.

Ved Omtalen af Erik af Pommerns Strid med de holstenske Grever forties, at Sønder- og Nørrejylland Aar 1421 vidnede om Sønderjyllands statslige, retslige og sproglige Enhed med Danmark, og at denne »Folkets Røst« i et statsligt Stridsspørgsmaal er noget nyt og uhørt i Verdens-

historien, vel det første kendte »Plebiscit«. Det er overflødigt at tilføje, at Fortielsen gennemføres systematisk i tysk Literatur.

Ved Omtalen af Hertughyldingen 1460 forties, at det vidt udraabte »up ewig ungedeelt« var et ensidigt junkerligt Standsløsen. Denne Indrømmelse gøres, omend sjælden, fra tysk Side. Saaledes af selveste Karl Alnor, se ovenfor S. 262. Endvidere skal jeg nedenfor citere Hedemann-Heespens Ord om, hvordan man glemte, at der fandtes et andet Slesvig bag Junkernes — den danske Bondes og Haandværkers Slesvig.

S. 115, ved det gottorpske Holstens Overgang til kongeligt Eje, forties det gottorpske Vanstyre, der saa malende skildres af Eckardt i »Alt-Kiel in Wort und Bild« og ogsaa indrømmes af Reimer Hansen, se S. 255.

At den haardhændede Fortyskning og Landsfolkets afmægtige Protester forties, er en saadan Selvfølge, at det knap fortjener at nævnes. En redelig Tysker som Hedemann-Heespen, der vedgaar den, er en hvid Ravn, se nedenfor S. 276. Jfr. Vidnesbyrdene i mit Skrift »Sønderjylland kalder«.

S. 136 tales om Indførelsen af dansk Retssprog i Nordslesvig 1840. Det forties, at det var en Genindførelse, og at den fuldstændige Fortrængelse af det danske Retssprog først var opnaaet i 1833.

Fortiet bliver naturligvis Oprettelsen af Rødding Højskole 1844. S. 140 hedder det: »Og dog var Skriftdansken ligesaa lidt Modersmaalet som Højtysken,*) selvom Skriftdansken allerede var fremherskende i Retslivet og i Kirke og Skole«. En skæv og uærlig Sammenstilling: mellem Skriftdansk og Jysk er der jo kun en Dialektforskel, medens Højtysk for Jyder som for Øboer er et vildt fremmed Sprog. Vilde man indføre Højtysk blandt Jyder, fordi det for dem ikke skulde være mere fremmed end Skriftdansk, saa kunde man med samme Ret indføre Skrift-

*) I min Artikel i »Grænsevagten« Juni 1938 staar ved en kedelig Trykfejl: »Højdansken«.

dansk blandt Holstenerne, thi heller ikke for dem er Højtysken jo Modersmaalet.

S. 146, ved den slesv. holst. Rejsnings Udbrud forties naturligvis, at en af Førerne ifølge Ørevidnet Krügers Udsagn erklærede: Slesvig er tysk i Sprog og Sæder til Kongeaalen. Forf. omtaler den provisoriske Regerings Kamp i Legitimitetens og den »ufri Konges« Navn. Det forties naturligvis, at dette med den »ufri Konge« var Mundsvejr, — Hedemann-Heespen fastslaar udtrykkelig, o at Frederik VII hellere end gerne gik med Ejderdannerne —, og at Besseler bagefter erklærede: »Havde vi ikke opretholdt Legitimiteten, vilde vi efter 3 Dages Forløb have været landflygtige i Hamburg« (Sach, »Gesch. der Stadt Schleswig«, 310).

S. 154 siges: »Naar der fra dansk Side atter og atter henpeges paa den preussiske Regerings Misgreb overfor Danskheden siden 1864, saa maa det fra tysk Side fremhæves, at de langtfra kan sammenlignes med det System af stejle og ukloge Daniseringsforholdsregler, hvorved den danske Regering i de 13 Aar har gjort sig forhadet i Hertugdømmerne«. Dertil er kun at svare: Usandhed. Men at tvistes derom med den slesv. holst. Mentalitet turde være haabløst. (Hedemann-Heespen vedgaar Sandheden, se nedenfor). Imidlertid har Forf. aabenbart selv følt Usandheden, thi han vover i den danske Udgave ikke at gentage Ordene i deres fulde Skarphed; her hedder det kun, at de danske Tvangsforholdsregler ikke stod tilbage for de preussiske. Seer man det! Det var dog en væsentlig Forskel.

S. 160 hedder det om Ultimatum'et i 64: »I den Indbildning, at England, Frankrig og Rusland vilde hjælpe, har den danske Regering afslaaet det preussisk-østrigske Ultimatum«. Ogsaa Usandhed. De 48 Timers Frist var for kort til en forfatningsmæssig Imødekommelse af Ultimatum'et. Bismarck havde simpelthen med Flid gjort Imødekommelsen umulig.

S. 161 tales om »de i Dannevirke fortræffelig forskaansede Danske« »de yderst stærkt udbyggede Dybbølhøjder«. Aa, Herregud, at en Historiker vir-

kelig gider diske op med dette Vrøvl om vore elendig forsømte Stillinger! Og naturligvis forties, at de Danske paa de »yderst stærkt udbyggede Dybbølhøjder« sad værgeløse mod det langt-rækkende preussiske Skyts!

I den følgende Overgangstid forties det preussiske Tvangsstyre i Slesvig, — det, som faar Janssen-Samwer til i »Schleswig-Holsteins Befreiung« at sige, at Folket skreg op i Fortvivlelse, og som ogsaa Hedemann-Heespen giver umiskendelige Exempler paa. Endvidere forties Bismarcks Trick at sende Prins Hohenlohe til Nordslesvig for at udløse et dansk Smertenskrig mod Slesvig-Holstenerne. Endvidere forties Bismarcks kyniske Ord, at den Kylling, man selv har opdrættet, tør man dog nok dreje Halsen om paa.

S. 167 tales om Slesvig-Holstens »stærke Opsving« under preussisk Styre. Det forties, at de nordslesvigske Byers Indbyggertal i al den Tid stagnerede, medens samtidig de nørrejske voxede stærkt. Enhver, der kommer til Nordslesvig, kan jo se, at Genforeningen med Danmark har været enstydig med, at denne Folketilvæxt nu ogsaa gør sig gældende her. Den døde Tid er forbi, og den døde Tid var — Preussertiden.

Jeg har opregnet en Række Punkter, der ved nøjere Gennemgang sikkert kunde øges med adskillige flere. — Men jeg har med Flid gemt det mest graverende af alle. Det kommer nu som Rosinen i Pølseenden i Kraft af min Bagvægtlov.

S. 15 læser vi, — jeg citerer her efter Oversættelsen —: »Den sørgelige Tilstand i Slesvig-Holsten hang igen paa det nøjeste sammen med den europæiske Tilstand i al Almindelighed, med Karolingerrigets Forfald . . . Ingen Magt beskyttede i Tiden efter 860 de tiloversblevne Sachser mod de røverske Normanners Indfald. Danmark var i Begyndelsen af det 9. Aarh. splittet, idet forskellige Smaakonger raadede paa Øerne og i Jylland. Men Gorm den Gamle (860—ca. 940), en vild Tysker- og Kristenforfølger, som paa Sjælland havde sit sagnomspundne Kongesæde »Lejre«, skabte med Jærnhaand Rigsenheden«. (Derpaa følger nogle Ord om Gorms og Thyres Gravhøje).

Hvad veed nu Hr. Professor ordinarius Otto Brandt fra det for sin Sandhedskærlighed navnkundige kielske Universitet om disse Ting?

Om Gorms Kristenforfølgelse veed han faktisk noget, eller kunde ialfald tro at vide noget. Thi Adam af Bremen, I, c. 48, brændemærker Gorm som en arg Kristenforfølger, der derfor har fortjent Smædenavnet Worm (Orm, Drage). Det har Adam sagtens hørt af Sven Estridsøn; det turde være Overdrivelse eller Opdigt, men det staar ialfald sort paa hvidt i Kilden.

Men nu Gorms »vilde Tyskerforfølgelse«, — hvad veed Kilderne om den? Ikke saa meget som bag paa en Lillefingers Negll! Og det er overhovedet fantastisk latterligt at ville paadutte en Barbarstat som Datidens Danmark saadan en »Kulturblostm«, som en Nationalitetsforfølgelse maa siges at være. Ganske vist, kort før Gorms Tid rasede der nord for Elben en Nationalitets- og Trosforfølgelse efter alle Kunstens Regler. Den udgik bare ikke fra Barbarstaten Danmark; den udgik fra Kulturstaten Frankeriget og gik ud over det »slesvig-holstenske« Folk Saxerne, hvøm Karl den Store massakrerede i 804.

Naturligvis kommer Prof. Brandt i Fremstillingens Løb ogsaa til at tale om denne Tildragelse. Men mod Karl den Store er han mærkelig mild. »Saxerslagteren« slipper uhyre naadigt fra det. »Reden wir von etwas anderem«.

Og saa triner Prof. Brandt frem paa den dertil indrettede Estrade som en anden Professor Labri, svinger sin »historiske« Tryllestav, og — en-to-tre, hocus-jocus-pocus — er den fæle Saxerslagtning fra Karl den Store transporteret over paa Gorm den Gamle. Stakkels Gorm, der aldrig har krummet noget Haar paa Saxernes Hoveder, staar brændemærket som en »vild Tyskerforfølger«, udleveret til Efterslægtens Had og Foragt, — som den »historiske« Foregangsmand for det hæslig kendte danske Voldsheredømme! »Sehen Sie, meine Herrschaften! Keine Hexerei, nur ein bischen Fingerfertigkeit!«

Og Publikum jubler. Hedemann - Heespen trykker Professorerne Laurbærkransen om Panden: »wunderbares inneres Gleichgewicht...., strengste und reifste akademische Lehrzucht«. Universitetet Kjøbenhavn optager det brandtske Produkt som Læremiddel for danske Studenter. Og Redaktør Harboe - Kardel lader »Nordschleswigsche Zeitung« 1935 udpille Fundet om »Tyskerforfølgeren Gorm« til Hjemmetyskernes Oplæring i Had mod den danske Voldsmagt. Ja, man skal høre meget, før Ørene gaar af een!

1926 udgav fhv. preussisk Statsminister Dr. O. v. Boelitz »Grenz- und Auslandsdeutschum«. Bogen, som findes paa Kgl. Bibliotek, er ganske af den brandtske Surdej. Afsnittet om Sønderjylland vrimler af de groveste Usandheder. Forf. paa- staar ugenert, at Sønderjysk er »en Mundart, der intet har at gøre med det Dansk, der tales paa Øerne«. Han fortæller, at der altid har hersket tysk Kultursprog i Nordslesvig. Højdepunktet naar han i denne Sætning: det er en »Kendsgerning, at Slesvigs Landsfolk gennem Aartusinder, (!!!!) har været tysk, af Hjertet tysk« (!!!!). »Tatsache, dass die Bevölkerung Schleswigs Jahrtausende hindurch deutsch, bewusst deutsch gewesen ist«. I 2. Udg., 1930, har Forf. ganske vist strøget de værste af disse Usandheder, men uden at gøre Læseren opmærksom derpaa, saa at Ejerne af 1ste Udgave stadig maa sluge Kamelerne i god Tro. Jfr. min Artikel »Eine unrichtige deutsche Darstellung« (»Der Schleswiger«, 24. April 1937).

1926 udgav Godsejer Hedemann - Heespen sin tykke Bog »Die Herzogtümer Schleswig-Holstein und die Neuzeit«. Naar vi ovenfor har seet, at Forf. har ødslet en ufortjent Lovtale paa det brandtske Produkt, maa vi uvilkaarlig vente, at hans egen Frembringelse er af samme uheldige Art. Men dette slaar ikke til. Tværtimod. Hedemann-Heespens Forfatterskab er afgjort Højdepunktet af, hvad Hertugdømmerne kan præstere af karakterfast Redelighed. Jeg maa regne det for en Lykke, at jeg i 1927 opsøgte denne udmærkede Historiker paa hans Borg og saaledes lærte ham personlig at kende; desværre

kendte jeg dengang endnu ikke hans her nævnte Bog. Den indeholder en saadan Fylde af ypperlige Enkeltheder, at det er saare vanskeligt at gøre et passende Udvalg. Modsat Dr. v. Boelitz og andre Annexionister, der taler om Tyskhedens uafbrudte, sejrige Fremrykning, fastslaar Forf. S. 333, 468 og andensteds, at Plattysken, hvis Sejr i 15.—17. Aarh, havde syntes saa fuldkommen, senere veg tilbage for et stærkt Fremstød af Jysken i Købstæderne. Hele dette Stykke danner et godt Supplement til Allens Sproghistorie. Tysk Sprogtvang og Protester derimod omtales oftere; S. 469 læser vi: »Men de fyrstelige Tjenestemænds Tarv var udslaggivende i hin Højblomstring af »Dannelsen« som en Selvfølge. Aldrig var man fjærnere fra en Brydning mellem forskellige Nationaliteter end i den uindskrænkede fyrstelige Centralstats Tegn«.

Om Folkemodsætningen mellem Slesvig og Holsten hedder det S. 600: »En højere dansk Officer skrev (1813), . . . da han med Tropperne havde Ejdergrænsen bag sig: han var glad ved at have forladt et Land, hvori man ikke vidste at paaskønne Hærens Møje; ingen Deltagelse, snarere Ønsket om at være Danmark kvit; næppe var man i Slesvig, saa vedkender alle sig uden Sky at være danske og velsigner Vaabnene. Den holstenske Diplomat Rist havde ganske vist paa samme Tid det Indtryk, at i Nationalitet laa den danske Grænse ikke ved Ejderen, men ved Slien og Trene. Det var Grænsen for Afstaaelsen i 1260 og 1288«.

Meget ænseværdige er Forf.s Ord i Anledning af, at Dahlmann i Ridderskabets Adresse af 18. Okt. 1816 genfremdrog det gamle Løsen »up ewig ungedeeft« som Enhedsløsen for et tysk Slesvig-Holsten: »At der bag derved endnu kunde gives et andet Slesvig, Bonden, Haandværkeren, Smaakaarsmanden, regnede man i 1815 ikke med. Dette Folkevæsen var stumt, det havde ingen offentlig Mening. Man saa deri intet andet end det selvfølgelige Vedhæng til de »Dannede«. Først Paulsen har opdaget den nordslesvigske Bonde; først en Menneskealder efter 1815 har denne selv meldt sig«. (Jfr. S. 635, hvor

der tales om »en praktisk Rejsning af de nordslesvigske Bønder mod de indbildske Udbyttere og Retsfordrejere, som han i Aarhundreder kendte og hadede i de tyskdannede og tyskfødte Embedsmænd og deres indvandrede Vedhæng. »Det bliver først godt igen, naar der ikke mere er en eneste tysk Skrivepen i Landet«). — — Om den preussiske Sprogtvang efter 1888 hedder det S. 766: »Den danske Skoletvang fra 1851 blev overbudt«. S. 768 læser vi: »Samtidig med Opvinget i den grundtvigske Danskhed omkring 1890 indledes i Tyskland, fremfor alt i Preussen, Nedstigningen til den fuldkomne Sjælløshed Assessorismen kommer«.

Kun ugerne tager jeg Afsked med Hedemann-Heespen; men Pladsen tillader ikke flere Prøver af hans Bog, der er saadan en Fundgrube for overlegent humane Synsmaader.

1927 skrev Erich Schlaikier i »Tägliche Rundschau«, 22. Febr. ff., en lang Artikel om sin personlige Stilling til Nationalitetsspørgsmaalet. Han siger bl. a.: »Mellem en tungnem Vestjyde og en Ødanner er der en meget afgjort Forskel; alligevel er begge danske. Ligesaa er Holstenerne og Rhinlænderne meget forskellige, men alligevel begge tyske. Da Nordmændene var forenede med Danmark, antog de dansk Kultursprog og Nationalitet. Det tjener dem efter min Mening ikke til Ære, at de nutildags arbejder paa Ødelæggelsen af dette skandinaviske Fællesskab. Naar altsaa nogen vilde sige, at Nordslesvigerne ikke kunde være danske, fordi der var Forskel mellem de nordslesvigske og den ødanske Stamme, saa var det i mine Øjne dumt. Naar paa den anden Side en Dansker vilde sige, at Slesvigeren ikke kunde være tysk, fordi han f. Ex. var forskellig fra Holsteneren, saa var det en endnu dummere, thi det overvejende Flertal af alle Slesvigerere er nu engang tysk og hænger med Storms dybeste Inderlighed ved sin Tyskhed, medens den danske Nationalitet er indskrænket til en Haandfuld danske Nordslesvigerere«. I Hovedsagen har S. utvivlsomt Ret. Blot understreger han loylig stærkt de danske Nordslesvigeres Faatal; jfr. ogsaa Sætningen: »Men Tallet var saa ringe, at det umulig kan forklare den tyskfejndtlige Monomani, hvortil Dan-

mark i den følgende Tid henfaldt«. Vi skal siden se, at en Præst som Joh. Tonnesen udtaler sig med ganske anden Agtelse for Nordslesvigernes »lille Flok«.

1929 udgav Hillen Ziegefeld, Heinz Hendrick og K. v. Loesch »Taschenbuch des Grenz- und Auslandsdeutschums Heft 13, Nordschleswig« (2. Oplag). Heri findes et Sprogkort, der ved mægtige Sprogøer gør det halve Nordslesvig tysk. Det hedder S. 6:

»Det omstridte Nordslesvig var, som hele Slesvig, i de første Aarhundreder e. Kr. Sæde for det vestgermanske Folk Anglerne Nord for dem sad Jyderne, der af en Række tyske Lærde (f. Ex. af den kielske Germanist Fr. Kauffmann) ligeledes regnes til Vestgermanerne.. En stor Del af de danske Forskere er ikke tilbøjelig til at indrømme Anglernes vestgerm. Præg, fordi derved den danske Ret til Slesvig »fra Arilds Tid« falder bort. Derimod har netop Prof. Kauffmann i det lille Skrift »Deutsch oder Dänisch?« henpeget paa, at Angler og Jyder ikke hører til det nordgermanske, men til det vestgermanske Samfund, altsaa ikke var Skandinaver, hvad forøvrigt ogsaa de engelske Kolonier i Nordthüringen stadfæster, hvor Stednavne som Eisleben og Aschersleben levende vækker Erindringen om Navnet Hadersleben«. — — Forf. har Ret i, at talrige eller rettere alle danske Forskere (paa nær Renegaten Neuhaus) nægter Jydernes og Anglernes »vestgermanske« Nationalitet. De anerkender nemlig overhovedet ikke Existensen af en »vestgermansk Nationalitet«, efter at jeg i »Our Forefathers«, § 147, har paavist, at denne »Nationalitet« er et tysk Fantasi-produkt. Nys har jo selvste Prof. O. Scheel givet mig Ret heri, hvad vi siden kommer til.

S. 7 læser vi videre: »Fra da af (1460) .. har den tyske Kultur stedse holdt sig i Nordslesvig. Hvor der overhovedet fandtes Dannelse i Landet, var den tysk«. (Altsaa den store nordslesvigske Salmist Brorson var en Tysker og digtede sine Salmer paa Tysk!!). »Byernes gamle Dokumenter .. er stedse affattet paa Plattysk, senere paa Højtysk.. Dansk Kultur og rigsdansk Sprog havde deroverfor længe kun en underordnet

Stilling, indtil det i 19. Aarhundrede ivrig blev bragt ind i Landet«. — Med Hensyn til dristige Usandheder kappes Forfatterne værdig med Hr. Statsminister O. v. Boelitz.

1929 starter Prof. Karl Alnor i Forbindelse med Prof. Carl Petersen, Prof. O. Scheel og Dr. Volquard Paulsen bindstærk »Handbuch zur schleswigschen Frage«, der skal danne en Modvægt mod Franz v. Jessens »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie«. Prof. Alnor har i Skriftet fra 1919 (se S. 262) givet enkelte Prøver paa saglig Synsmaade, men i Skriftet »Schleswig-Holsteins Sendung und Erbe« (1935) viser han sig som en haardkogt Fanatiker, der jøvrigt af Argus har ladet sig stemple som en »løsmundet Sladderkælling« uden at sætte sig til Modværge. Hans Haandbog er en bundløs Samling af Avisudklip og andre sammenskrabede Notitser; jeg maa give Afkald paa at fordybe mig deri. Prof. Carl Petersen er vel sagtens en solid Forsker; Dr. Paulsen har i sin Del af »Geschichte Schleswig-Holsteins« leveret et udmærket, sagligt Arbejde; men om hans Medvirken kan dæmme op for den alnorske Tendens, turde dog være et Spørgsmaal.

1928 maatte jeg endnu slaas med et Ekko af Prof. Gerlands usandfærdige annexionistiske Sprogkort fra 1892, der optraadte i Mr. Bartholomews Atlanter. Det lykkedes endelig at faa Uvæsenet stoppet.

1929 fremkom i Konversationslexikonet »Der grosse Brockhaus«, Bd. IV, S. 624—625, et Hustypekort, der indkasserer hele Sønderjylland for Saxerhuset. Jeg har paataalt denne Utilbørlighed i min Haandbog »Our Forefathers«, II, S. 308, og i et Brev til Redaktionen, som har lovet at sørge for en Rettelse i kommende Udgaver.

1930 udgav Diercke et »Schulatlas für höhere Lehranstalten«, der ligesom Gerland annekerede hele Sønderjylland som tysktalende. Da jeg paatalte det, sendte han mig Fortryk af et »rettet« Kort. Her var faktisk Nordslesvig erkendt som dansktalende, men med Rettelsen stod det kun daarlig til, thi fra Frøslev strækker sig en lang Udløber af tysk Sprog lige til Aabenraa, hvad der intet har med Virkelig-

heden at gøre. Hr. Diercke har her simpelthen tegnet Sprogkort efter Egnens ret udbredte tyske Sindelag. Det har man imidlertid ikke Lov til, naar Kortet kalder sig Sprogkort. — — Helt andet Syn paa Sagerne har Knaurs »Weltgeschichte« 1935, der for en Afvexlings Skyld fortysker det halve Vestslesvig, men lader Østkysten fri. De tre Kort passer til hinanden som en knyttet Næve til et blaat Øje. Jfr. min Artikel »Tysk Verdenshistorie og Sønderjylland« (»Dagens Nyheder 11. Marts 1935).

1930 udgav Dr. Pferdmenges et Skrift »Deutschlands Leben« (Forlag Deutsches Haus, Hamburg), se »Grænselandet«, 15. Sept. 1938, S. 7. Det er nys genudgivet med Forord af Dr. Hashagen, historisk Professor ved Hamburgs Universitet. Skriftet bringer et Kort »Deutschland um das Jahr 1«, der er et Non-plus-ultra af Umulighed. »Tyskland«, — hvis Navn først kendes 1000 Aar senere — ejer de romerske Rigslande Belgien, Rhinprovinsen og Helvetien med deres omtrent rent keltiske Indbyggere. Endvidere har »Tyskland« opslugt hele Jylland, hvad der ikke finder svageste Hjemmel i klassiske eller senere Kilder; det er kendt nok, at Hovedparten af Jylland politisk og nationalt aldrig har været tysk. Et Kort fra Aar 500 skænker Sønderjylland indtil Kongeaalen til Saxerne, medens Resten af Jylland overlades de »tyske« Jyder. Det er forbausende, at en historisk Professor ikke undseer sig ved at borge for saadanne Opdigtninger.

1931 skrev Provinsialkonservator Dr. Richard Haupt en Artikel »Aufgaben dem Verständigen und Willigen« i Tidsskriftet »Die Heimat«, Nr. 1. Heri satiriserer han over sproglig slet dannede Kancellistils-Navne som Østrig-Ungarn. Han siger, at et Rigsborgernavn som »Østrig-Ungarer« er en Umulighed; iøvrigt overlader han til Læseren deraf at drage Slutninger m. H. t. et Navn som Slesvig-Holstenere. Meningen er ikke til at tage fejl af. Man undres blot over, hvordan en saadan Aabenhjertighed har forvildet sig ind i Slesvig-Holstener-Tidsskriftet »Die Heimat«. Jfr. min Artikel »En tysk Sandhedsforkæmper« (»Flensb. Av.« 14. Jan. 1938).

1934 udgav Carl Schütte og Otto Gaede en »Geschichtsbuch für die Jugend des Dritten Reichs«, forlagt af et pædagogisk Forlag. Det er unægtelig en ret mærkelig Pædagogik, der her udfoldes. Forf. diskler op med saadanne Skrøner som, at Frankeren Karl (den Store) har indrettet Slesvig som Grænseprovins, og at de Danske altid siden har ligget paa Lur efter den, indtil det lykkedes dem at rane den ved Versailles-Diktatet. Mellem den tyske Hærs Stovværker i 1864 nævnes bl. a. »Stormen paa Dannevirke« !!!! Hvorfor mon ikke ogsaa Erobringen af Kopenhagen, Grønland, Spitzbergen? Et Værk med den Slags Blomster kan man spare sig at diskutere. Jfr. »Tyske Kolbøtter med Sandheden« (»Hejmdal« 3. Aug. 1935).

1935 udgav Prof. Karl Alnor sit Skrift »Schleswig-Holsteins Erbe und Sendung«. Det er udstyret med talrige lærd udseende Folke- og Kulturkort, men den etnologiske Fremstilling i de ældre Afsnit er ret diletantisk.

S. 6 hedder det: »Slesvig-Holsten er Germanernes Urhjem«. Denne Brug af Navnet Schleswig-Holstein i Forbindelse med Urtiden er tendensløs og vildledende. Dobbeltnavnet S. H. er en Kancellibloomst fra 16.—17. Aarh., NB. ikke før, men efter Kristus. Jfr. Prof. Rich. Haupts ubarmhjertige Nedsabling af denne Navnedannelse i »Die Heimat« 1931, No. I.

S. 11 hedder det: »Naar der derfor skal gives et alternativt Svar paa Spørgsmaalet, om Slesvig oprindeligt var vestgermansk (tysk) eller nordgermansk (dansk) Bosættelse, saa kan det kun falde ud til Fordel for den tyske Urbosættelse«. — Da Argus i »Hejmdal« 27. Marts 1936 ankede over disse Udtalelser, oplyste Prof. Alnor i »Nordschl. Zeitung« 15. April: »Hvis han (Argus) forstod Tysk, vilde han af min Konstaterings Form have sluttet, at jeg, — som jeg ogsaa andensteds har gjort det —, selv vrager Problemstillingen Vestgermansk-Nordisk for den slesvigske Oldtid som videnskabelig Problemstilling, og at jeg kun har taget Stilling til den under den Forudsætning, at der ud fra Grænsekampens kendte politiske Standpunkter skulde kræves et »alternativt« Svar derpaa«. Dette Svar turde være en Rekord i orakelmæssig Dunkelhed. Ingen jævn tysk Læser vil

kunne faa andet ud af Prof. Alnors Ord i Skriftet, end at Slesvig har tyske Urindbyggere, hvad der jo er det rene Vrøvl.

Iøvrigt udtaler Prof. Alnor S. 54: »15 Aar efter Nordslesvigs Indlemmelse i Danmark (blev) ogsaa fra hjemmedansk Side (Hjemmedanskere = indfødte dansksindede Nordslesvigere) udtalt, hvad Karl Alnor allerede ved Offentliggørelsen af den danske Valutaordning i Febr. 1920 havde forudsagt: at det var den københavnske Finanspolitikks Maal gennem det indfødte Landsfolks økonomiske Ruin at aabne Døren for den rigsdanske Tilvandring til Nordslesvig for ved den saaledes opnaaede Ødelæggelse af Nordslesvigs nationale og sociale Særpræg endelig at gennemføre den i Aarhundreder forgæves tilstræbte, fuldstændige indre Indlemmelse i Danmark«. — — — I dette paa Pusten tagende Langpunktum tales der væsentlig om moderne Politik, som vi her ikke skal komme ind paa. Men to Ting fortjener dog at mærkes. Prof. Alnor opfinder en hidtil ukendt Menneskeart »Hjemmedanskere«, som han finder det fornødent at definere. Da »Hjemmetyskere« vil sige »dansk-talende Nordslesvigere med tysk Sindelag«, saa maatte »Hjemmedanskere« logisk defineres som: »tysktalende Nordslesvigere med dansk Sindelag«, — en Menneskeart, der imidlertid kun eksisterer i Hr. Alnors Fantasi. Disse monstrøse »Hjemmedanskere« tager han nu til Vidne paa, at det danske Styre i Aarhundreder har søgt at udrydde Nordslesvigs folkelige og samfundsmæssige Særart. Vi kender jo nok saadanne Udryddelsesforsøg fra Preussernes Side; af Sammenhængen maa det da forstaas, at Danskernes Snigmordforsøg har været endnu langt mere ondartede. For at faa dette nøjere oplyst krævede Argus i »Hejmdal« 9. Maj, at Prof. Alnor skulde opgive sine »hjemmedanske« Sandhedsvidner; kunde eller vilde han ikke det, maatte han stemples som en »løsmundet Sladderkælling«. Prof. Alnor foretrak at tie stille.

1935 bragte »Nordschleswigsche Zeitung« en Notits, som vel maa hidrøre fra Redaktøren H a r b o e K a r d e l eller ialfald er offentliggjort under hans Ansvar. Notitsen bærer den noget følelsesfulde Overskrift »Hier spricht die Heimat«, og denne

Hjemstavns historie fortæller da følgende: »Slesvig var i 9. Aarh. Skueplads for Omskiftelser, der atter afgang af det danske Nordens Skæbne. Danmarks Magt var ved 9. Aarh.s Gry meget splittet. Forskellige Smaakonger fandtes paa Øerne og i Jylland. Da har Gorm den Gamle, en Tysker- og Kristenforfølger, tilvejebragt den danske Rigsenhed. I Jellinge ved Vejle findes Gorms og hans Hustru Thyra Danebods Gravhøje. Over Kongeaen trængte Gorm gennem den tætte Farrissskov erobrende sydpaa til Slien. De svage sidste Konger af Karolingerætten bød ham ingen Modstand«.

Jeg har i »Hejmdal« 23. 2. 37 stemplet denne Art »Historieskrivning« som vitterlig Usandhed, uden at Hr. Harboe Kardel har saa meget som fortrukket en Mine. Siden har jeg opdaget, at han er ret uskyldig: han har kun som kaldsmæssig Ignorant slugt Prof. Brandts Fabeldigtning af anno 1925. Men iøvrigt digter Hr. Harboe Kardel trolig videre paa egen Haand, eller kvæder Prof. Scheels Litanier.

1936, 17. December, en anden Prøve af Hr. Harboe Kardels Historieskrivning: »Den ældste Tid viser Slesvig som et Kærneland for de germanske Stammer. Senere møder vi paa slesvigsk Grund blandt andet svenske Vikinger, Saxer (?!), Angler, Friser og Jyder. Af disse Stammer har der under fremadskridende folkelig Adskillelse udviklet sig den tyske og den danske Nationalitet. Paa intet Tidspunkt har Slesvig været rent tysk, men lige saa lidt nogensinde rent dansk«. Det maa have været pinligt at rykke ud med Tilstaaelsen: »aldrig rent tysk«, men det trøster jo, at der kan tilføjes: »aldrig rent dansk«. Og nu Vurderingen: det danske Fremstød mod Syd var et »Voldsfremstød« (ja, af »Tyskerforfølgeren Gorm«, ikke sandt?), det tyske var en »fredelig Indtrængen af Bonde- og Haandværkerkultur«. Endelig faar vi at vide: »I Nordslesvig er Tyskheden ligefrem bleven den stærkeste Værner af slesvigsk Egenart«. Man skal høre meget, før Ørene gaar af een!

1937, 19. Jan.: »Vi har henvist til, at Danskerne plejer at indlede Historien først med det Øjeblik, da de som Erobrere satte Foden paa slesvigsk Jord«. (Ja vist, »Tyskerforfølgeren

Gorm den Gamle«, etc.). »Vi har paavist, at Slesvig ikke er nogen gammel dansk Folkegrund, og at Slesvig heller ikke i den følgende Tid har været et sluttet dansk Bosættelsesomraade. Begge Folk har derfor samme Ret til Slesvig. Det er paa højeste Tid, at man fra dansk Side gør sig fri af sine Forestillinger og yder den tyske Slesvigskhed den Anerkendelse, hvorpaa den med Rette kan gøre Krav.... Trods langvarigt Herredømme har Danskerne ikke kunnet give Landet noget dansk Præg. De tyske Ydelser paa det kulturelle Livs Omraade overgaar mange Fold de danske, og den gensidige Fordeling af Styrken er saadan, at kun henved en Trediedel af det slesvigske Landsfolk er dansk«. (Javist, alle sønderjydske Stadsretter var jo tyske, det flensborgske Knudsgilde og dets Skraa ligeledes, Nordslesvigeren Brorson en stor tysk Digter, Højskolen i Rødding grundlagt af Tyskere, og mødens Kirkelivet i det danske Nordslesvig sygnede hen, blomstrede det yppig i det tyske Sydslesvig og i Holsten, takket være den kristne Frontkæmper Frenssens Indsats!).

Vi kommer nu til den Storm, der rejste sig ved Fremkomsten af Eskildsens »Grænselære«. Jeg er imidlertid ikke klar over Datoerne. Hvis jeg daterer noget af det følgende urigtig i Forhold til »Grænselæren« bedes man undskylde.

1936, Oktober, holdt Prof. O. Schœel i Flensborg et Foredrag »Hvorfor og hvorlangt blev Slesvig dansk?« Det er udførlig refereret i »Flensb. Avis« 20. Oktober; jeg formoder, det er det samme, som Dr. Vilh. la Cour finder refereret paa Tysk under Titlen »Schleswig, ein deutsches Grenzland« (»Grænsevagten«, Febr. 1937, S. 57). Foredraget indledes med en Ironiseren over Udtrykket »dansk fra Arilds Tid«. Derpaa taler Professoren ret vidtløftig om det mislige ved mange Stednavneteorier, men gaar saa over til at fastslaa et meget vigtigt Punkt: »Dengang de gamle Stednavne blev grundlagt her i Landet, eksisterede der i det hele taget ikke noget tysk Sprog«. (Altsaa urtysk er Slesvig ialfald ikke). »Først i 1850 blev for

første Gang af en Osloer den Paastand rejst, at Danskerne ikke havde været de første i Landet, at der oprindeligt havde boet germanske Stammer her, og at i en senere Tid Daner var brudt ind. For den videnskabelige Renheds Skyld vil jeg sige, at man ikke kan opretholde den Paastand, at vestgermanske Stammer skulde have boet her før Danskerne. Jeg har tidligere troet det, men det er et Misbrug af filologiske Forestillinger. Gudmund Schütte, hvem jeg anser for en alvorlig Forsker, der kan tjene ogsaa vor tyske Forskning, har Ret, naar han værges sig imod, at vi overfor den danske Tesis sætter den vestgermanske. Thi der har aldrig eksisteret nogen vestgermansk Samhørsfølelse. Forestillingen »vestgermansk« er dannet af Sprogmand, men kan ikke bruges her.« Jfr. de tilsvarende Udtalelser i Skriftet »Schleswig — urdänisches Land?« S. 13 og i »Geschichte Schleswig-Holsteins« II, 63. Prof. Scheel sigter her til min Dokumentation i »Our Forefathers« § 147. Hans Indrømmelse er af kapital Vigtighed; thi paa den »vestgermanske Nationalitet« har de tyske Annexionister levet højt snart i hundrede Aar. Det er en Hovedposition, der her er opgiven. Man maa prise Prof. Scheels Redelighed og Mandsmod, at han saa klart og tydeligt forkynder de nye Signaler.

Endvidere udtaler han, at Saxland oprindeligt hørte med til Norden; først omkring 800 knyttedes det til Tyskland. Ogsaa et frisk og frit Syn paa Tingene.

Iøvrigt er der i Foredraget forskellige tvivlsomme eller svage Punkter. Prof. Scheel siger f. Ex.: »Indtil Folkevandringstiden har ingen Danskere været her. Widsith-Sagnet nævner Anglerne, men ikke Danskere«. Dette er en mildest talt vildledende Formulering. Kvadet »Widsith« nævner Danekongen Alewih som en Fyrste, der trods sin store Manddom ikke overstraalede Anglerkongen Offa. Hvor Alewih havde sit Rige, siges der intet om, altsaa heller ikke om, hvorvidt det muligvis allerede omfattede en Del af Østjylland.

Endvidere hedder det: »Og selv for Endelserne -trup, -strup og -torp, der siges at være en særlig dansk Endelse, der slutter ved Ejderen, gælder det, at man ogsaa sydpaa fin-

der denne Endelse. Dér er den bare blevet omdannet til for Exempel -d o r f (Meldorf). I Westfalen findes en hel Række af disse Stednavne«. Dette er meget daarlig udtrykt, og det kan næppe være Referentens Skyld, thi nøjagtig den samme rent dilettantiske Fremstilling findes i Prof. Scheels Skrift »Schleswig — urdänisches Land?« Han forstaar ikke, at det slet ikke drejer sig om selve E n d e l s e n -t o r p, der utvivlsomt er kommen til Danmark fra Tyskland. Det, det drejer sig om, er Sprogudviklingen -t o r p _ ^ _ -t r u p. Det afgørende her om, er Sprogudviklingen -t o r p -t r u p. Det afgørende her er, at Sønderjylland efter en Snor deltager i den normaldanske Overgang fra -t o r p' til -t r u p, som derimod savnes i Holsten. Altsaa Grænsen ved Ejderen er tilstede trods Prof. Scheels Nægtelse. At Overgangen fra -t o r p til -t r u p kommer igen i Westfalen, gælder til Vandsbæk, fordi Forbindelsesleddet — Nordhannover-Holsten — mangler. De westfalske Trupformer er et yndet Motiv i det annexionistiske Litani. Naar Prof. Scheel har kunnet genfremdrage denne gamle Traver, viser det kun, at han ikke er tilstrækkelig skolet som Sprogmand. — Men de Anker, der saaledes paa forskellige Punkter kan fremsættes mod hans Foredrag, er i Grunden ikke særlig svære. De opvejes langt af hans virkelig prisværdige Fordomsfrihed ved Spørgsmaalet om »Vestgermanerne« og om Saxernes Stilling.

Senere paa Aaret holdt Prof. S c h e e l et Foredrag om samme Emne paa Lyceet i Elmshorn. Efter Referat i »Nordschleswigsche Zeitung« gengives Hovedindholdet i »Flensb. Avis« 14. Dec. 1936. Prof. Scheel understregede afsluttende: »Danskernes Kraft var ikke af den Art, at de havde kunnet udforme et saa stort Landskab (som Sønderjylland). Rigtignok kom dengang Danske ind i Landet, de er indvandret efter Vikingskik og har bragt det til en 25 Bosættelser, hvis Navne for det meste ender paa »lev«.

Danskheden udgjorde saaledes kun en helt lille Islæt i S sammensætningen af Slesvigs Landsfolk. Der kan aldeles ikke være Tale om noget urdansk Omraade. Danskheden er en svag Import udefra.

Og selv om det er lykkedes Danskheden for kort Tid at bringe Landet i sit politiske Herredømme, fordi den daværende tyske Kejser, Konrad II, ikke svang sig op til nogen Interesse derfor, saa kom snart efter dog nye tyske Kræfter, der trængte ind i Omraadet og gjorde den tyske Indflydelse gældende. Saaledes har Slesvig aldrig og til ingen Tid været et rent dansk Land. Det har hverken urdansk Bosættelse, eller det er nogensinde lykkedes at give det et dansk Præg.

Slesvig er et Grænseland, hvor det, der hylder det ene Folk, maa nyde samme Ret som det, der hylder det andet Folk«.

Her er Prof. Scheel stærkt paa Veje henimod et Standpunkt, der maa kaldes tendensiøs Vrangfremstilling.

Han taler om de 25 Levbygder i Sønderjylland som en »svag Islæt«. Det vil sige, han postulerer, at Landets Danskhed skulde opstaa ved mere eller mindre gennemført Kolonisation af de fra Øerne indvandrede Daner. Men det er jo et fuldstændig forkert Billede. Overført paa Tyskland vilde det sige, at man udpegede en enkelt Stamme som de »rigtige« Tyskere. Det maatte vel nærmest være de statsgrundlæggende Franker, og deres Stednavnetyper, f. Ex. -heim, skulde da være det Kriterium, hvorefter den ægte Tyskhed maalttes. Man vilde da komme til det Resultat, at Tyskheden i mange Egne af Tyskland kun var en »svag Islæt« eller helt manglede! Men saaledes skal det jo slet ikke sees. Danerne har samlet Danmark, ligesom Frankerne har samlet Tyskland. De øvrige Stammer har nationalt sluttet sig til Førerfolket, Sprog- og Kulturudviklingen har faaet fælles Retningslinjer. Det er det hele.

M. H. til den »svage Islæt« af Levbygder har Prof. Scheel sagtens i Foredraget allerede meddelt den Statistik, der foreligger i hans Skrift »Schleswig — urdänisches Land?«, hvorefter der findes 91 -lev paa nuværende svensk Grund, 137 paa Øerne, 104 i Nørrejylland, men »kun« 25 i Sønderjylland. Denne Statistik er imidlertid helt misvisende.

Nørre- og Sønderjylland stilles overfor hinanden som jævnvægtige Størrelser, medens Nørrejylland i Virkeligheden

er ca. 3 Gange saa stort som Sønderjylland. Altsaa før at faa det rigtige Forhold maa vi trække $\frac{2}{3}$ fra det nørrejyske Tal. Istedendfor $107/25$ faar vi da $35/25$, — et himmelvidt forskelligt Forhold. Og i Landskabet Hardsyssel (Ringkøbing Amt), der er halvt saa stort som Sønderjylland, findes kun 2 Levbygder, siger og skriver to. Herefter skulde Hardsysselboerne være sex Gange mindre danske end Sønderjyderne. Enhver kan se, at den scheelske »Statistik« fører til den rene Absurditet. Endvidere er det iøjnefaldende urimeligt, naar Scheel paastaar, at Levbosættelser i Sønderjylland er en Kolonisation, der ebber ud med aftagende Kraft. Jeg har ved mit Kort i Bogen »Dansk Tunge« S. 41 godtgjort, at Sønderjylland er det eneste Sted paa den jyske Halvø, hvor Levbosættelsen for Alvor trænger igennem til Vestkysten.

Endelig maa vi lægge Mærke til den Paastand, at Sønderjylland fra første Færd er et tysk-dansk Blandingsland, hvor enhver af de to Nationaliteter har samme Ret. Det vil af Skriftet »Schleswig — urdänisches Land?« sees, at Prof. Scheel daterer Levbygderne i Sønderjylland til 6. Aarhundrede. Altsaa har Danskheden haft ca. 300 Aar til at virke, fra ca 500 og indtil ca. 800, da Kong Gøtrik byggede Grænsevolden Kurvirke, eller til 811, da Grænsen mod Frankerriget fastsattes ved Ejderen. Men ved Aar 800 var ikke engang Holsten tysk, langt mindre da Sønderjylland. Holsten maatte Aar 804 ved Tvang vindes for Tyskheden. Først maatte altsaa de holstenske Saxer fertyskes, før Tyskheden kunde tænke paa at gøre sig gældende i Sønderjylland. Danskheden har paaviselig mere end 300 Aars Forspring. Det kommer man ikke udenom ved nogetsomhelst Krumspring, og det er det, vi Danske forstaar ved vor Førstefødselsret i Sønderjylland i Forhold til Tyskheden.

1937 udtalte Prof. S c h e e l paa Møder i Aabenraa og Sønderborg 11.—12. Jan., ifølge »Nordschlesw. Zeitung« 13. Jan.: »Der gives intet Tidspunkt, paa hvilket man kan sige, at Slesvig udgjorde en sluttet dansk Folkegrund. Det er den Virkelighed, som Historien viser. I Slesvig er siden Vikingetiden to Folkeslag traadt frem overfor hinanden. I Jylland er Enheden

med det danske Folk naaet, i Slesvig ikke. Slesvig er ikke gammel dansk Folkegrund, og i Aarhundredernes Løb har Tyskheden vist sig som den stærkeste Folkelighed i Slesvig«.

I 1936 udkom det anonyme Skrift »Aber Herr Eskildsen!« udgivet af Slesvig-Holstener-Forbundet og fremkaldt af Eskildsens »Grænselære«. Det er karakteristisk for Slesvig-Holstenerne, at deres Kæmper i vid Udstrækning ynder at »dølge Aasyn og Navn«; til de kendte Anonymer hører bl. a. A s m u s v o n d e r H e y d e*); Forf. til »Schleswig und Versailles«, og (oprindeligt) Forf. til »Schleswig — urdänisches Land?« Hvem Forf. til Modskriftet mod Eskildsen er, kan der kun gættes paa. Han citerer gentagne Gange Hjemstavnsforskeren G u s t a v F r. M e y e r i Kiel og viser sig i Folkemindeforskningen ligesaa vel underrettet som denne.***) Men der er dog den Forskel, at det af G. F. Meyer udgivne Tidsskrift »Die Heimat« iagttager en sømmelig Tone, medens dette er det sidste, man kan sige om Anonymens Skrift. Den tapre Herre spiller overfor Eskildsen fra første til sidste Side paa Ledemotivet »Ach, er lügt ja!« Og han citerer sjofle hjemmetyske Smædevers mod Danskheden som:

Danske Pak
mä ä Lus aa ä Nak,
mä ä Träsk i ä Haand,
herut a ä Land!

M. H. t. Sønderjyllands Stilling vil vi se, at han »misforstaar« Prof. Scheel langt ud over det tilladelige, eller ogsaa med Flid skærper hans Tendens. Vi hørte ovenfor, at Prof. Scheel i Elmshorn sagde, at »det lykkedes Danskheden for kort Tid at bringe Landet i sit politiske Herredømme«.

Det genfindes hos Anonymen saaledes formuleret: »Ingen tysk Folkeforsker vil nægte, at der forbigaaende***) har været en dansk Bosættelse indtil Slien«.

*) Nylig navngiven som Lærer, Jürgensen.

**) Alexander Thomsen siger i en nedenfor omtalt Artikel: »Schliesslich konnte Gust. Fr. Meyer die volkskundlichen Behauptungen der dänischen Grenzlehre zurückweisen«. Hvor er det skeet? Mon ikke netop i det anonyme Skrift?

***) Fremhævet af G. S—e.

Altsaa Daniseringen fremstilles som noget, der kommer og svinder uden at efterlade sig dybere Spor. Og derpaa følger en tydelig fra Scheel laant Sætning: »Slesvig til Kongeaaen (er) et nationalt Blandingsomraade, hvori Tyske og Danske, ogsaa udfra Folkepræget (»volkskundlich«), har samme Ret«.

Sætningen illustreres nu ved Enkeltkritik af Eskildsens Bog, hvorpaa jeg her ikke skal indlade mig; det vilde føre for vidt. Derimod skal jeg, da Anonymen aabenbart staar Gustav Fr. Meyer ret nær, henvise til en af mig foretagen Gennemgang af denne Forskers Hjemstavnskrift »Die Heimat«. Dette Tidsskrift kalder sig jo »slesvig-holstensk«. Men Faktum er, at det fra første Færd, og ikke mindst under Gust. Fr. Meyers Redaktion, fuldstændig forsømmer Nordslesvig til Fordel for sydslesvigske, frisiske og holstenske Egne. Undertiden er Nordslesvigs Repræsentering nærmest parodisk, som naar f. Ex. i Aarg. 1937 omtrent det eneste ænseværdige Bidrag fra Nordslesvig er en Skildring af den preussiske Fæstningslinje tværs over Landet! Hvis Landet op til Kongeaaen havde været saa gennemtrængt med tysk Kultur, som Anonymen siger, havde det vel kunnet levere flere Bidrag, og man havde ikke haft nødtigt at forfalske Landskabsbilledet ved Indsmugling af frisk Stof, saaledes som A. J. Lorenzen gjorde i »Unsere Heimat Nordschleswig« 1912. Jfr. iøvrigt Eskildsens Modkritik »Schleswigs Boden und Volkstum«, 1938.

I 1936 skrev Dr. Ludwig Andresen imod Eskildsen »Von Volkstum und Namengebung im Schleswigschen«. Dette Skrift, der i Modsætning til den førnævnte Anonyms er holdt i en sømmelig Tone, søger at vise, at Familienavnene paa -sen i Sønderjylland aldeles ikke er noget typisk dansk. Det er jo kendt nok, at man kan finde Sen-Navne mange Steder søndenfor Danmarks Grænser, bl. a. ogsaa spredt rundt i Tyskland. Fra Holland kendes Jansen, efter hvem Sekten Jansenisterne har faaet Navn. En kendt fändenivoldsk Altysker var Prof. Adolf Lasson; han var ganske vist ikke helt arisk ren i Kanterne, da han var født Lazarussohn. Overhovedet er Endelsen -sohn hyppig blandt tyske Jøder, jfr. Kompo-

nisten Mendelsohn. Særlig lægger Dr. Andresen Vægt paa holstenske Dokumenter mellem 1300 og 1500, der indeholder Former som Herberdessone, Everdessone, Boldessone, Eldeghessone osv. Men om disse kan man kun sige: de viser, at man i visse juridiske Tilfælde har fundet det formaalstjenligt at kendemærke Mænd som deres Fædres Sønner, og at altsaa forsaavidt Forudsætningen for Opkomsten af et Familienavn paa -sen har været tilstede. Men denne Udvikling er faktisk udebleven; der foreligger kun et ufuldbaarent Foster. Og dette Fosters Tilstedevær kan ikke omstøde den af Eskildsen paaviste Kendsgerning, at der i Familienavnene er en knivskarp Grænse mellem Sønderjylland og Holsten. Jfr. Eskildsens Gen-svar »Schleswigs Boden und Volkstum«, 1938, Kapitel D, samt min Artikel »Der Name Petersen« (»Der Schleswiger«, 4. April 1937).

1937, 17. Februar, offentliggjorde Alexander Thomsen en Artikel »Wo bleibt die Schlei-Dannewirke-Grenze?«, ligeledes rettet mod Eskildsen; den stod vist i »Schleswiger Nachrichten«. Artiklen sysselsætter sig med Haarfarve, Øjenfarve og Blodsfordeling og ledsages af tre Oversigtskort over Sydslesvig og Holsten; paa disse sees Svans og delvis det sydlige Angel at slutte sig til det holstenske Omraade. Forf. erklærer iøvrigt tilslut: »Vi anerkender uden videre Danskerne Ligeret i Slesvig. Vore Kulturer er i Slægt og vi er ligeartede (»artgleich«). Men deraf følger ogsaa en gensidig Agtelse og en gensidig Ridderlighed«. (Disse Ord kunde den førnævnte Anonym passende have skrevet sig bag Øret).

Længere hen paa Aaret bragte »Nordschlesw. Zeitung« en Artikel af H. K., »Bedeutende deutsche Schleswiger«. Jeg henviser til den, da den kan bruges til Udfyldning af den ganske vist ikke udtømmende Liste, jeg har givet i mit 1937 udkomne Skrift »Das südjütische Dänentum«.

Ud paa Foraaret 1937 fremkom Skriftet »Schleswig — urdänisches Land?«, udgivet af Sleswig-Holstener-Forbundet; efter gængs sl. holst. Uskik var det anonymt, men Prof. O. Scheel har senere vedkendt sig Forfatterskabet, — hvorfor da disse

Udgiver-Fixfaxerier? Skriftet er rettet mod Eskildsen; det indeholder ligesom Foredraget i 1936 forskellige tiltalende Enkeltheder. S. 73 citerer Forf. efter mit Exempel det gamle islandske Kildested om vort Folkegruppenavn Godthjod, Gotthjod (= Germaner), — et Kildested, der af de Lærde ellers haardnakket ignoreres; herom mere nedenfor S. 293. Endvidere gentager han S. 13 sin 1936 gjorte Indrømmelse, at »Vestgermanerne« som politisk Nationalitet er en imaginær Størrelse. Han hævder S. 35, at de mellemtyrke Lebenbygder stammer fra forsvunden dansk Kolonisation; altsaa opgiver han Hr. Seelmanns Fantasi fra 1886, at Lev-Lebenbygderne skulde stamme fra Varnerne, — denne Fabel, der endnu til idag spøger i tyske Agitationsskrifter.

Men iøvrigt maa jeg stemple Skriftet som forfejlet.

Om den misvisende Levstatistik (S. 30, 43) har jeg allerede talt ovenfor.

Ligeledes om den dilettantiske Paastand (S. 54), at der ved Overgangen fra -torp til -trup ikke lader sig iagttage en Grænse ved Ejderen.

S. 75 siger Forf.: »Dansk Folkegrund, som Øerne var det, og som Jylland blev det, blev Slesvig ikke«. Denne Udtalelse har jeg uvilkaarlig sammenstillet med hans Paastand i Elmshornforedraget, at Slesvig fra første Færd var et Blandingsland, hvor den ene Nationalitet ikke havde mere Ret end den anden. I »Der Schleswig-Holsteiner« 1937, S. 196, kalder Prof. Scheel dette en Mistydning. Han har — selvfølgelig — kun villet sige, at der indenfor Slesvig fandtes et Omraade med frisiske Indbyggere. Meget vel! Men hvad skal man saa sige om den Formulering, som den anonyme Forf. til »Aber, Herr Eskildsen!« giver Forf.s Ord (se ovenfor S. 288), eller om Friherre v. Türckes Læsemaade i »Deutsche Arbeit«, August 1937: »Der har aldrig været en sluttet dansk Folkegrund i Slesvig. Hvad der lykkedes Danskerne i Jylland, at danisere hele Omraadet, blev dem nægtet i Nordslesvig«. Her er det saa tydelig som muligt sagt, at der aldeles ikke tænkes paa et frisisk Undtagelsesomraade. Nej, Nordslesvig tales der om; det er

dette Land, der aldrig er blevet daniseret! Altsaa seer vi, hvad der kommer ud af Prof. Scheels uklare, misvisende Formuleringer. Jfr. min Artikel »Missdeutungen« i »Der Schleswiger«, Januar 1938, S. 13.

Ligesaa taaget og uklart udtaler han sig om Stednavnepræget. Hans hele Fremstilling deraf er uden Hoved og Hale, »words, words, words«! Og til min Kritik i Avis- og Tidsskriftartikler tav han haardnakket stille. Derfor saa jeg tilsidst ingen anden Udvej end at forelægge kyndige Sprogkendere følgende Rundspørge:

1. Er der nogen nævneværdig Forskel paa Stednavnepræget i Nørre- og Sønderjylland?

2. Kan Sønderjylland med Hensyn til Stednavne kaldes et Blandingsomraade? (Her sees bort fra Nordfrisland og det tyske Kolonisationsomraade mod Syd).

3. Findes der i sønderjyske Stednavne nogetsomhelst paa-viseligt Spor af en »førdansk« Urgrund, d. v. s. et Stednavnepræg, som maa kaldes uforeneligt med det ellers i Danmark herskende?

Rundspørget indbragte et fuldkommen ensartet Materiale af Svar. Ikke et eneste Svar var til Fordel for den tyske Annexionisme. Jeg fremhæver særlig Svaret fra den udmærkede Anglist Prof. Th. Siebs i Breslau, der allerede i 1911 havde tilbagevist de »vestgermanske« Annexionsfabler: »Fra tidligere Tid mindes jeg godt, at jeg gjerne traadte i Skranken for Deres Domme om den jyske Dialekt; og jeg mener ogsaa nu ikke, at der mellem Slesvigs Stednavne — bortset fra nordfrisiske eller tyske Navne i Sydslesvig — findes saadanne, som er uforenelige med de i Danmark forekommende«.

Dette for Annexionismen temmelig tilintetgørende Resultat af Rundspørget tvang endelig Prof. Scheel frem. I »Der Schleswig Holsteiner« 1937, S. 196, kalder han nok mine Spørgsmaal for »Vexierfragen« og »Finten«, men fremkommer saa med en meget utvetydig Erklæring: »Aldrig har jeg nægtet, at det stivnede, altsaa til Ro komne, færdige Stednavnekort i Sles-

vig har dansk Præg. Jeg har endog viet det slesvigske Stednavnekorts danske Præg et eget Afsnit.»

Hvortil da saa megen Udenomssnak? Havde han sagt dette strax, vilde megen Mistydning kunne have været sparet. Se iøvrigt min udførlige Anmeldelse i »Sønderjydske Maanedsskrift«, Oktober 1937, og mit Svar »Missdeutungen« (»Der Schleswiger«, Januar 1938), »Sprechendes Schweigen« (smst. Juli) samt Eskildsen, »Schleswigs Boden und Volkstum«, 1938.

1937 udgav Dr. Willi Walter Puls, Lærer ved Højskolen for Læreruddannelse i Elbing, Skriftet »Nordschleswig, der abgetrennte Teil der Nordmark«, i Serien »Neuland in der Deutschen Schule, Beiträge zur praktischen Volksschularbeit«. Skriftet giver en helt igennem fordrejet Fremstilling af Nationalitetsforholdene og den nationale Historie. Det disker op med aabenlyse Usandheder, som at Stadsretterne i Slesvig, Flensborg, Aabenraa og Haderslev fra første Færd optegnedes paa Plattysk. Prof. Scheels i Forvejen temmelig taagede og misforstaaelige Udtalelser bliver fuldkommen forvrængede. Saaledes f. Ex. i Sætningen S. 21: »Navne paa rup, trup, strup er opstaaede af Bygnavne paa thorp, som vi ogsaa hyppig finder dem i Holsten, Hannover og Vestfalen.«

Heraf kan den forudsætningsløse Læser kun slutte, at Overgangen fra -torp til -trup er en speciel tysk Udvikling. Sammesteds hedder det: »At der maa have været en førdansk Bosættelse, viser ogsaa Stednavnene«, hvorpaa med Henvisning til Prof. Scheel nævnes Endelser som -ing og -stedt; vi faar altsaa her serveret den Paastand, hvis Urigtighed Prof. Siebs har karakteriseret: at der findes et udansk Stednavnelag, uforneligt med almindensk Præg. — Længere skal jeg ikke opholde mig ved dette Makværk; se Anmeldelsen i »Flensb. Avis« August 1937 og min Artikel i »Der Schleswiger«, Decbr. 1937.

I 1938 er Prof. Scheel endelig naaet til at udgive første Hæfte af sin Del af »Geschichte Schleswig-Holsteins«. Heri

drøfter han bl. a. udførlig Spørgsmaalet om vort gamle nordiske Folkegruppenavn. Det vedkommer ikke meget Slesvig-Holsten, men det giver ham Lejlighed til at vise prisværdig Uhildethed. Han fremdrager efter mit Forbillede det gamle islandske Kildedsted, hvorefter Folkegruppen hed Getthjód, og han nævner Formen Gottoner, som jeg har indført for at erstatte det tvetydige Folkegruppenavn Goter, og som han regner for et Navneforslag, der kan tages under Overvejelse. Han godkender ogsaa mit Ræsonnement, at en Døbelthed, Gottjod-Germaner, ikke er mindre rimelig end den almindelig anerkendte Døbelthed ved Folkegrupper som Grækere-Hellener og Vælske-Romaner. Det er jo kun ret faa Forskere, f. Ex. Otto Jespersen og Sigfus Blöndal, der hidtil har været tilgængelige for mine Paavisninger. Saa meget des mere maa det paaskønnes, at jeg finder Tilslutning i Tyskland, hvor jeg sidst havde ventet det.

S. 66 ff. kommer Prof. Scheel saa ind paa Stridsspørgsmaalet om Kimbrernes Hjemstavn. Vi har efterhaanden vænnet os til at regne det for afgjort og til at tage Kimbrernes Identitet med Himmerboer for en Kendsgerning. Saaledes ogsaa tyske Forskere som M a r c k s, I h m og R u d. M u c h. Men nu skal Sagen altsaa paany drøftes. Ved Undersøgelsen har uden Tvivl ofte lokalpatriotiske Hensyn gjort sig gældende. Himmerlandsk Lokalpatriotisme er det, naar Aalborg Spritfabrikker lader Himmerlands-Billedhuggeren Bundgaard rejse den kimbriske Tyr et Mindesmærke og Himmerlandsdigteren Joh. V. Jensen digte Kvadet til dens Ære. Anti-himmerlandsk Lokal-fjendskab er det, naar Vendelboen cand. mag. Jensen paastaar, at Kimbrerne og Kimbrertyren intet har med Himmerland at gøre. Og nu kommer Slesvigeren Prof. Scheel. Han holder først Foredrag om Kimbrerne ved en Hjemstavnsfest i den hollandske By Segeberg og vil paavise, at det navnkundige Folk har hjemme ved Nedre-Elben, muligvis i Holsten. Paa denne Konto kommer Kimbrerne altsaa ind i Hertugdømmernes Historie. Forf. grunder sin Opfattelse paa tre klassiske Hjemmelsmænd, Augustus, Vellejus og Strabon. Augustus siger i

sin officielle Regerings-Rapport paa Mindesmærket i Ankyra, at han lod sin Flaade sejle fra Rhinen mod Solopgang. Dette er for Scheel Hovedsagen; Ordene skal udelukke en Omsejling af Skagen, thi man kan ikke, stik imod Kejserens Ord, erstatte Østkursen med en Nordkurs. Dette tilsyneladende slaaende Argument er i Virkeligheden helt forfejlet. Thi, som Skibsreder H. P. Carl gør mig opmærksom paa: under et Flaadetogt om Sommeren ligger »Solens Opgang« ikke mod Øst, men mod Nordøst. Iøvrigt er det tilstrækkeligt at kaste et Blik paa Ptolemaios' Danmarkskort: et for sin Tid saa fortrinligt Kort kan umulig være tegnet paa Grundlag af tredjefjerdehaands Meddelelser fra barbariske Skippere; det er nødvendigvis grundet paa en dannet Kartografs førstehaands Iagttagelse, og til en saadan Iagttagelse har der kun været een eneste Lejlighed, nemlig det romerske Flaadetogt til Kimbrernes Land Aar 5 e. Kr. Iøvrigt henviser jeg til den udførlige Artikel af mig, som vil fremkomme i »Zeitschrift für schleswig-holsteinische Geschichte« efter Nytaar 1939.

Det hele Spørgsmaal har jo ingen aktuel nationalpolitisk Interesse, men for den folkelige Historiesans har det dog altid nogen Værdi at trænge tilbunds i Spørgsmaalet om de navnkundige Kimbrers Hjemstavn, og derfor har jeg her paapeget, hvor svagt grundede Prof. Scheels lærde Paastande er. Det er ganske ligesom ved hans Paastande om de gamle Ingvæoners Nationalitet og lignende Folkespørgsmaal fra ældre Tid.

I Tidsskriftet »Volk und Reich«, Særhæfte »Schleswig-Holstein«, 1938, S. 440 ff., har Prof. Scheel nu for nylig skrevet en Afhandling om »Herrschafts- und Volkskräfte in der Geschichte Schleswig-Holsteins«. Den giver i korte Omrids Hertugdømmernes Historie fra Urtid til Nutid. Forf. gentager Paastanden om Kimbrernes Hjemmehøren i Elbegnene, uden Svar paa min Kritik i »Flensborg Avis« 21. Maj (som jeg har tilsendt ham). Om Ribe-Overenskomsten 1460 hedder det: »Overfor den kan ikke hævdes, at »Herrerne« havde lavet den. Thi de var Tidens politiske Førere og Ansvarlighedens Bærere. Danske og tyske »Herrer« var komne overens om at slutte den. Ingen var ble-

ven voldført«. At nævne de danske Herrer forrest er dog noget vildledende. Var der overhovedet Danskere med sammen med de 6—7 holstenske Raader, der sluttede Pagten? Det vilde være rart at vide deres Navne. Og at der ingen Voldførelse skete, er en mild Overdrivelse. Sønderjyske Borgere og Gejstlige havde Aar 1421 udtalt sig for et helt andet »for evig udelt« end det i 1460, nemlig for Sønderjyllands Samhør med Danmark. Af disse Borgere kæmpede Flensborgerne under Striden med de holstenske Grever til det sidste trofast for den danske Konge, og deres By erobrede Fjenden kun ved Forræderi af en tysk Flensborger. Alle disse danske voterende sønderjydske Borgere blev i 1460 ikke spurgt; de regnedes som et stunt Vedhæng til deres holstenske Herrer, ligesom Tilfældet var med den danske Underklasse ved »Up-ewig-ungedeelt«-Lösenets Genfremdragning i 1815, hvad Hedemann-Heespen udtrykkelig vidner. Artiklens Slutningsord kan citeres fuldstændig.

»I det nordlige Slesvig stod en Folkegruppe, der i enhver Form og Tydning var gjort fremmed for Ribepagten«. (Havde den nogensinde godkendt den?? G. S—e). »Her var intet af det, der satte den tyske Slesvigholstener i Sving, naar han tænkte paa Landsrettighederne. Her døde alt bort, hvad der mindede om et Fællesskab paa næsten 400 Aar. Siden 1830 var med ufotrøden Møje og Taalmod, der ikke lod sig skræmme af noget, end ikke i de første Aar, da man længe maatte vente paa et livgivende Ekko, bleven vækket en dansk Folkefølelse, som fyldte sig med Ønsket og Viljen til at forenes med Danmark. Især i Smaaborgeres og Smaabønders Krese voxede dette ny Liv frem. Ikke faa stammede fra Indvandrere fra Danmark, der havde bosat sig i den nye Stat og var voxet fast. Vi veed endnu ikke, hvor stort Tallet har været. Men Kendsgærningen med en saadan dansk Undervandring (»Unterwanderung«) kan paavises. I de vaktens Hjerter klang fremtidig kun danske Klokker. Over Ribe gik man tilbage til Valdemars Tid. Dannevirke blev Folkerørelsens mægtige Sindbillede, Modstykket til Tyskernes »up ewig ungedeelt«. Et i Danmark indlemmet og til Ejderen naaende Slesvig blev, uden Hensyntagen til

Nationaliteternes virkelige Stilling i Landet, det politiske Krav. Der blev tegnet et dansk Slesvig, der dog hver evige Dag gendrevs af Virkeligheden. En sluttet dansk Folkegruppe fandtes ikke engang i Landets nordlige Egne. Hjemmetyskere, nøjagtig ligesaa hjemmevoxne som Hjemmedanskerne, fandtes lige til Kongeaaen og særlig i Flækkerne og Byerne og i Nordslesvigs sydlige Egne, i de gamle gottorpske Amter. Men Fler-tallet i Nordslesvig var vakt til et dansk Liv, der fæstnede sig og voxede; ogsaa da i 1864 Ejderdanskernes slesvigske Problem maatte prisgives og afløstes af det nordslesvigske. Dette stad-fæstede kun, at den folkelige Adskillelse var fuldbyrdet, og at en Tilbagevenden til den tidligere folkelige (»vorvolkliche«) Tilværelse var ligesaa lidet tænkelig, som en Assimilering af den ene Gruppe med den anden var mulig. Nutildags er der af Nordslesvigs danske Problem opstaaet et hjemmetysk. Overfor den lille danske Folkegruppe syd for den nye Grænse staar en stærk tysk Folkegruppe nord for Grænsen. Haabet om, at den vilde lade sig assimilere, har viist sig illusorisk. Det havde aldrig kunnet dukke op, hvis man havde kendt Hjemmetyskerens Natur. Han forbliver tysk, saa længe han aander. En ud af Folkeidéens Dyb øsende Folkegrupperet, der værner sit Arbejde paa Hjemstavnsgrunden og lader sit tyske Liv udfolde sig frit, i uhæmmet Udveksling med sit eget Folks Liv, maa løse det nye hjemmetyske Problem«.

Den her givne Skildring er jo ganske rolig og nøgtern; men man savner den varme Sympati for det danske Odelsfolk, der saa ofte bryder igennem hos en Hedemann-Heespen. Mindre sympatisk virker ogsaa det forsigtig udtrykte Forsøg paa i væsentlig Grad at aflede den nordslesvigske Folkevækkelse fra kongerigske Indflyttere. Hvem der har læst Lauridsens herlige Bog »Da Sønderjylland vaagnede« og Bladet »Dannevirke«s Jubilæumsskrift, vil vide, hvor skæv denne Synsmaade er.

For ikke at lade min Gennemgang slutte med afvisende Kritik vil jeg allersidst nævne nogle i den seneste Tid udkomne tyske Skrifter, som jeg mere eller mindre kan anerkende.

1937 udgav den flensborgske Præst Dr. Carl Mathiesen »Die deutsche Minderheit in Nordschleswig in Schule und Kirche« (Verlag Leop. Klotz, Leipzig), oversat i »Flensb. Avis«, 18. April; derefter paa Tysk i »Der Schleswiger«. Skriftet maa roses højt for sin fornemme Saglighed.

Det hedder deri f. Ex.: »Stridsspørgsmaalene om Vestgermaner og Nordgermaner paa den kimbriske Halvø under Folkevandringen og tidlig Middelalder lades her ude. Uklare Spørgsmaalsstillinger og deraf følgende skæve Svar har yderligere indfiltret og fordunklet det i og for sig vanskelige Spørgsmaalskomplex«. — — I Sandhed vise Ord! Og de rammer særlig Slesvig-Holstenerne, thi i dansk Fremstilling har Vestgermaneriet overhovedet ingen Rolle spillet.

Om Sprogforholdene siger Forf.: »Naar man i det afstaaede Omraade regner 10,000 tysktalende Indbyggere, har man sikkert allerede regnet højt«. — Ogsaa meget ædrueligt. I Slesvig-Holstenernes Fantasier er vi vante til helt andre Tal.

Om Striden hedder det: »Der er virkelig ingen Grund til, at slesvigske Landsmænd i aandelig Mening skal slaa deres Hoveder tilblods over deres nationale Forskelle«.

Om dansk Mindretalsret syd for Grænsen hedder det: »Til denne frie Rørighed, der ved en s a a d a n Grænse kun kan biliges og hilses velkommen, har det nye tyske Rige gennem sin Fører givet de grundsættelige Anvisninger, og det danske Mindretal selv har ved forstandig, rolig Holdning gjort sit til, at alvorligere Forstyrrelser er undgaaede. En videre Udvikling i denne Retning vil enhver god Slesviger paa begge Sider Grænsen kun kunne ønske sit Hjemland«.

Vi Danske kan af Hjærtet slutte os til disse smukke Ord. Vi billiger den Anerkendelse, der i dem ydes Føreren Hitlers nabovenlige Initiativ. Ganske vist kan vi til Gengæld ikke

lukke Øjnene for, at i Øjeblikket tegner Forholdet sig mindre lyst end i 1937.

Sagtens 1937, uden Aarstal, fremkom »Die Nordmark im Glaubenskampf«, udgivet af den kielske Præst Johannes Lorenzen, rettet mod Nyhedningen, den frafaldne Kristenpræst Gustav Frenssen. Heri skriver Pastor Johannes Tonnesen et interessant Stykke »Was der Norden sagt!« S. 69 ff. Han synes at give Frenssen Ret i, at det tyske Slesvig og Holsten er stærkt paa Veje til at afkristnes. Men saa siger han indledende: »Jeg har Ret til at spørge: hører mit tabte Hjem Nordslesvig ikke med til Nordmarken? Thi alt, ja virkelig alt, hvad Frenssen skriver, passer ikke for Nordslesvig. Og ikke blot er det galt, men uforsvarligt. Jeg kan forsikre Fr., at Nordslesvig ikke vedkender sig en Nordmark, der for Folkefølelsen hos Tyske og Danske er en »Vantroens Nordmark«. Jeg kan videre forsikre Fr., at hele det skandinaviske Norden opfatter hans Bog »Der Glaube der Nordmark« som en Stadfæstelse for, at Slesvigs Deling ved Versailles-Diktatet dog har trukket den rette Grænse, en Grænse, ved hvilken to Verdener med grundforskelligste Væsensart skilles. Naar Ordet om Folkebroen er sandt, da har Fr. afbrudt denne Bro og anvist vort Land en Plads, der volder dets Mission som Nordmark den sværeste Skade. Han har stængt os af fra Norden! Nordmarkens Mission som tysk Fortrop i det tysk-nordiske Mellemværende vilde være i højeste Grad truet, thi den maatte jo nu forsvare sit Særpræg ikke blot mod Norden, men ogsaa mod Syden da turde det dog være tilladt at spørge Digteren Frenssen: har du aldrig gjort dig Tanker over Tildragelserne i Grænselandet 1920, der førte til den for vor Historie ufattelige Deling af Slesvig? Er det dig ukendt, at denne Tilskikkelse kun kan forstaas som en Sejr for et i forrige Aarhundredes nordiske Renæssance til nordisk Selvfølelse vakt Folkevæsen over et endnu sovende Folkevæsen, der ikke havde oplevet nogen saadan Vækkelse?«

Derefter taler Pastor Tonnesen smukke Ord om Grundtvigs og Kierkegaards Indsats for Troslivet.

Til Oplysning om det her sagte maa jeg gribe tilbage til en i 1895 udkommen Bog af Pastor E. A. Jessen i Rabsted, »Die Hauptströmungen des religiösen Lebens der Jetztzeit in Dänemark«. Heri hedder det S. 173: »Paa Grund af disse og andre gunstige Vilkaar staar det i Nordslesvig i religiøs-kirkelig Henseende langt bedre til end i Provinsens tysktalende Del«. Dette bliver saa paavist ved talrige Enkeltheder.

Endvidere kan der mindes om, at Joh. Tiedje i sin meget omtalte Bog »Die Zustände in Nordschleswig« (1909) karakteriserer det danske Kirkefolk ved Mottoet: »Se, de beder!«

Endelig fortalte Prof. Aage Friis engang i et Foredrag, at en højstaaende preussisk Embedsmand havde tilstaaet til ham: Kristenfolkets Modstand, støttet af frimodige Gejstlige som Tiedje og Joh. Schmidt, var den Klippe, hvorimod den preussiske Tvangspolitik's Stormflod brød virningsløs sammen.

1937 udgav Folketingsmand Pastor Joh. Schmidt fra Vodder Skriftet »Schicksal, Sendung und Glaube der Nordmark«. Det er en Fremstilling af Nationalitetsproblemet i slesvig-holstensk Lys, og det indeholder Ting, hvori jeg ikke kan være enig med Forf. F. Ex. hævder han S. 30, at Løsenet »Upewig ungedeelt« 1460 blev udstedt af Ridderskabet som Udtryk for Hertugdømmernes samlede Folk, ikke som Forfægter af specielle Standsinteresser. Her seer Reimer Hansen 1913 og Karl Alnor i sin Artikel 1919 rigtigere, naar det indrømmes, at Ordene fra 1460 var Udtryk for Standsinteresser og først i Nutiden blev gjort til Folkeløsen. Bortset derfra er Fremstillingen imidlertid maadeholden, stræber tydelig efter Oprigtighed og nordisk Forstaaelse. Jeg har ovenfor omtalt Pastor Schmidts ridderlige Afvisning af Renegaten Neuhaus' Tilnærmelser.

1937 udgav Dr. Volquard Pauls i »Geschichte Schleswig-Holsteins« første Hæfte af sin Fremstilling af det 12. Aarhundredes Historie. Den hæver sig højt over Gennemsnittet af slesvig-holstenske Skrifter. Der gøres ingen haartrukne Forsøg paa at sammenkoble Slesvig og Holsten i et »vestgermansk« el-

ler ur-slesvig-holstensk Fællesskab; Slesvig bliver overhovedet knap nævnt. Den saxiske Folkestammes Aggressivitet og den bremisk-hamburgske Ærkebisppestols Falsknerier i Kampen med Ærkebispstolen Lund bliver omtalt uden noget Forsøg paa Tilsløring. Ved den holstenske Rundkirke i Schlamersdorf bliver dansk Kulturindflydelse indrømmet og nærmere paaavist. Jfr. min Anm. i »Grænsevagten«, Januar 1938, S. 41.

1937 udgav Lærer Paul Selk »Die sprachlichen Verhältnisse im deutsch-dänischen Sprachgebiet südlich der Grenze«. Dr. phil. Karl Bock siger derom i sin Afhandling »Mellemslesvigs Sprogforhold« i Fr. v. Jessens nye Haandbog, Bd. III, 624. »Selks Arbejde gør et særdeles tilforladeligt Indtryk. Selk er gaaet metodisk og grundigt til Værks«.

Red. Tage Jessen skriver i »Flensborg Avis« 4. 12. 37, at Forf. »utvivlsomt er gaaet til sit Arbejde med det Formaal at fremstille Forholdet mellem Antallet af dansk- og tysktalende saa uhildet som muligt . . . Lærer Paul Selk (er) vistnok kommet Sandheden saa nær, som det er muligt. Han har jo ikke villet lave en af den Slags tendentiøse »Statistikker«, som Førkrigstidens tyske Agitation til Tider opererede med«.

»Modersmaalet« skriver 4. 12. 37, at »selv om man møder Afhandlingen med den mest kritiske Forsigtighed, saa røber den trods sin tyske Tendens dog en hel Del om det danske Sprogs Stilling i Mellemslesvig«.

Iøvrigt skal her ikke gøres Rede for Enkelthederne i det meget righoldige og vigtige Materiale, men blot henvises til Dr. Bocks indgaaende Gennemgang i Haandbogen.

1938 udkom »Zwischen Elbe und Skagerak, Arbeiten über Volkstum und Kultur der cimbrischen Halbinsel«, udg. af Rehder Heinz Carsten. Det er Bd. 3 af »Aus Hansischem Raum, Schriftenreihe der Hansischen Gilde«, og tilegnet Conrad Borchling, »dem Forscher und Lehrer«. Indholdet er: G. Schwanter, »Zur Geschichte der nordischen Zivilisation«; E. Kolombe og M. Beyle, »Die Bohlwege im Wittmoor (Holstein)«; H. Carsten, »Die cimbrische Halbinsel und ihre Bewohner in frühgeschichtlicher Zeit«; K. Haff, »Der deut-

sche Einfluss auf das dänische Recht des Mittelalters«; W. Kaestner, »Die platt-deutschen Mundarten in Schleswig-Holstein«; H. Henningsen, »Die jütischen Mundarten und Blichers »E Bindstouw««; W. Flitner, »Grundtvig und die dänische Volkshochschulbewegung«; J. Gebhard, »Die Jütlandsfahrt der Hansischen Gilde zu Hamburg«. De sidstnævnte Artikler ledsages af Billeder af Universitetet i Aarhus, den gamle By og Mindeparken smst., Askov Højskole og Gymnastikskolen i Ollerup etc.

Tonen i Skriftet er helt igennem saglig og tiltalende. Ud-giveren Hr. Carsten giver en indgaaende Udredning af Jyllands gamle Geografi og Folkeforhold. Nytt er det, at han tyder Kodanhavet hos Plinius ikke som Østersøen, men som Vesterhavet, henlægger det pliniske Omraade Scadinauja til Nordjylland og tyder det sammesteds nævnte Bjærg Saevo som den jyske Klitkyst. Om denne Opfattelse er rigtig eller gal, skal her ikke drøftes. Talrige Undersøgelser citeres, ogsaa min Bog »Gotthiod und Utgard«; derimod kender Forf. aabenbart ikke min Bog »Our Forefathers« (1929—33), hvori han vilde kunne have fundet adskilligt. Prof. Otto Scheels helt forfejlede Forsøg paa at henlægge Kimbrer og Haruder til Nedre-elbens Nabolag (»Gesch. Schleswig-Holsteins« II) nævnes ikke, jfr. min Artikel i »Flensb. Avis« 21. Maj; Forf. tyder uden Tøven Kimbrerne som Himmerboer og Haruderne som Hardsysseboernes Fædre, Anglerne som Indbyggere af Angel. Teutonerne tydes som Tyboer, Ambronerne som Amringer; disse Tydninger kan have deres Rimelighed, men det er næppe sikkert, at den nuværende Stedfæstelse stemmer med den oprindelige. Meget tvivlsom er Varinernes Forbindelse med Warwith (Varde) Sysel og Varnæs, og Vandalernes med Wændle Sysæl og Wændlefolk Hæret; sidstnævnte Identificering er almindelig, men man glemmer, at Egnnavnet Vendill kunde optræde flere Steder rent spontant, f. Ex. ogsaa i det svenske Upland, og ethvert Egnfolk fra en Egn Vendill kunde faa Navnet Vandaler. Lignende enslydende Indbyggernavne fra forskellige Egne kendes i Norge.

Det siges S. 85, at Aabo Syssel ikke finder Genklang i noget Stammenavn; her burde dog have været tilføjet, at Detlefsen har villet forbinde det med det hos Tacitus overleverede Stammenavn Auiones.

Helt uholdbar er Forbindelsen af Kimbrer med sønderjyske Stednavne som Emmerlev og Immervad, og af Ambronerne med Omungær Syssel i Nørrejylland. De forskellige Retningspile, der skulde vise Stammernes Vandringslinjer paa Kortet S. 110, udsiger ogsaa mere, end vi virkelig veed.

Den sidste Del af Arbejdet, omhandlende Folkeforholdene i Holsten, indeholder sikkert et stort Fond af værdifuld Lokalkundskab, men interesserer os Danske mindre. Jeg noterer S. 99 de to ejendommelige Egnsnavne Sadelbande og Sachsenbande. Forf. synes ikke at lægge Mærke til, at de vistnok indeholder det typisk frankiske Element *-bant*, som vi kender fra Brabant; hvis dette er Tilfældet, røber de aabenbart en stærk frankisk Kolonisation, der maa tænkes foretagen efter Karl den Stores Udryddelseskrig mod Saxerne Aar 804.

Endvidere mærker vi os, at Forf. ikke deltager i de altfor velkendte, haartrukne Forsøg paa for enhver Pris at nægte Jydernes Tilslutning til Danskerfolket. S. 92 hedder det, at Jylland i historisk Tid er knyttet til Danmark. S. 106 hedder det om Angel: »En virkelig Tilegnelse med Nygrundelse af Landsbyer synes først ved Slutningen af 8. Aarh. at være foretagen af Danskerne«. »Maaske har der før den afgørende danske Bosættelse i 6.—7. Aarh. fundet en delvis saxisk Indvandring Sted fra Holsten til det gamle engelske Omraade. Dog kan vi hidtil ikke godtgøre denne Formodning«.

S. 107 konstateres efter Adam af Bremen Jydernes Danskhed. Alt i alt maa Forf. roses for sin Uheldethed.

Af Kaestners Afhandling om de plattyske Mundarter noterer jeg S. 136 Iagttagelsen af angelsaxiske Sproglevn som Assibileringen af *k* og *g* i Ord som *sewer* = tysk »Käfer« og *jett* »Ged« og i Stednavne som Itzehoe, af Ekeho »Egeskov«. Denne Iagttagelse er vigtig; det kunde blot have været fremhævet

mere, at her har vi Minder om et oprindeligt ikketysk Sprog hos Saxerne i Holsten.

At vor Landsmand Lektor Henningsen har kunnet yde et Bidrag til Værket, maa hilses velkomment. Hans Afhandling om de jyske Maal er ledsaget af mange lærerige Kort; jeg noterer blot, at paa Kortet S. 159 er Vestjysk fejlagtig kommet til at medomfatte Vesthimmerland; i disse Egne hedder det ikke »æ Mand«, men »Manden«, og der forekommer kun Tilnærmelser til vestjysk Sprogskik som Vendingen »de Lovns Folk«.

Det hele Værk maa kaldes et smukt Vidnesbyrd om Stræben efter kulturel og sproglig Forstaaelse med de nordiske Stammefrænder.

— — —

De i sidste Afdeling nævnte Skrifter danner tilsammen en velgørende Modsætning til, hvad vi ellers møder fra slesv. holstensk Side. Dertil maa endnu føjes *Hedemann-Heespens* redelige og uhildede Forskninger i »Die Herzogtümer Schleswig-Holstein und die Neuzeit« 1926, se ovenfor S. 274, og Provinsialkonservator *Rich. Haupts* Kritik af uheldig dannede Navne som »Østrig-Ungarere« (i Virkeligheden rettet mod Navnet Slesvig-Holstenerne) i »Die Heimat« 1931, se min Artikel »En tysk Sandhedsforkæmper« i »Flensborg Avis«, 14. Januar 1938.

Desværre er *Hedemann-Heespen* død, og *Rich. Haupt* følger vel snart efter ham i Graven. Og alt ialt staar de nævnte Mænd blot som Undtagelser overfor en i mere end 100 Aar herskende skæv og ensidig Fremstillingsretning. Men vi maa haabe, at der i deres Fodspor maa fremvoxe flere Arvtagere, og at de maa evne at give Tonen an, saa at den af Islændingen *Gunnar Gunnarsson* i »Der Schleswiger«, December 1937, forfægtede dansk-tyske Forstaaelse endelig kunde blive for Alvor indledet. Et Tegn paa en saadan Udvikling var det, da den tyske Regering nylig optraadte overfor det saakaldte »*Skolingsbrev*«, der i Marts Maaned var udsendt til alle nationalsocialistiske Partimedlemmer i et Oplag af 3 Millioner. Heri opgjordes Tyskerne i Danmark til et alt for højt Tal, 60,000, og paa et med-

følgende Nationalitetskort var hele den sydlige Trediedel af Nordslesvig afsat med samme mørkerøde Farve som Tyskland, medens tre mørkerøde Striber skød sig frem til Kongeaaen. Baade Text og Kort har de ledende Centralmyndigheder fundet fuldkommen uantagelige for Danmark og i Strid med en ønskelig Forstaaelsespolitik. Hele det udsendte Oplag er derfor blevet konfiskeret, og Skolingsbrevets Ophavsmand er blevet fængslet. Saavidt vides, er en Konfiskering af de officielle Skolingsbreve aldrig før forekommet. Vi maa prise og takke den tyske Regering for denne højsindede Handling. Gid den maa kunne tages som et godt Varsel for Fremtiden!

Breve fra J. P. Junggreen.

III.

(Ved Hans Lund.)

J. P. Junggreen til L. Jacobsen.

25. Marts 1884. Privateje.

Det gjør sandelig heller ikke noget fornøieligt Indtryk paa mig, at man rundt om fra (thi det er skeet fra flere Steder) skriver til mig og bebrejder mig de Feil, der kunne være begaaede. — — — Jeg siger ikke dette i nogen ond Mening, thi jeg veed godt, hvor godt De mener det, baade med Sagen og med mig — —, men husk dog paa, at jeg ved min Moders Død, og ved at hendes Begravelse i Flensborg fandt Sted samme Dag som Mødet, var forhindret i at deltage i dette, og derfor umulig i det enkelte kan vide, hvad der da blev aftalt. Bekker blev jo valgt til Formand for Kommitteen, har derfor faaet Ledelsen i sin Haand.¹⁾

Jeg har skrevet de smaa, ikke juridiske Partier af Petitionen, dem der udtrykke vor Sorg over vort Modersmaals usle Stilling og vor Løsrivelse fra Danmark. Desuden har jeg foranstaltet det fornødne for at faa den underskrevet i Aabenraa Amt. Bekker talte dog med mig om, hvormange han skulde sende til hver, og da husker jeg, at jeg udtrykkelig spurgte ham, om De ogsaa vidste Besked om det District, De skulde besørge, hvorpaa han svarede mig, at dette var bleven aftalt paa Mødet.

Jeg skrev nu straks i Formiddags til Mads Jensen i Jægerup, at han ufortøvet skulde meddele Dem, hvilken Del af Haderslev Vesteramt han og Poulsen i Bovlund besøgede, og saa maa De jo tage Resten, jeg selv har her 19 Sogne.

¹⁾ D. 13. Febr. 84 har 25 Mand efter Indbydelse af Junggreen været samlet i Aabenraa for at drøfte, hvad der kan gøres »i Anledning af de usle Kaar, under hvilke vort Modersmaal er stillet i Skolen og under Retsplejen og i alle andre offentlige Forhold«. Man beslutter at indsende en Adresse til Kultusministeriet med Anmodning om at ophæve Instruksen af 9. 3. 1878 og anordne en omhyggelig Undervisning i Dansk.

Det gjør mig, som sagt, ondt, at dette er kommet saaledes, men De vil, ved nærmere Eftertanke, vist selv indsee, at der intet er at bebrejde mig.

Tag nu ikke ilde op, hvad jeg her har skrevet, kjære Ven, men Alverden skriver til mig, og da Ledelsen er lagt i en anden Mands Haand, synes jeg dog ogsaa, at man burde henvende sig til ham.

J. P. Junggreen til L. Jacobsen.

11. April 1884. Privateje.

Jeg har jo rigtig modtaget de oversendte Petitioner, og der kommer hver Dag Masser af dem. Til nu er der rigelig 6000 Underskrifter; hvor mange der vil naaes, er vanskeligt at sige, dog vil det altid kun blive tarveligt imod, hvad vi have kunnet præstere i for'dums Dage. Paa Als have Gendarmerne ikke kunnet dy sig, men have gjort Jagt paa dem — hvilket paa en Maa-
de kan være heldigt nok.¹⁾

Jeg lader nu den valgte Komitee komme sammen paa Onsdag, til hvilken Tid jeg antager, alt er indkommet. — —

Jeg fik i Gaar de indlagte Papirer sendte fra Amorsen og sender Dem indlagt et Exemplar, hvorpaa De jo baade selv kan tegne Dem og tage imod Tegning af andre, og saa indsende det til Amorsen.

— — — — —

Hvad de i sin Tid omtalte Møder med Rigsdagsmændene angaar, da har jeg intet hørt om dem. Ph. Møller i Jægerup, veed jeg, har skrevet til Hans Lassen, at han maatte hellere lade være dermed, da det let kunde give Anledning til Spectakler. Johannsen havde lovet mig at afholde et Møde her i Byen, men heller ikke dette er bleven til noget. Vi have jo maaske snart Rigsdagsvalg. See saa dog, at de i første Kreds kunne enes om en Kandidat. Jeg vil aldeles bestemt ikke opstilles. De veed selv, hvor lidt der er at udrette, og jeg har slet ingen Lyst til, tværtimod en afgjort Modbydelighed, for hele det parlamentariske Væsen eller rettere sagt Uvæsen.

¹⁾ Adressen blev konfiskeret i 6 Sogne paa Als, hvorved der antageligt mistes ca. 400 Underskrifter (jfr. Danevirke 26. 5. 84).

J. P. Junggreen til Amorsen.

23. April. Privateje.

Jeg har modtaget et lignende Brev som dit fra Jacobsen i Brøns, og jeg ser heller ikke nogen anden Udvej, end at I kommer sammen for at enes om Opstillingen af en Kandidat, men det forekommer mig urigtigt, at jeg skulde sammenkalde et Møde i denne Anledning. Da jeg for 3 Aar siden sammenkaldte det desværre mislykkede Møde, var Sagen en anden. At det kunde lykkes at faa valgt en dansk Rigsdagsmand i 2den Valgkreds, var der dengang ingen, der troede. Den Mand, der skulde opstilles, betragtedes som Repræsentant, ikke blot for første Kreds, men for hele Nordslesvig. Derfor var der den Gang intet urigtigt i, at det var en Mand fra anden Kreds, der sammenkaldte Mødet. Nu derimod er Sagen en anden. Det drejer sig udelukkende om Manden, som skal opstilles i første Kreds. Vi have jo intet andet at gøre end at se, om vi kunne faa Johannsen genvalgt. Derfor bør det ogsaa være Mænd fra 1ste Valgkreds, der tager Sagen i Haand, og naar du og Skrumsager, L. Arnum, Jacobsen fra Brøns, Reimers fra Sønderborg, og F. C. Hansen fra Løjtertoft indkalder til et Møde, er der intet i Vejen for, at Folk nok skal komme. Petitionen om Sprogsagen er nu færdig og ligger hæftet her for mig. Den har faaet 8382 Underskrifter, foruden en Del gifte Koner, der har føjet deres Navn til Mændenes, — og dem, som Gendarmerne paa Als har taget, noget, der jo maa klages over paa rette Sted. Den vil blive sendt, saa snart jeg faar Johannsens Adresse.¹⁾

Vil du ikke, saaledes at jeg kan faa dem i Morgen (Torsdag) Aften, sende mig nogle Blanketter og Programmer om Jyllandsrejsen.²⁾ Mine er alle ude, og jeg kunde bruge nogle faa endnu. Jeg kommer til Haderslev paa Fredag, men ønskede meget at have dem forinden, da jeg vel ikke kommer hjem før paa Lørdag.

¹⁾ Adressen indsendtes i Maj; den eneste Følge, den fik, var, at en Del af de Mænd, der havde samlet Underskrifter, idømtes Bøder; nogle nægtede at betale dem og fik Sagen behandlet ved Domstolene, der frikendte dem (jfr. Red. Jessen i Tale og Skrift, S. 142)..

²⁾ Den store Udflugt til Vestjylland, som Konsul Amorsen ledede.

J. P. Junggreen til Skrumsager.

21. 9. 1884. Privateje.

Efter Mødet i Vojens¹⁾ igaar talte jeg med Hans Lassen, Behn, Reimers og F. Hansen, Løjtertoft.

De sagde alle, at de havde været fuldstændig villig til at rette sig efter Valgkredsens nordlige Del, hvis man der havde været enig om en Kandidat, men dette havde ikke været Tilfældet. Navnlig F. Hansen opfordrede mig stærkt til nu at erklære, at jeg ikke vilde modtage Valg.

Dette har jeg personlig slet intet imod, det er kun, fordi L. Arnum og Amorsen idag for 14 Dage siden kom til mig og fremstillede min Kandidatur som den eneste Mulighed til at samle Stemmerne paa een Mand, at jeg i det hele har indladt mig paa at opstilles, og jeg er ogsaa fuldstændig berettiget dertil, thi jeg knyttede den Betingelse til min Indvilligelse, at man skulde søge at opnaa en venskabelig Overenskomst med Alsingerne, for at vi ikke skulde have de samme Stridigheder og Spectakler som sidst. Dette er jo ikke sket, og jeg er derfor heller ikke bunden ved, hvad der afgjordes imellem Amorsen og Arnum og mig.

Jeg har, som De vil vide, aldeles ikke attraaet Posten som Rigsdagsmand; jeg har bestemt afslaaet alle Opfordringer til at lade mig opstille, indtil som ovenfor sagt de 2 ovennævnte Mænd for 14 Dage siden kom og forestillede mig min Kandidatur som det eneste, hvorom Folk vilde kunne samles. Det er derfor aldeles intet Offer for mig at træde tilbage, tværtimod, jeg vilde være glad ved at kunne gjøre det, naar Sagen er den-

¹⁾ Det kommende Rigsdagsvalg havde allerede i nogen Tid skabt en Del Drøftelser, idet Hans Lassens Edsaflæggelse havde fremkaldt et Stemningsskifte overfor ham i Haderslev Amt. 7. Sept. er en mindre Kreds af Mænd, der sidst havde staaet i begge Lejre, samlet hos Konsul Amorsen i Haderslev, og det er som Udsendinge herfra, Amorsen og L. Arnum møder hos Junggreen. Det er ogsaa denne Kreds, der indbyder »samtlige dansksindede Vælgere i 1. Kreds« til et Møde i Vojens 20. Sept. — Ved dette er især Haderslev Vesteramt mødt op, nogle østfra og enkelte fra Als og Sundeved. Man vedtager, at Mindretallet skal bøje sig for Flertallet, og med stort Flertal vedtages det at opstille Junggreen. Reimers erklærer paa Alsingerne Vegne, at han intet Mandat har til at bøje sig for dette Mødes Afgørelse. Stemningen hos dem er saadan, at man kun er rede til at bøje sig for et enkelt Haderslev Amt.

ne, og dette Spørgsmaal tillader jeg mig herved at rette til Dem.

Tror De, at Stemningen i Haderslev Amt er en saadan, at jeg ved at træde tilbage kan tilvejebringe Enighed, saa at Folket stemmer paa H. Lassen? Eller maa jeg befrygte, at det gaar ligesom sidst, at en Del Vælgere dog stemme imod ham, og at der saaledes, ved et saadant Skridt fra min Side, kun afstedkommes endnu større Forvirring.²⁾

Jeg henvender mig til Dem, fordi vi jo aldrig have staaet hinanden saa nær, at jeg kan befrygte, at personlig Forkjærlighed for mig kan gjøre, at De saae Forholdene i et andet Lys end det virkelige, og fordi det ved en saadan Lejlighed netop kommer an paa at faa et Svar, der ikke er paavirket af en saakommes endnu større Forvirring.¹⁾

J. P. Junggreen til Skrumsager.

24. 9. 1884. Privateje.

Jeg takker Dem for Deres Brev, og jeg vil saa foreløbig se Tiden an. Vi faar jo saa se, hvorledes Tingene udvikler sig.

Det var dog om en anden Ting, jeg vilde skrive i Aften. Jeg ved ikke, hvor talrige Tyskerne ere i Rødding og Omegn, om der er nok af dem til at gøre Spektakler. — Jeg ved ikke, om De husker et Møde, som P. Skau en Gang havde indvarslet i Haderslev. Der gik det saaledes, at Tyskerne vare kommen først og havde besat de fleste Pladser i Lokalet, saa at Skau, for ikke at faa det modsatte Resultat end det, der var tilsigtet, ud af Mødet, straks maatte hæve det, til stor Moro for Tyskerne. — Jeg ved som sagt ikke, om der er saa mange Tyskere i Rødding og Omegn, at noget lignende kunde sættes i Scene der, men har dog villet henlede Deres Opmærksomhed paa, hvad der skete ved hint Møde i Haderslev, for at De, hvis der kan være Fare for noget lignende, kan sørge for, at danske Folk møde talrigt og i Tiden. Vi have jo indbudt offentlig; der kan altsaa komme, hvem der vil, og kunde Embedsmændene og de-

¹⁾ Skrumsager indrømmer i Brev af 23. 9., at J. nu var berettiget til at træde tilbage, men han beder ham ikke forhaste sig: der er dem, der under ingen Omstændigheder vil stemme paa Lassen — det viste sig i Voje's.

res Tilhængere spille os et Puds, vilde det naturligvis være dem en stor Glæde.

Det er jo muligt, at der slet ikke kan være Tale om sligt hos Dem, men Forsigtighed er, som De ved, en Borgmesterdyd, og da Tingen er faldet mig ind, har jeg ikke villet undlade at henlede Deres Opmærksomhed derpaa. — Folk behøve ikke at være bange for at høre paa mit Foredrag. Jeg skal nok sige, hvad jeg vil paa en saadan Maade, at ingen skal kunne gjøre os noget derfor.

J. P. Junggreen til Gustav Johannsen. 16. 10. 1884. R. A.

— — — Det er sørgeligt med dette Valg i første Kreds. Der kommer vi rimeligvis igen til at stemme paa os begge.¹⁾ Jeg har ikke tilstrækkelig Indflydelse paa Folket i Haderslev til, at jeg kan faa dem til at stemme paa Hans Lassen; jeg har forsøgt alt muligt i den Retning, hvorimod jeg tror, at naar Lassen vilde, kunde han faa Alsingerne til at opgive deres Modstand. Men det er jo muligt, at jeg tager Fejl deri. Sørgeligt er det i al Fald, at vi ikke kunne enes, selv under saa fortvivlede Forhold som de nuværende, da der hviler et Tryk paa os som aldrig tilforn.

J. P. Junggreen til Gustav Johannsen. 1. 11. 1884.

Jeg har idag skrevet en lille Art. i Fl. A., som jeg ligefrem maa bede dig om ikke at misforstaa. Folk her, baade i Byen og paa Landet, har været saa gruelig forknytte, fordi du ikke blev

¹⁾ Der er i den mellemliggende Tid bleven gjort flere Forsøg paa at tilvejebringe Enighed, men forgæves. 12. 10. opfordrer Skrumsager offentligt til at stemme paa Junggreen. 15. 10. samles en Del Mænd fra Østeramtet (P. Skau, Sabroe, J. P. Friis o. fl.) og opfordrer til at stemme paa Hans Lassen. 18. 10. samles Alsingerne og fastholder Hans Lassens Kandidatur.

Ved Valget 28. 10. 1884 faldt Stemmerne saaledes:

Haderslev Amt:	Junggreen	4159	Lassen	870
Sønderborg Amt:	Junggreen	157	Lassen	3191

Ialt: Junggreen 4316 Lassen 4061

Tyskeren Bachmann fik 2765. Der skal derefter være Omvalg mellem de to danske Kandidater. Det finder Sted d. 11. Nov. — Hans Lassen har forinden meddelt, at han trækker sig tilbage for Junggreen. Der afgives saa ved Valget 6891 St. for Junggreen og 213 for Lassen.

valgt,¹⁾ at jeg har anset det for min Pligt at vende den lyse Side af Sagen frem, for at ikke dette Nederlag skal have altfor slemme Følger for os. Jeg er selv dybt bedrøvet over, at det er gaaet saaledes. Min Stilling i Rigsdagen bliver jo yderst vanskelig, naar jeg er der ganske alene ubekjendt med alle Forhold og med det parlamentariske Væsen i Alm. — — — Foreløbig maa vi jo lade Tingene gaa som de kunne, men saa anser jeg det for absolut nødv., at vi komme sammen, en Snes Mennesker, for at reconstruere vort Parti paa et Grundlag, der udelukker Stridigheder af den Slags, der er ført i de sidste 3 Aar. Blive vi saaledes ved, ødelægge vi selv vor gode Sag. — Ja, kjæreste Ven, find dig nu i din Skjæbne det bedste du kan. Gud give, at det var dig, der var bleven valgt i Stedet for mig.

Junggreen til P. A. Madvig.

16. 11. 1884. R. A.

— — — — Gud give mig nu Kraft og Evne og Lykke til at repræsentere vort Folk, saaledes som det skulde repræsenteres. — Ingen af mine Forgængere er jo saaledes første Gang kommet derned alene, og uden forhen at have deltaget i parlamentariske Forsamlinger. Jeg maa jo nu see at orientere mig lidt i Situationen og i Maaden, hvorpaa der kan gaaes frem. Jeg har jo intet Parti at slutte mig til, det skulde da være Polakkerne eller Elsass Lothringerne, men derom kan jeg jo først danne mig en Mening, naar jeg har været der i nogen Tid. Hvis jeg kunde udfylde Pladsen, saaledes som jeg ønsker at gjøre det, da var den godt besat, men om Evnen svarer til Viljen, det kan kun Tiden vise.

Junggreen til P. A. Madvig.

9. 12. 1884. R. A.

— — — — Hvis De og vore Venner ere tilfredse med mit Arbejde her i Rigsdagen,²⁾ er jeg glad derfor. Mig selv forekommer det kun ubetydeligt. Jeg kunde vel have faaet Ordet tiere, men man maa ikke komme med sligt hveranden Dag, da det

¹⁾ Landretsraad Gottburgsen havde ved Valget faaet 6617 St. mod Gustav Johannsens 4926 St. og Socialdemokratens 920.

²⁾ Junggreen har 28. 11. talt mod Militærbudgettets Forøgelse og taget Anledning til at minde om Art. 5.

saa ingen Virkning gjør og kun giver Anledning til haanlige Bemærkninger. Imorgen kommer rimeligvis Polakkernes Sprog-andragende for, og det er muligt, at jeg da tager Ordet, dog saa ikke for at tale om vor Sag (jeg maa jo spare mine Argumenter til mit eget Andragende), men for maaske at gjøre dem lidt Gjengæld for den Hjælp, de have ydet mig.

Der er forresten kjedeligt for mig her i Berlin. Polakkerne og Elsasserne lade kun et Par af deres Medlemmer blive her. Resten er stadig hjemme og kommer kun, naar der finder en Afstemning Sted, som de ønske at tage Del i. — Med enkelte af de andre Rigsdagsmænd taler jeg ganske vist en Gang imellem, dog er dette kun undtagelsesvis. — Maaske kan det jo blive lidt mere med Tiden.

J. P. Junggreen til L. Jacobsen.

2. Juledag 1884. Privateje.

Tak for Deres Brev. Det er naturligvis en Glæde for mig at see, at mine Venner er tilfredse med, hvad jeg foretager mig i Berlin. At jeg har den bedste Vilje til at gjøre alt saa godt, jeg formaar det, derom tvivler De jo ikke, men derfor er det ikke altid sikkert, at min Optræden vil svare til, hvad De vilde gjøre, hvis det var Dem, der var hernede. Ethvert Menneske har jo sin egen Maade at være paa og kan kun tale ud af sin egen Individualitet, og jeg troer ogsaa kun netop derved paavirke andre, at han virkelig viser sig at være en Individualitet, og ikke kun en blot og bar Gjennemsnitsprøve af den store Mængde. Skulde jeg derfor en Gang træde anderledes op, end De vilde gjøre det, saa kjære Ven, døm ikke for strengt derom, men vær overbevist om, at jeg har gjort, hvad der efter min Overbevisning var det rigtige, og hvad mine Evner satte mig istand til at udrette. Den 7. Januar reiser jeg igjen til Berlin. Da jeg er ganske alene der, kan jeg jo ikke som de fleste andre Rigsdagsmænd tage mig det mageligt, men maa være der, for at gribe Ordet, naar det gjøres Behov, og naar der er Lejlighed dertil, hvad der jo forresten tidt ikke er, netop naar man mest ønskede det. Gid nu alt maa forme sig godt for vor Sag i det nye Aar, men gid fremfor alt Bestræbelserne for h e r h j e m m e at værne

om vort Modersmaal og det danske Sindelag maa blive fortsatte med fuld Kraft. Paa disse 2 Ting, Modersmaalet og det danske Sindelag, beroer dog i sidste Instants Muligheden for vor Frelse.¹⁾

J. P. Junggreen til Skrumsager.

4. 1. 1885. Privateje.

Tak for dit Brev og Tak for Bøgerne. Det er tilvisse gode Ting, Frk. Rosenørn skriver,²⁾ og det undrer mig, at disse Digte ikke ere komne i Boghandelen. De staar dog uendelig højt over meget af det, der ellers kommer frem. Jeg tager dem med til Berlin. Det er godt, naar man saaledes Dag ud og Dag ind lever i fremmede Omgivelser, en Gang at kunne læse et af disse saa ægte danske, og dog i mange Henseender saa ejendommelige Digte. Maa jeg bede dig bringe Frk. Rosenørn min Tak, naar du skriver til hende. — Det glæder mig naturligvis, at du og mine Vælgere have været tilfredse med, hvad jeg har udrettet i Berlin. Store Ting har det jo ikke været, men der er i Virkeligheden ikke meget mere at gjøre end lejlighedsvis at søge at faa Ordet, og saa, saa godt som muligt, at sige dem den rene Sandhed. — Den skulle de faa at høre fra min Mund, saa ofte jeg kan faa Lejlighed.

Jeg haaber, at en saadan skal byde sig for mig, naar jeg, hvad jeg antager vil ske snart, skal begrunde mit Lovforslag.³⁾ Med dette har jeg dog begaaet en Forseelse ved ogsaa at omtale Administrationsproget, der ligger uden for Rigsdagens Competence. Sligt kan jo nok passere, naar man første Gang deltager i en stor parlamentarisk Forsamling, og under saa forviklede Forfatningsforhold, hvor Ting af ganske samme Natur

¹⁾ Junggreens Taler i Rigsdagen — han har bl. a. talt i Anledning af Polakkernes Sprogpropaganda, — vækker megen Glæde i hans Hjemstavn. En af dem, der overfor ham giver Udtryk herfor, er Cornelius Appel. Hans Brev til Junggreen er trykt i »Hejmdal« 13. 8. 1927.

²⁾ Frk. Ingeborg Christiane Rosenørn-Teilmann (1852—1929) til Stamhuset Nørholm ved Varde skrev forskellige historiske og lyriske Arbejder. Hun stod gennem en længere Aarrække i Brevveksling med J. N. H. Skrumsager.

³⁾ Junggreen indbragte i Rigsdagen i Jan. 85 et Forslag om Forvaltnings- og Retssproget i de til Riget hørende Landsdele, i hvilket et ikke-tysk Sprog er Folkesproget. Det behandlede første Gang 28. Januar.

ikke kunne behandles i den samme Forsamling. Jeg maa straks erklære, at jeg lader den Del af mit Forslag, der omhandler Administrationssproget, falde, og ville de, kunne de saa endda forhindre mit Forslag i at nyde Fremme. Jeg tror dog ikke, de gjøre det. Skeer det, saa stiller jeg straks et andet, der er rigtigt i Formen, men det vil saa ikke komme til Forhandling før i Sommer- eller Efteraarssamlingen. —

Arbejder I andre nu her hjemme paa alle mulige Maader for at opretholde Sproget og det danske Sindelag hos Folket. Det er og bliver Hovedsagen. Skriv du, kjære Skrumsager, en Gang imellem et Stykke i Bladet. Du er en af dem, der kan, og vi trænge til det. Det var godt, om der kunde oprettes flere Foreninger som den, Ph. Møller har faaet oprettet,¹⁾ hvor den menige Befolkning (jeg mener dermed den Del, der trænger haardest til at faa tilført aandelig Næring udefra) kunde blive paavirket med det mundtlige Ord. Det var jo, som du ved, min Mening at have optaget en saadan Gjerning, men naar jeg nu skal ligge tredie Delen af Aaret i Berlin, kan dette kun ske efter en meget indskrænket Maalestok, thi jeg har intet andet at leve af og ernære min Familie med end min Forretning, og denne stiller saa store Krav til mit Arbejde i de Mellemrum, hvor jeg kan være hjemme. Det var derfor godt, om andre nu vilde tænke paa denne Sag.

Nu Farvel for denne Gang. Tirsdag Aften rejser jeg til Flensborg for at tale med Monrad om Sprogforeningens Anliggender, og saa Onsdag Morgen til Berlin.

Gud give mig Lykke til min Gjerning, og han hjælpe snart vort stakkels Folk.

J. P. Junggreen til Gustav Johannsen.

16. 1. 1885. R. A.

Nu er jo Gottburgsens Valg kasseret.²⁾ Jeg har ikke blandet mig i Forhandlingerne derom, fordi jeg oprigtig talt hellere

¹⁾ Philip Møller fik stiftet Nordslesvigs første Foredragsforening, »Foredragsforeningen for Nustrup med flere Sogne«, ved et Møde i Vojens, Dec. 1884.

²⁾ Først i 1886 fandt Omvalget Sted, og Gottburgsen genvalgtes.

havde set, at det var blevet godkendt. Jeg har ikke noget overdrevent stort Haab om, at vi kunne sætte Valg igennem i 2. Valgkreds, og det havde været nok, om det var kommet igen efter Valgperiodens regelmæssige Forløb.

Nu er det jo imidlertid saa, og nu maa der gøres de største Anstrengelser for, om muligt, at sætte dit Valg igennem. Jeg kan ikke komme hjem nu. I Dag fortsætter Debatten om Udvisningerne, og jeg har meldt mig til Ordet. Om jeg faar det, ved jeg naturligvis ikke. — — —

Dine frisindede Venner er glade over Muligheden af atter at faa dig herved, men deres Venskab er kun af liden Nytte; thi naar det kommer til det yderste, tør de dog ikke støtte dig. Centrum har mere Courage. Det er ikke bange for at støtte Polakkerne. — — —

J. P. Junggreen til Hiort-Lorenzen.

6. 2. 1885. K. B.

Jeg takker Dem meget for Deres venlige Brev. Det er jo altid glædeligt at se, at Folk er tilfredse med, hvad man har gjort. Jeg var det dog ikke selv, var tvertimod ligefrem forknytt, da Forhandlingen var forbi, fordi jeg syntes, at jeg ikke havde svaret de Herrer, der talte imod mig, godt nok.¹⁾ — Det er naturligvis vanskeligt, naar man angribes af 6 forskellige Talere, saa øjeblikkeligt at skulle sammenfatte alt, hvad der skal siges til Gjensvar, og bagefter falder der een mange Ting ind, som man burde have sagt. —

J. P. Junggreen til Villars Lunn.

11. 2. 1885. Privateje.

Idag for 14 Dage siden kom jo mit Andragende om Retsproget til Forhandling, og jeg havde en lang og varm Debat med en hel Mængde Modstandere. Derom har I jo nok læst i Bladene. Jeg selv var langt fra at være tilfreds med, hvad jeg havde præsteret, men Folk rundt om synes jo at være det, og saa maa det jo hjælpe sig. Mine Modstandere burde efter min

¹⁾ Der hentydes til Forhandlingerne om det før nævnte Forslag. — Hiort-Lorenzen har bl. a. skrevet (Brev 3. 2. 85), at den Tale, J. ved den Lejlighed har holdt, »afgjort er den bedste Tale, der endnu er holdt af nogen Dansk paa det Sted«.

Mening have haft ganske anderledes Svar, end de fik, men det er vanskeligt, naar man saaledes skal svare 6 Angribere paa een Gang og øjeblikkeligt, da at faa alting med. Nu, Resten skulle de faa en anden Gang. — — —

[Skildrer Iveren for Beskyttelsestolden. Rigsdagen arbejder.]

En Rigsdag som Eders, der intet bestiller, vilde snart blive furet af det tyske Folk, der, hvad man end kan have imod det, er et patriotisk og et dygtigt Folk.

J. P. Junggreen til Hiort-Lorenzen.

8. 5. 1885. K. B.

— — Jeg har været hjemme en 8 Dages Tid. Om jeg faar Lejlighed til endnu engang at omtale den nationale Sag, er meget tvivlsomt. Vi forhandle hver Dag om Toldsagen og om andre Ting, ved hvilke der aldeles ingen Lejlighed er dertil. — — Og Rigsdagen vil snart blive sluttet, hvad jeg er overordentlig glad ved, da her er meget kjedeligt, og jeg trænger h a a r d t til at komme hjem og se til mine egne Sager. —

Om jeg forresten faar Lov at blive længe hjemme, er uvist. Jeg er anklaget for en Artikel, jeg i Efteraaret skrev om Udvisningerne, og maaske gaar jeg fra Rigsdagen, efter et kort Ophold hjemme, i Fængsel.¹⁾ Dette maa jo imidlertid gaa, som det kan. Jeg hører kun lidt om Forholdene i Danmark. Gid det maatte bedre sig og gaa godt.

J. P. Junggreen til Skrumsager.

2. 6. 1885. Privateje.

Fredagen den 5. ds. kommer den prøjsiske Kultusminister her til Byen for at inspicere Seminariet og Skolerne her og i Omegnen. Han burde ikke gaa herfra, uden at vore Klager over den Maade, hvorpaa vort Sprog behandles i Skolen, ere blevne ham forebragte; det vil ellers hedde, at ingen har klaget, og at Folket er fuldstændig tilfreds med de bestaaende Tilstande.

Jeg med flere har derfor tænkt, at en Deputation burde søge Audiens hos Ministeren og forebringe ham vore Klager. Af den-

¹⁾ Junggreen blev ikke dømt.

ne Deputation beder jeg Dem at være Medlem, og i den Anledning at møde her i Haderslev hos Hr. Bøllelose Fredag Formiddag Kl. 9.

Jeg beder Dem meget om at komme.

J. P. Junggreen til Skrumsager. 18. 6. 1885. Privateje.

— — — See om du ikke kan faa nogle Folk til at møde paa Sprogforeningens Generalforsamling. Netop i denne Tid, hvor de lyve om os paa det grueligste og fortælle, at nu er det snart forbi med os, burde den dog være nogenlunde besøgt.

J. P. Junggreen til P. A. Madvig. 8. 9. 1885. R. A.

Det har gjort et yderligt nedslaaende Indtryk paa mig at høre, at De og Deres Venner mene, at vi ikke kunne holde Møde i Haderslev uden at udstede Adgangskort. Det forekommer mig at være en saa stor Indrømmelse ligeoverfor Tyskerne, at jeg, hvis dette ikke kan undgaas, anseer det for heldigere slet intet Møde at holde i Byen.

Det vilde være mig særdeles kjært, om jeg een af Dagene kunde samles med Dem, Amorsen, Sabro, et Par andre gode Mænd fra Byen, og desuden Ph. Møller, P. Skau, H. J. Jensen fra Bæk og enkelte andre gode Mænd fra Østeramtet, som De jo bedre kjender end jeg, for at drøfte denne Sag. Det forekommer mig, at hvis de rette Forholdsregler tages, maatte der kunne holdes et dansk Møde i Haderslev, uden at vi behøve at ty til den Forholdsregel at udstede Adgangskort.

Skulle De kunne foranstalte en saadan Sammenkomst af nogle faa Mænd, vel helst i et Privathus, og vilde De gjøre mig Meddelelse om Dagen og Timen, da skal jeg give Møde og vilde være Dem meget forbunden.

J. P. Junggreen til Hans Lassen. 12/9 1885. Privateje.

Indlagte Opfordring¹⁾ er, som du vil se af Skaus Brev, sendt mig med Bøn om at sende det til nogle flere gode Mænd

¹⁾ Opfordringen drejer sig om Støtte til de danske Efterskoler i Hejls, Skibelund og Lustrupholm, for at de kan modtage sønderjyske Elever paa billige Vilkår.

hernede. Jeg sender det nu til dig og har, som du ser, tilføjet min Underskrift. Jeg beder dig nu gjøre det samme, ogsaa maaske lade een eller anden god Mand af dit Bekjendtskab underskrive, og derpaa sende den til Knudsen paa Trøjborg, hvis han saa selv vil underskrive og maaske bevæge een af de mere fremtrædende Mænd i sin Egn dertil, saa mener jeg, at det kunde være tilstrækkeligt. Han kunde saa sende den direkte til P. Skau; at sende den tilbage til mig, er jo kun Tidsspild. —

Jeg kommer jo saa en Gang først i Oktober til Als, og du og jeg kunde jo saa vise Folket, at vi ere Venner, der begge med de Evner, vi have, virke for en god Sag. Det maa lære at indse Nødvendigheden af at holde sammen, og at vi, om vi ikke kunne enes om en enkelt Ting, derfor ikke forkætre hinanden, men lade den Sten ligge, som vi ikke kunne løfte, og i alt andet trofast støtte hinanden.

J. P. Junggreen til Villars Lunn.

6/12 1885. Privateje.

— — Det er en overordentlig kedelig Stilling at være i Berlin, saa ene som jeg er, og er det mig muligt at slippe derfor, saa vil jeg ikke mere vælges dertil dog med Undtagelse af, at Rigsdagen nu bliver opløst. Saa vil jeg tage mod Valget for ikke at bringe Forvirring ind i den danske Befolknings Rækker. — Men ellers vil jeg gjøre alt for at slippe ud af en Stilling, der er mig i højeste Grad modbydelig. Paa enhver anden Maade ved at skrive, eller holde Foredrag for dem, er jeg villig til at arbejde for mit Folk, men jeg vil ikke tilbringe Halvdelen af den Rest af mit Liv, der endnu er tilbage, under Forhold, der er mig saa ubehagelige. — — —

J. P. Junggreen til P. A. Madvig.

21/12 1885. R. A.

Jeg har jo lovet det, og derfor sender jeg Dem vedlagte Adresser paa Rigsdagsmænd. Jeg er dog bedrøvet over dette hele Fortagende,¹⁾ da jeg er overbevist om, at det enten slet ingen Virkning vil have, eller kun en skadelig. Brochurens Indhold er jo, hvad jeg enten har sagt, eller lidt efter lidt vil

¹⁾ Det drejer sig om en Pjece med Uddrag af Junggreens Taler.

komme til at sige, i Rigsdagen. Saa maa de Herrer da have noget at sige derimod, ja træde offentlig frem, og saa kan jeg igjen tage til Gjenmæle. En saadan Brochure derimod vil jo, hvis den overhovedet bliver læst af Venner og Bekjendte, ogsaa blive vist til de Herrer Francke, Gottburgsen, Hänel & Consorter, der jo ogsaa nok skulle sørge for at give Oplysninger og Redegørelser for deres Standpunkt, som saa ingen faar Lejlighed til at berigtige.

Jeg anser det for et Fejlgreb at udbrede sligt, og for en Illusion, naar man troer at kunne udrette noget paa den Maade.

Hvad der kan udrettes ved mundtlig Samtale med dem, jeg anser det for muligt at paavirke, og ved ligefrem at sige Sandheden fra Talerstolen, det gjør jeg saa godt jeg kan, og kan der ikke udrettes noget paa den Maade, saa langt mindre paa nogen anden. Jeg sender Dem disse Adresser, fordi jeg har lovet det, men er slet ikke glad for den Sag. — — —

J. P. Junggreen til C. Amorsen.

14/2 1886. Privateje.

Vedlagt sender jeg dig Kvittering for de 800 Mk.¹⁾ — Det gjør mig ondt, at De har maattet skyde Penge for; det var jo paa ingen Maade min Mening, og jeg kunde godt have hjulpet mig med, hvad der var kommet ind. Sagen er kun, at jeg nu om 8 Dage skal bruge over 10,000 Mk., og derfor ønskede at faa, hvad jeg har lagt ud.

See nu først til, at du faar dine udlagte Penge. Hvad jeg saa skal have mere, kan jeg jo faa senere. Jeg har desværre ikke været rask i den senere Tid, og da jeg havde den sidste store Debat overstaaet, tog jeg derfor Orlov i 14 Dage for at see, om et Ophold i Hjemmet ikke skulde kunne hjælpe mig lidt. Jeg har nu været hjemme i 8 Dage og kan jo blive en Uge endnu, saa haaber jeg, at jeg atter kan rejse derved.

¹⁾ Der ydedes af de danske Vælgere økonomisk Støtte til Rigsdagsmanden. Pengene indkom ved Indsamling.

Jeg skulde gjerne, thi mit Andragende¹⁾ kommer jo endnu til 2. Behandling, og er der ingen Udsigt til at faa det vedtaget, saa kan jeg dog faa Ordet for at sige dem, hvad jeg ikke fik sagt forleden.

Man faar aldrig alt med den første Gang. Man kan jo ikke vide al Ting, og bagefter falder der een altid en hel Del ind, der burde have været sagt. Saaledes gaar det imidlertid ogsaa alle andre. Kan jeg nu komme derned, saa kan der endnu en Gang komme en Debat i Gang derom. Det glæder jo dog Folk herhjemme at læse det og gjør ogsaa lidt Gavn dernede.

De store berlinske Blade nævne dog nu ogsaa altid »die Dänen«, naar de taler om Rigsfjenderne i Rigsdagen, og forleden læste jeg i et af dem, at skulde der nogensinde igjen blive Tale om at annectere Land som Elsass eller »Nordschleswig« saa vilde de bestemt modsætte sig det. Af den Slags havde de nok.

J. P. Junggreen til C. F. Monrad.

17/2 1886. Privateje.

Jeg har faaet den tyske Udgave af Allens Sprogistorie af Mørk-Hansen og kan beholde den foreløbig. Jeg maa vel, og kan ogsaa godt, hjælpe mig med de Oplysninger, denne indeholder.

L. Skaus Skrift om P. H. Lorenzen fik jeg idag tilsendt fra P. Skau, men det indeholder saa godt som intet om den omhandlede Sag, dog noget om Nis Lorenzens Anstrengelser for at faa indført dansk Retssprog. Jeg troede, at der eksisterede en Biografi af Nis Lorenzen, der jo saa vilde have indeholdt speciellere Oplysninger. Jeg har dog nok i, hvad der findes hos Allen, og De skal ikke gjøre Dem videre Ulejlighed.

Det har været daarligere med mig, men det er dog nu bedre, og det er min Hensigt at rejse til Berlin paa Mandag. Faaer De intet Brev forinden, kan De bestemt vente mig denne Dags Form. 9½, og det vilde glæde mig at tale med Dem. Igaar var

¹⁾ Junggreen har i Jan. 86 indbragt et Lovforslag om Ligeberettigelse af det danske og det tyske Sprog som Retssprog i Nordslesvig. Det kom til 2. Behandling i April.

Rosendal fra Vinding her og skulde holde et Foredrag for Landboforeningen (om Henrik Ibsen vilde han have talt) men det blev ham forbudt af Politimesteren. Det er jo et nyt Tryk, der lægges paa os, men jeg sørger ikke saa meget derover. Jeg har lovet selv senere at holde nogle Foredrag, og der er ogsaa andre, der baade kan og vil. Michelsen i Kolstrup holdt paa staaende Fod et ganske godt Foredrag om Grundstofferne, saa Hensigten, at faa Mødet ødelagt, blev ikke naaet. Det er i det hele ingen Skade, om vi blive nødt til i denne Heseende at tage fat selv.

J. P. Junggreen til P. A. Madvig.

22/4 1886.¹⁾ R. A.

— — — Hvordan det er gaaet mig i Berlin, har De jo set. Jeg har gjort mit bedste, men det er jo umuligt at opnaa noget positivt Resultat. Flertallet er hovmodigt og blændet af Rigets Storhed og Magt, der efter dets Mening tillader, at man sætter sig ud over alle Hensyn, og et Mindretal har ikke Courage til at vedkende sig dette. De bliver jo saa straks henregnede til Landsforræderne og Rigsfjenderne. De eneste Ty-skere, der ved Afstemningen ærligt har vedkjendte sig deres Mening om, at der er og bliver gjort Uret imod os, er Socialisterne.

Om jeg rejser ned til Berlin igjen, naar Samlingen begynder den 17. Maj, veed jeg endnu ikke. Om den nationale Sag kan jeg nu ikke tale mere i denne Session. — — —

J. P. Junggreen til Villars Lunn.

30/5 1886. Privateje.

— — — Jeg har kun haft det daarligt i denne Vinter og i Foraaret. Der har været Tider, da jeg troede, at jeg skulde dø, og saa er man kun lidet oplagt til at skrive. Nu er det dog noget bedre, og jeg tror, at jeg kommer over det denne Gang. — —

Nu efter Pintse vil jeg dog igjen ned til Berlin. Der er vigtige Sager til Forhandling, og jeg antager ikke, at det vil vare ret længe. I den korte Sammenkomst efter Paaske har

¹⁾ Brevet indledes med en Skildring af Junggreens Sygdom, der i den sidste Tid har forværret sig.

jeg ikke deltaget. Det var om en Omordning af Sukkerbeskatningen og om en ny Brændevinsskat, der forhandlede. [Det sidste i Udvalg, det første har han ingen Indsigt i.] Heller ikke er det jo disse Ting, der ligger mig og mine Vælgere særligt paa Sinde, og den nationale Sag vil jeg ikke mere bringe paa Tale i denne Session. Jeg har talt mange Gange om den, og man maa ikke komme alt for tit dermed. Naar jeg nu alligevel rejser derved efter Pintse, saa sker det for at stemme for, eller hvis ingen anden gjør det, selv at stille et Ændringsforslag til Brændevinsskatteloven, gaaende ud paa, at samtidig med dens Ikræfttræden skulde nogle andre Skatter paa uundværlige Livsfornødenheder falde bort. Jeg tænker nærmest paa Salt, Kaffe og Petroleum, da disse Artikler jo staa ganske udenfor Spørgsmaalet om Frihandel eller Beskyttelsestold...

J. P. Junggreen til P. A. Madvig.

17/6 1886. R. A.

Om jeg i det hele tiere kommer til at tale vor Sag i Berlin, er uvist. Der er Dage, hvor jeg synes, jeg maa kunne det, men der er andre, hvor det forekommer mig, at jeg ikke mere vil være istand dertil. — — — Hvorledes det end bliver dermed, saa ønskede jeg dog endnu engang at tale til Folket herhjemme, og jeg har derfor tænkt, at jeg ligesom ifjor vilde afholde nogle Møder. — — Der er nok at tale om. Foruden at omtale, hvad jeg har søgt at udrette for vore Folkesag, kan der jo ogsaa tales om den politiske Stilling i Almindelighed, om Rigskanslerens Skatteprojekter og om de Nederlag, han har lidt i denne Henseende. Ogsaa de polske Affærer og Canossagangen kan jo omtales. — — — Jeg har tænkt paa dette, især da vi jo ingen Generalforsamling kan faa i Sprogforeningen, og det dog vel vil glæde Folk at komme sammen.¹⁾

¹⁾ Der planlægges Møder til sidst i Juli Maaned, men ret pludseligt forværredes Junggreens Sygdom, og den 19. Juli døde han.

Anmeldelse.

Volquart Pauls og Otto Scheel:

„Geschichte Schleswig-Holsteins.“

Karl Wachholtz Verlag, Neumünster.

Medens det danske Værk om »Sønderjyllands Historie« skrider om end langsomt, saa dog støt fremad, saa at de 3 af dets 5 Bind nu er afsluttede og det fjerde under Udgivelse, saa er endnu ikke det første Bind af det tyske »Geschichte Schleswig-Holsteins«, Professor Schwantes Afsnit om Forhistorien, naaet til Afslutning i Løbet af de 4 Aar, Værket har været under Udgivelse. Det er aabenbart ogsaa svulmet op udover den oprindelige Plan, saa at det vil komme til at fylde 1½ Bind i Stedet for knap eet Bind. En nærmere Omtale af Professor Schwantes Værk maa udsættes, til det foreligger færdigt.

I Løbet af det sidste Aar er imidlertid et Par af de følgende Afsnit bleven paabegyndt, nemlig Professor Otto Scheels om den tidligste historiske Tid indtil Aar 1100 og Landesbibliotekar Dr. Volquart Pauls' om Middelalderen og Reformationen. Professor Scheels er meget bredt anlagt. Det 1. Kapitel hedder: Spredte Træk (»Trümmerstücke«) fra den sengermanske Tid, og et halvt hundrede store Sider ofres til at tegne Landet, som det var i den historiske Tids Begyndelse, bredt, med Redegørelse for forskellige Teorier og Tilbagevisning af adskillige af dem, men det kunde maaske have været gjort kortere og mere klart og koncist. Professor Scheel begynder sit Værk med at sige, at Slesvig-Holsten er germansk Folkegrund. »Enhver Skildring af vort Lands Historie maa begynde med at fastslaa dette. Det taaler ingen Indskrænkning. Hvert Landskab og hver beboet Krog, hvor afsides den end laa, saa germanske Skikkelser og hørte germanske Lyde. Ja, endnu mere. Vort Land hører i hele sin Udstrækning til den germanske Folkefamilies Moderjord.« »Her har i uafbrudt Følge de germanske Bondeslægter levet. Af de Folk, der har bestemt Europas Historie og dermed angivet Verdenshistoriens Bane, er Germanerne et af de ældste, maaske det ældste, hvis den uafbrudte Forbundenhed med Fødestedet (»mit dem Boden der Geburt«) tør gælde som Maalestok for Dommen«. Saaledes stikker straks i Værkets Begyndelse »Blut und Boden«-Teo-

rien Hovedet frem, men det er maaske blot den Tribut, der nu engang skal betales til Tiden. Fra dansk Side vil man studse lidt over den stærke slesvig-holstenske Tendens, der træder frem i Udtryk som »Slesvig-Holsten« og »vort Land« i de indledende Ord til en Skildring af disse Landsdeles tidligste Historie, da der i hvert Fald ikke eksisterede noget Slesvig-Holsten, ligesom der jo overhovedet aldrig har eksisteret noget »Land« Slesvig-Holsten.

I Afsnittet om Indbyggerne læser man med Fornøjelse Stykket om »Germaner eller Gottoner?« Prof. Scheel, der ikke uden videre vil afvise Betegnelsen Gottoner, indrømmer, at Ordet germansk kan misforstaas eller misbruges, og afviser Paastanden, at Slesvig indtil Kongeaalen er gammelt tysk Land og tysk befolket, før Danskerne kom: Ingen vil i Dag gribe denne Paastand og bestemme Holsten og Slesvig som urtysk Folkegrund. Det vilde være ligesaa ubegrundet som den Paastand, at Slesvig skulde være urdansk Folkegrund. Den tidligste Historie kender intet til Tyske og Danske.

Med størst Interesse læses dog Stykket om Problemet om Kimbrernes Land (»Das Problem der Kimbrersitze«). Prof. Scheel sammenstiller Kejser Augustus' Beretning i Ancyra-Indskriften om sine Bedrifter, hvori siges, at hans Flaade sejlede fra Rhinens Munding over Oceanet imod Øst (imod Solens Opgang) lige til Kimbrernes Land, hvorhen ingen Romer tidligere var naaet, hverken til Lands eller til Vands, og Kimbrerne, Charuderne, Semnonerne og andre germanske Folk fra denne Egn havde ved Gesandter bedt om Augustus' og det romerske Folks Venskab — denne Beretning sammenstiller Prof. Scheel med Vellejus Paterculus' Beretning om Romernes Felttog Aar 5 e. Kr., hvor de underlagde sig Landet imellem Rhinen og Elben, og hvor Hæren og Flaaden gensidig støttede hinanden. Hæren marcherede fra Rhinen imod Elben og skulde paa et forud bestemt Sted støde sammen med Flaaden. Prof. Scheel paastaar, at her er Tale om den samme Begivenhed, som omtales i Ancyra-Indskriften, og kommer derved til det Resultat, at den romerske Flaade ikke, som almindeligt antaget, har omsejlet Skagen, men at den er sejlet op ad Elben, hvilket passer med Beretningen om, at den sejlede imod Øst. Men Følgen af denne Antagelse bliver, at Kimbrernes Bolig maa lægges ved Elben, Nord for Elben, mener Prof. Scheel. Der er meget i denne Paastand, som synes bestikkende, og Prof. Scheel gør mange slaaende rigtige Bemærkninger, f. Eks. at naar man skal vurdere og prøve at forstaa de gamle romerske og græ-

ske Beretningers geografiske Skildringer af disse Egne, maa vi ikke lægge vort geografiske Billede til Grund, men derimod det — forkerte — som de romerske og græske Forfattere havde. Ligeledes polemiserer Prof. Scheel imod den Opfattelse, at der i de gamle Selskabsnavne gemmer sig germanske Folkeslags Navne. Ikke helt med Urette undrer han sig over, at saa folkerige Stammer som Kimbrer, Teutoner og Charuder skal have beboet de snævert begrænsede Landskaber ved Limfjorden. Man har formodentlig ogsaa været for villig til at drage Slutninger fra Lighed imellem Navne paa Folkeslag og paa Stedbetegnelser, alligevel er Prof. Scheel dog maaske gaaet for let hen over Ligheden imellem Kimbrer og Himmerland.

— Det første Afsnit i Dr. Pauls Skildring af Middelalderen handler om de begyndende »statslige Dannelser«: Slesvig og Holsten fra Begyndelsen af det 12. Aarhundrede indtil Slaget ved Bornhoved 1227, og i det udkomne Hæfte behandles Holstens og Stormarns Overdragelse til Schauenburgeren Adolf I. i 1110 eller 1111, Forsøget paa igen at lægge Norden ind under Bremens Ærkebispedømme efter Konkordatet i Worms 1122 og Vicelins Mission i Vagrien samt den begyndende tyske Kolonisation her. Som Baggrund for Begivenhederne i Holsten skildres de politiske Forhold i Sachsen og i Tyskland. Forholdene i Danmark strejfs kun, forsaavidt de faar Betydning for Holsten: Overdragelsen af Vagrien til Knud Lavard og Kejser Lothars Tog til Ejderen imod Kong Niels. Det er god Historieskrivning, Dr. Pauls her har leveret, en fyldig, velskrevet Skildring af Holstens Historie fra Tiden omkring 1100. Tiden skal vise, om han vil være i Stand til at skildre Slesvigs Historie lige saa godt, men foreløbig er hans Arbejde meget lovende.

Værket er overmaade pænt udstyret, trykt paa godt Papir, med et udmærket Billedmateriale og en Mængde fortrinlige Billedtavler, især i Prof. Schwantes Afsnit over Forhistorien.

F r o d e G r i b s v a d.

Franz v. Jessen:

Haandbog i det slesvigske spørgsmaals historie 1900–1937.

C. A. Reitzels Forlag, København 1938.

De samvirkende sønderjydske foreninger udgav i 1901 en håndbog i det nordslesvigske spørgsmåls historie under redaktion af Franz v. Jessen, et stort bind på ligeved 700 sider. I 1906 udkom en fransk oversættelse af den, kun med udelukkelse af en række levnedstegninger. Nu er der under samme redaktion udsendt en fortsættelse i 3 bind med ikke færre end 1860 store sider. Det er rimeligt, at de samvirkende sønderjydske foreningers efterfølger, Grænseforeningen, sønderjydske foreningers fællesråd, har ønsket at føre håndbogens oplysninger frem til vore dage, samle akterne fra de sidste udlændighedsår, give let adgang til genforeningstidens dokumenter og prøve på at skabe et oversyn over, hvad der siden er sket i det omstridte land. Man lægger straks mærke til, at bogen ikke mere hedder håndbog i det nordslesvigske, men i det slesvigske spørgsmåls historie. Sydslesvigs danske er rykket vor interesse nærmere.

»Comité Alsacien d' Etudes et d' Informations« i Strasbourg udgav allerede i 1933 et tilsvarende værk om »Alsace efter dets tilbagevenden til Frankrig« (L' Alsace depuis son retour à la France), to bind på tilsammen 1248 sider, i 1937 fulgt af et tredje bind på 320 sider, lidt mindre både i format og sidetal end håndbog, men alligevel kaldende stærkt ad sammenligning. Begge er udarbejdet af en række forfattere, omtrent efter samme plan; men de franske beretninger er mindre historisk prægede, (det er jo også kun vor bog, der har ordet »historie« i titelen), derimod giver de klarere og udførligere billeder af landsdelens kulturelle opbygning og vækst. Man kan naturligvis også med rette spørge, om den historiske fremstilling af tiden før og af tiden efter genforeningen ikke burde have været givet hver for sig, således at den første del, der fortæller om tiden fra 1900–1918, var udskilt som en særlig bog, så man ikke havde haft behov at optrykke over 100 sider statistik fra Nordslesvigs udlændighed eller 200 sider beretning fra tysk rigs- og prøjsisk landdag i håndbogen. Det er udmærket stof, det er overmåde flittigt be-

handlet. Det er også godt, at det herefter vil være let at finde, når og hvis man har brug for det; men det havde i mange henseender været behageligere for den store læseverden, om håndbogen havde været mindre og billigere, om man havde udskudt store dele af den eller havde kunnet dele den i tre bøger, så man kunde få hvilke af dem, man vilde, for en tredjedel af de 45 kr., håndbogen nu koster og i alle henseender er værd.

Håndbogen er ikke almindeligt læsestof; den er beregnet til at slå op i. Alligevel vil man med glæde læse dele af den i sammenhæng, f. eks. de to sidste afhandlinger i første bind af Hans Lund og Nicolai Svendsen.

Andet bind indeholder akter og tal fra 1918—1920, tallene bearbejdet meget fyldigt af Mads Iversen. Tredje bind er det, der nærmest svarer til de tre franske bind, 718 sider mod 1568, til gengæld noget større sider. Det må stå klart, at det ikke kan tage saa meget med som det franske; men alligevel er det ret forbavsende, hvor righoldigt det er blevet. Redaktøren har forstået og evnet at finde medarbejdere, der har kunnet samle og bearbejde stoffet, og han har kunnet føre det ind i en ramme, så det passer sammen.

I første del af tredje bind er der samlet love og bestemmelser, der var ny for de sønderjydske landsdele, men indførtes ved og efter genforeningen; derefter går håndbogen over til almindelig fremstilling, først af forholdene i kirke og skole. Denne fremstilling er udstykket i en række enkeltartikler: Kirke og menighed af Provst Schülein, Folkeskolen af amtsskolekonsulent Svendsen, Kommunale og private realskoler af overlærer Skovmand, Den højere skole af rektor West og De frie ungdomsskoler af højskoleforstander Terkelsen. Det er hver for sig gode afhandlinger, og de indeholder en masse oplysende stof; men idet emnet kirke og skole er blevet således udstykket, er der ikke levnet plads til omtale af faglige skoler, handels-, tekniske-, aften-skoler og en række andre højst værdifulde former for kulturelt arbejde. Det er godt nok, hvad der er fortalt; men det giver et ensidigt billede af, hvad der sker i kirke og skole. Skønt provst Schülein har gjort et betydeligt arbejde i Frivilligt drengeforbund (F. D. F.), nævnes dette lige så lidt som K. F. U. M. eller andre ungdomssammenslutninger (D. U. I. o. s. v.). Heller ikke nævner han f. eks. de nye kirkebygninger.

I det hele taget er håndbogens indhold på denne måde blevet noget brudstykkevis, og redaktøren har åbenbart været mere interes-

seret i at fremlægge oplysninger om national-politisk end om kulturelt arbejde. Der kan f. eks. i denne sammenhæng nævnes, at håndbogen intet tilsvarende indeholder til den franske bogs kapitler om litteratur eller biblioteker i Alsace. Historisk samfund for Sønderjylland nævnes ikke, hverken før eller efter genforeningen, lige så lidt arbejdernes oplysningsforbund. Vi savner i Nordslesvig en fremstilling af den åndelige udvikling både under fremmedherredømmet og efter befrielsen. Vi har ganske vist biskop Amundsens afhandling i »Sønderjyllands historie«, men heller ikke den når tilstrækkelig dybt. Naturligvis er det såre vanskeligt at skrive om en hel landsdels åndelige forhold i en omtumlet tid, men man kan dog ikke give et samlet billede uden at tage hensyn til også de åndelige strømninger, der ligger udenfor ens egentligste interessekreds. At navne som Marcus Lauesen og Hansigne Lorenzen ikke findes i indholdsfortegnelsen og altså heller næppe nogen steds i teksten, er ligeså ejendommeligt, som at Cl. Eskildsen ingen steds er nævnt, eller at man i håndbogens næste afsnit om »Den økonomiske udvikling« af P. A. Callø intet hører om marskens afvanding eller om digebygninger.

Hele den betydningsfulde udvikling på sundhedsvæsenets område er der heller intet om.

Der er her omtrent nævnt, hvad der efter en kort gennemlæsning turde kunne kritiseres i værket. Den sidste store del om »Det danske mindretal i Sydslesvig« skal der kun indvendes en enkelt ting imod: Hvad i alverden har Hans Jensens artikel om »Den national-socialistiske bevægelse i Tyskland« med levnedsskildring af Hitler og fortælling om en politisk bevægelse udenfor Sønderjylland at gøre i en håndbog om det slesvigske spørgsmål? Derimod fortjener dr. phil. Karl Bocks store artikel om »Grænseegnens sprog« at fremhæves. Denne afhandling bringer ny og værdifuld oplysning af stor betydning om sprogforholdene i Mellemslesvig.

Overfor de små anker, der her har kunnet fremføres, står håndbogens rige og solide oplysning fra Sønderjylland nord og syd for statsgrænsen. Ingen, der vil vide besked om, hvad der er sket siden 1900, og hvad der sker i dag i grænselandet, vil tvivle om, at han må søge til denne bog. Enkelte Oplysninger kan fattes; men hovedindtrykket er rigdom og fylde.

Redaktør Franz v. Jessen fortjener den varmeste tak for den vågne og virksomme interesse, han atter har vist Sønderjyllands nationale arbejde. Det er overmåde smukt, at han har villet og kunnet

fortsætte det arbejde, han begyndte med håndbogen i det nordslesvigske spørgsmåls historie. Hvis det danske Sønderjylland havde Frankrigs sædvane, vilde vi slå en plakat op på vore offentlige bygninger: Franz v. Jessen har gjort sig fortjent af fædrelandet.

I en anden henseende håber vi, at et fransk eksempel må følges. Tredje bind af »Alsace efter dets tilbagevenden« kaldes »første supplementbind«. Lad os også vente supplementbind til vor håndbog. Det sørger grænseforeningen forhåbentlig for, at der kommer, medens dens enkelte medlemmer hver på sin egn må sørge for, at »Håndbog i det slesvigske spørgsmåls historie« købes af og gøres let tilgængelig i alle offentlige biblioteker.

H. Lausten - Thomsen.

Peter Jeppesen:

En sønderjydske Dialekts Udvikling i de sidste Generationer.

Den nyere Dialektforskning har fra første Færd understreget det stærke Afhængighedsforhold mellem Historie og Dialektforskning; thi Dialektforskningen fører over i Historien, og omvendt genspejler ældre og yngre historiske Forhold — Samfærdsel, Handelsveje og Kulturstrømninger, politiske, administrative og kirkelige Inddelinger — sig i de nuværende Folkemaal. Det bliver Sprog- og Historieforskningens Opgave at udrede de historiske Forholds fremmende eller hæmmende Indflydelse paa Folkemaalets naturlige Udvikling.

Berettigelsen af denne principielle Betoning af Sprog- og Historieforskningens Sammenhæng vil i særlig Grad være indlysende, naar det drejer sig om den sproglige Udvikling i et Grænseland som Sønderjylland, der paa mange Maader har haft en fra de øvrige danske Landsdele vidt forskellig historisk Udvikling. Sprogstudierne faar derved indirekte ogsaa national Betydning. Ja, dette har i den Grad været Tilfældet, at ældre danske Historikere og Sprogmand som Outzen, Werlauff, Allen, Hagerup, Kok og mange andre, saavel danske som tyske, i udstrakt Grad har beskæftiget sig med sønderjydske Sprogforhold paa Grund af deres nationale Beviskraft. Mens de danske Forskere blot behøvede at lade »Jorden og Blodet« tale sit sande Sprog, maatte den Gruppe af tyske Forskere, der satte deres nationale Indstilling over videnskabelig Objektivitet, ty til mere eller mindre uvidenskabelige Bestræbelser for at stemple de sønderjydske Folkemaal som en »jargon«, »verdorbene Dänisch« eller »Rabendänisch« eller mere populært udtrykt »Kartoffeldänisch«, idet de forsøgte at gøre Sønderjydske til et Blandingssprog med et fremherskende tysk Islæt. Danske Sprogmand som Lyngby, P. K. Thorsen og Marius Kristensen, der har drevet Sprogstudier for Sprogets egen Skyld, har Gang paa Gang maattet slaa fast, at Sønderjydske — saavel som Jydske i det hele taget — er Dansk og intet andet. Forøvrigt er »Kampen« i Tidens Løb ført over i »Fjendens egen Lejr«, idet Nicolaj Andersen allerede før Krigen har gjort opmærksom paa det sønderjydske Folkemaalets stærke Indflydelse paa

diet tillærte Højtysk i Nordslesvig, og idet senere fra dansk Side foretagne Undersøgelser af det nuværende plattyske Sprog i Angel og Mellemslesvig har formaaet — uden Krumspring af nogen Art — at paavise det gamle danske Sproggrundlags stærke Indvirkning paa det fremtrængende Nedertysk i disse Egne. For ikke at blive misforstaaet skal her betones, at tyske og danske Filologer nutildags — i Modsætning til tidligere — er enige om, at netop Undersøgelser af et Grænselands Dialekter maa være præget af den strengeste Særlighed og maa foretages uden nationale »Briller«. Paa dette fælles Grundlag har der været og vil der ogsaa i Fremtiden, naar det gælder Undersøgelser af Slesvigs nedertyske og danske Mundarter, kunne skabes frugtbart Samarbejde mellem de to beslægtede Nationers Filologer og Sprogstuderende. Der behøves her kun at henvises til, at der holdes Forelæsninger over Nedertysk ved Universiteterne i København og Aarhus, og at der holdes Øvelser over sønderjydske Dialekter ved Kiels Universitet. Maaske bør ogsaa tilføjes, at Undersøgelser af de frisiske Dialekter i Slesvig ikke blot skyldes tyske, men i høj Grad ogsaa danske, svenske og norske Sprogmand.

Det er derfor i god Samklang med denne Tradition, at filologiske Universitetsprofessorer i Aarhus ligesom deres københavnske Kolleger i givet Tilfælde opmuntrer nogle af deres Studenter med Dansk eller Tysk som Studiefag til at vælge Emnet til deres faglige Specialafhandling indenfor Sønderjyllands danske, nedertyske eller frisiske Mundarter. At sønderjydske Studenter fra Nordslesvig, der i hvert Fald har nøje Kendskab til et af de tre Folkemaal, her har særlige Forudsætninger for en tilfredsstillende Løsning af Opgaven, er klart. Resultatet af en saadan Undersøgelse af en sønderjydsk Dialekt foreligger i cand. mag. Peter Jeppesens Afhandling »En sønderjydsk Dialekts Udvikling i de sidste Generationer« — en Afhandling, der er udarbejdet ved Aarhus Universitets »Institut for jydsk Sprog- og Kulturforskning«.*)

Peter Jeppesen, der er født i Løgumkloster, har til Genstand for sine Undersøgelser valgt sin Fødebys Dialekt, som han er fortrolig med lige fra Barndommen. Hans »Institutarbejde« — der tjener baade ham og Aarhus Universitet til Ære — giver en saa klar og fyldig Fremstilling af Løgumklosterdialektens Udvikling i de sidste

*) Humanistiske Studier I, Universitetsforlaget i Aarhus. Ejnar Munksgaard, København 1938.

Generationer, at dette Arbejde ikke blot bør kendes af de faa Fagmænd, men ogsaa af dem, der nærer Interesse for vor Landsdels Sprog i dets nuværende Skikkelse. Forf. begynder indledende med at fremhæve den lille Flækkes jævne og stille Liv, der — bortset fra »Klostermarked« — ikke byder paa stor Afveksling. Ligesom i Nordslesvigs fire Amtsbyer finder vi i Løgumkloster en Købstadsdialekt, hvad der i vor Tid næsten er ukendt i det øvrige Danmark. Desuden er det af særlig Betydning at fastslaa, hvilke Følger Dialektens Samliv med tysk Skriftsprog og siden 1920 med dansk Rigsmaal har haft for dens Udvikling.

Selvom Løgumkloster Købstadsdialekt ikke kan kaldes Købstadsmaal i samme Forstand som Sproget i de fire sønderjydske Købstæder, hvis Maal saa afgjort adskiller sig fra de tilstødende Landdialekter, viser Løgumkloster-Dialekten alligevel en større Smidighed, Ordrigdom og Evne til Nydannelser end Landsbydialekten. Som Dyrets Pels udvikler sig efter Dyrets Vækst, er Landsbydialekten langsomt blevet en Bydialekt, der tales af enhver indfødt, ligeegyldigt om han er Bankdirektør eller Apoteker, Haandværker eller Købmand, Arbejder eller Funktionær. Dialekten var for dem alle ensbetydende med det danske Sprog modsat det tyske Sprog. Det siger sig selv, at Mennesker af saa forskellig Dannelse og Uddannelse ved at tale en Dialekt maa berige dens Ordforraad og forandre dens Karakter. Paa det sproglige Omraade var der ingen sociale, men kun nationale Forskelle: de dansktalende og de tysktalende, eller for at bruge P. Lauridsens Ord (Tilsk. 1884, p. 844): »Denne Befolkning er først og fremmest af én Støbning. Den har virkeliggjort en Lighed i Tanke- og Omgangssæt, en demokratisk Jævnhed i al Færd, i Sprog og Vane, i Opdragelse, i Sæder og Skikke, der som et stærkt Baand binder rig og fattig, Arbejder og Bonde, Husmand og Proprietær sammen og forhindrer de sociale Modsætninger i at komme op og gøre sig gældende i den nationale Kamp«.

Trods denne Dialektens Ensartethed kan man i Løgumklosterdialekten ogsaa tale om dens Mangfoldighed. Hermed tænkes ikke blot paa de smaa individuelle lydige Nuancer og de forskellige Fag- og Gruppesprog, men paa de sproglige Forskelle, der beror paa Skellet mellem de tysk- og dansksindede og mellem gamle og unge. Hvad Forholdet mellem Nationalitet og Sprogblanding angaar, vil der, som man kan tænke sig, være flere tyske Ord og Vendinger i en tysksindets Mund end i en dansksindets. Ifølge Forf. vil

denne Forskel mærkes størst blandt de unge, hvor de danske bruger meget lidt tysk, mens den unge tysksindede kan have Hang til Snobberi for alt Tysk, Lyst til at demonstrere sin Tyskhed, og derfor midt i en sønderjydsk Samtale kan indflette lange tyske Bravader. Der tænkes her paa »Modeord« som: *fein, schön, schade*, paa Eder som: *Donnerwetter, Menschenskind, verflixt und zugenäht*, og *los, ab, her, sofort, raus, rein, links, rechts*. Disse Ord, som de danske altsaa i Reglen undgaar, er dog paa kun tilfældig »Gæsteoptræden«; de bevarer deres tyske Form, man er sig altid bevidst, at de er tyske, og deres Virkning beror netop paa dette, at de er »Gæster«.

Morsomt er det, at man ofte af de ældre hører, at det og det Ord, eller den og den Lyd er tysk, selvom Sagen er langt mere indviklet; saaledes bruges f. Eks. Formen (her gengivet i grov Lydskrift) *æd tæle* næsten kun af tysksindede, mens *æd lærgen* foretrækkes af de dansksindede — to Former, der ligesom Rigsmaalets »Tallerken« skyldes Indlaan af middelnedertysk *talloreken*, der igen skyldes fransk *tailloir*, forsynet med tysk Diminutivsendelse. De tyske har paa Grund af Ligheden med den højtyske Form *Teller* valgt Formen *tæle*, mens de danske for at undgaa det tyske Ord har holdt sig til *lærgen*, der i hvert Fald for dem ikke kunde være tysk. Det virkelige Forhold er altsaa derimod, at saavel Rigssprogets som Dialektens Former i dette Tilfælde er gamle Laaneord. Modsat ligger Forholdet, naar de tysksindede foretrækker Formerne *Kacher, klocher, åfen, tafer* — der hører hjemme sydøst for Linjen Haderslev — Tønder — mens de dansksindede føler *ch* og *f* i disse Ord som en tysk Udvikling og forsøger at stritte imod Strømmen ved at bruge den ældre Generations Udtale *Kager, kloger* (klogere), *åven* (aaben), *taver* (taber) Forf. mener, at det er Samkvemmet med Tønder Købstad, der har faaet *ch-* og *f-*Formerne til at trænge frem. Hvad deres Oprindelse angaar, er de ligesaa danske som *g-* og *v-*Formerne. Ved saaledes ofte stik mod Videnskab, for en tilfældig ydre Ligheds Skyld, snart at vælge eet, snart at vælge et andet Udtryk eller en bestemt Lydudvikling faar Sindelaget Indflydelse paa Sprogets Udvikling paa en Maade, som kan stille uindviiede overfor uforklarlige Gaader. Det er den nationale Bevidsthed, der altid ligger paa Vagt overfor Sproget.

Men ogsaa Hjemmetyskernes sproglige Indstilling, der er yderst konservativ og afvisende overfor alle nye Former, der minder om dansk Rigsmaal, er af Betydning, idet den i høj Grad er medvirken-

de til at forhindre en altfor pludselig og stærk Paavirkning af Dialekten fra Rigsmaalets Side.

I et følgende Afsnit behandler Forf. derpaa den Forskel, der findes mellem Generationerne, mellem de gamle og mellem de unge; den midterste Generation danner et Slags Overgangsled, idet den hælder lidt til begge Sider. De sproglige Forskelle mellem de gamle og de unge findes baade paa Ordforraadets og Lydudviklingens Omraade.

Hvad Ordforraadet angaar, spores der hos den unge Generation tydeligt en stærk Tendens til at afløse den ældre Generations tyske eller tyskpaavirkede Udtryk — der gennem tysk Administration, Lavvæsen og Foreningsliv, Skole, Militærvæsen og Forretningslivet var trængt ind i den danske Bydialekt — med tilsvarende danske; dette gælder f. Eks. den ældre Generations Udtryk: *amsræt* (Dommerkantor), *amsræchder* (Dommer), *ræchsanwalt* (Sagfører), *sjafner* (Konduktør), *møds* (Kasket, *gemy'se* (Grøntsager), *pause* (i Betydningen Frikvarter), *tema* (Emne), *tornen* (Gymnastik), *aufsads* (Stil), *gesjæft* (Forretning), *antog* (Dragt) (= Sæt Tøj), *bægger* (Bager), *auto* (Bil), *geriben* (snu) osv. Disse Ord er for største Delen i sin Tid trængt ind i Dialekten, fordi de var nødvendige, og fordi Dialekten ikke ejede tilsvarende danske Ord. Nu er det kun et Spørgsmaal om Tid, hvornaar de tyske Ord kan betragtes som fortrængt af de hjemlige Ord, der oftest stammer fra det danske Rigsmaal — men med Dialektens Udtale.

Det samme Forhold gør sig gældende paa det lydlige Omraade, naar de unge erstatter den plattyske Udtale af *a* som *å* og af *ge-* som *che-* i Ord som *salåt* (Salat) og *chepæk* med Rigsmaalets *a* og Forstavelse *ge-*, der forøvrigt er af tysk Oprindelse.

Af tyske Former, der kun findes hos unge, nævner Forf. følgende udprægede »Modeord«: *mojn* (Morgen, en Hilsen, der tilhører det nordtyske Omgangssprog), *æn sdeft* (tysk: Stift »Lærling«) og *sjek* (tysk *chik* fra fransk *chic* i Betydn. elegant, flot, fiks i Paaklædning og Optreden). Forf. mener, at sidstnævnte stammer fra Tønder og er bragt til Løgumkloster gennem Skolebørn, der har gaaet i tysk eller dansk Skole i Tønder. Det samme er sikkert ogsaa delvis Tilfældet med *sdeft*, selvom Forf. antager, at dets Forekomst kan forklares ved, at Haandværkere og Købmænd i Løgumkloster i Aarene lige efter Genforeningen i udstrakt Grad indskrev Lærlinge fra Hamborg.

Hvad de tyske Fremmedords lydige Skikkelse angaar, træffer vi ogsaa i Løgumkloster den bekendte nordslesvigske Udtale af tysk *sch* som *s* eller *sj*, af tysk *l* som det dialektale »hule« *l*, af den tyske Forstavelse *ver-* som dansk *får-* og af tysk *z* og stemt *s* som dansk *s*.

I de følgende Afsnit behandles »Udviklingen indenfor Dansk« *o*: Paavirkningen fra Rigsmaal og fra tilstødende Dialekter og Udviklingen indenfor Dialektens egne Grænser. Da Ting og Betegnelse hører sammen, kan der for Ordforraadets Vedkommende konstateres 1) at en Række Ord er forsvundet eller er ved at forsvinde sammen med Sagen (f. Eks. med Brygningen eller Lysstøbningen), og 2) at der er optaget en uhyre Mængde Fagord, der skyldes den stærke Udvikling indenfor Teknikken og Hygiejnen. Paa dette Punkt deler Løgumklosterdialekten Skæbne med alle andre Dialekter. Det samme gælder tildels en Række Ord, der er afløst eller i Færd med at afløses af Ord, der falder sammen med Rigsmaalet; f. Eks. *mornal* (morgentidlig), *framgol* (Forstue), *sgorful* (Sommerfugl, *to* (vaske) osv. Dog ogsaa her gælder det selvfølgelig, at de sejrende Ord beholder Dialektens Udtale.

Som et Eksempel paa Betydningsændring kan anføres, at den ældre Generations Skelnen mellem *Baas* og *Stald* — der var lige modsat Rigssprogets Betydning — hos de unge er udvisket, idet Ordene nu høres anvendt i Flæng.

Dernæst følger en Række Eksempler paa lydige Ændringer. Mest paafaldende er Lydændringen fra *y* til *øj* i Ord som *bøje*, *drøj*, *Drøjde*, *forføje*, *nøje*, *højre*, *Tøj*, hvor den ældre Generation har *y* (*by'*, *dry'* osv.), mens de unge bruger *øj*-Formen. Det er uden Tvivl Rigsmaalet, der her er trængt frem, dog i Forening med nordøstlige Nabodialekter, der ogsaa har *øj*. Denne Formodning støttes derved, at Ordet »Øje« har bevaret *y*-Udtalen, der i dette Ord er næsten fællessønderjydsk.

Hvad Medlydene angaar, findes det for Vestslesvig saa typiske »Klusilspring« *o*: den paafaldende Udtale af Ord som *Hus* og *Gris* som *huges* og *grides* ikke i Løgumklosterdialekten. Forholdet *v* og *f* (f. Eks. i *taber*) og *g* og *ch* (f. Eks. i *Kager*) er omtalt foroven.

Indenfor Bøjningen bemærkes: 1) de gamles Flertalsformer med forlænget Udtale af Vokal eller Konsonant i *byn't* (Bundter), *kan't* (Kanter), *kna'ch* (Knage(r)) har de unge erstattet med Former, der ligesom Rigssprogets ender paa *-e* eller *-er*; 2) de gamle stærke Udsagnsords Datidsformer *le'e* (led) *sme'e* (smed), *kø's* (køs, kyste), *tåsg* (tærsk-

de) fortrænges mere og mere af Formerne *lit*, *smet*, *ky'sd* og *tæsget*; 3) de sammensatte Udsagnsord afveg tidligere i mange Tilfælde fra Rigssmaalet f. Eks. *dræj op* (opdrage), *klau an* (anklage), *vac ad* (advare). Hos Ungdommen er der paa dette Punkt stor Usikkerhed, idet man hos dem træffer begge Arter af S sammensætningen.

Til Slut spørger Forf.: »Forsvinder Dialekten i Løgumkloster?«, og han giver det Svar, at den dér som overalt i Sønderjylland vil kunne bevares i umindelige Tider endnu; thi den er 1) ikke en enkelt Klasses, men den samlede indfødte Befolknings Sprog, 2) betragter Sønderjyden det som værende af stor national Betydning, at Dialekten bevares livskraftigt, og 3) er de tysksindede Sønderjyder den sønderjydske Dialekts bedste Forbundsfæller imod Rigssmaalet.

Om Spørgsmaalet, om det vilde være gavnligt, om Dialekten i al Almindelighed forsvandt, er Meningerne delte. Nogle ønsker, at Rigssproget som det mest praktiske Meddelelsesmiddel hurtigst muligt maa besejre og erstatte Dialekten, mens andre paa ingen Maader kan tænke sig at slippe Folkemaalet, da det af dem føles, som om de med at give Afkald paa Dialekten skærer alle deres Barndomsstemninger bort og mister Dybden og Perspektivet i deres sproglige Liv. Bedst er det vel at gaa en Middelvej, som de fleste gør det, og faa Del i baade Folkemaalets og Rigssprogets Værdier.

Karl N. Bock.

Beretning og Regnskab.

Beretning.

Foruden de Møder, Redaktionsudvalget for »Sønderjydske Aarbøger« har afholdt i Rødding og Haderslev, holdtes der den 1. Februar 1938 et Forretningsudvalgsmøde paa »Folkehjem« i Aabenraa, hvor Programmet for Aarsmødet fastlagdes.

Aarsmødet i Tønder den 29. Maj indlededes Kl. 11 med et Bestyrelsesmøde, hvor Beretning og Regnskab drøftedes. Formanden, Amtslæge Dr. Lausten-Thomsen var paa Grund af sin Rejse til Østasien ikke til Stede. Samme Dags Eftermiddag afholdtes Generalforsamling og Aarsmøde i Seminariets Festsal, der velvilligst var stillet til Raadighed for »Hist. Samfund«. Paa Grund af daarligt Vejr og »Det Unge Grænseværn«s Sommermøde i Haderslev var Tilslutningen mindre end ventet.

Kassereren, Amtslæge Dr. Michelsen, Aabenraa, bød Velkommen og oplæste en indløben Radiohilsen fra Formanden.

Sekretæren, Dr. Bock, Haderslev, aflagde derefter følgende Beretning for Virksomheden i Aaret 1937:

»Hist. Samf. for Sønderj.« har i det forløbne Aar mistet 20 Medlemmer, deriblandt 4 ved Dødsfald, men har til Gengæld haft den Glæde at modtage 45 nye Indmeldelser. Afgangen er betydelig mindre end i Aaret 1936, hvor vi mistede 35 Medlemmer ved Udmeldelse og 17 ved Dødsfald.

Ligesom 1936 betød en Fremgang sammenlignet med 1935, kan det samme fastslaaes med Hensyn til 1937. Vort samlede Medlems antal er nu 677, heri indbefattet 14 Medlemmer, der faar Frieksemplarer og 12, der faar Bytteeksemplarer. Antallet af betalende Medlemmer er altsaa 651. Da vi gerne skulde fortsætte Forøgelsen af Medlemsantallet, maa alle vi nuværende Medlemmer gøre vort Bedste for at hverve nye Medlemmer.

Ligesom i Fjor har vi modtaget Tilskud fra Staten, dansk Kultursamfund, fra Aabenraa og Haderslev By, samt fra de nordslesvigske Amter med Undtagelse af Haderslev Amt. Hist. Samf. bringer herved de nævnte Institutioner sin hjerteligste Tak.

Aarsmødet afholdtes i Fjor den 30. Maj i Forsamlingshuset i Augustenborg med Bestyrelsesmøde, Generalforsamling og offentligt Foredrag af Lektor Dr. Ussing, Sorø, om det gamle Als. Iøvrigt skal jeg her nøjes med at henvise til Beretning i Sønderj. Aarb. II. Halvbind for 1937.

Udgivelsen af Sønderj. Aarb. er jo som tidligere Hovedsagen for Hist. Samf. for Sønderj. Da vore Medlemmer — som Vederlag for Aarsbidraget — faar Aarbøgerne, er det overflødigt at komme med en indgaaende Redegørelse for de 2 Halvbind i 1937.

Vore Medlemmer vil have lagt Mærke til, at II. Halvbind 1937 var paa 8 Ark, og at I. Halvbind 1938 til Gengæld omfatter 12 Ark. Grunden dertil er, at det sommetider kniber for Redaktions-Udvalget at faa Mskr. fra Forfatterne i god Tid.

Herpaa skal der gives en kort Redegørelse for Indsamlingen af Arkivalier.

Historisk Samfund har i det sidste Aar fortsat Arbejdet for at faa bevaret Arkivalier, der findes i Privateje. Det har i December Maaned ladet afholde Møder i Sønderborg og i Broager. Ved Møderne holdtes der historiske Foredrag, i Sønderborg af Seminarielærer Cl. Eskildsen og i Broager af Amtslæge Dr. Lausten Thomsen. Landsarkivar Gribsvad var til Stede ved begge Møder og gjorde Rede for, hvorledes Arbejdet burde gøres, og besvarede Forespørgsler, der blev stillet fra Forsamlingen. Mænd fra alle Sognene i Sønderborg Amt lovede at være behjælpelige med Arbejdet, og i et Opraab, der derpaa blev offentliggjort i Bladene, blev Navnene paa disse Tillidsmænd bekendtgjort. I Medlemsbladet for Foreningen for sønderjydske Krigsbeskadede og Faldnes Efterladte er der bleven indrykket en Opfordring til at bevare Breve og Dagbøger fra Krigsaarene og at lade disse engang komme til Landsarkivet i Aabenraa. Denne Opfordring har allerede begyndt at bære Frugt. Saaledes har Enkefru Ingeborg Dinesen, Rungstedlund, overladt Landsarkivet Brevsamlinger fra sønderjydske Krigsfanger til Frøken E. Dinesen og til Fru Professorinde Schmiegelow, og for ganske nylig har Landsarkivet modtaget alle Brevene fra en alsisk Soldat, der faldt i Foraaret 1918, til hans Forældre.

Som en Frugt af Historisk Samfunds Arbejde i denne Retning kan bl. a. nævnes, at Musikdirigent Niels Nielsen, Guderup, har deponeret Faderens, Agent Jørgen Nielsens Samlinger i Landsarkivet. Fra Branddirektør Chr. Hanssen, Vester-Sottrup, har Landsarkivet

modtaget nogle Regnskabsbøger fra Nørremølle fra Tiden 1813—48. Pens. Lærerinde Frøken Plov i Vejle har overladt Landsarkivet en Del Breve m. m. fra Sønderjyder og givet Tilsagn om mere.

Thøste Thøstesen, Fæsted, har forsat sit Indsamlingsarbejde i Haderslev Vesteramt, men er desværre bleven en Del forhindret deri paa Grund af Sygdom.

Derefter mindedes den fungerende Formand Dr. Michelsen fire i Aarets Løb afdøde Medlemmer, hvorefter Beretningen blev stillet til Drøftelse. Pastor Hansen, Hostrup, fortalte om et Tilfælde indenfor sit Sogn, hvor nogle meget interessante Arkivalier paa Grund af et Dødsfald var sporløst forsvundet. Landsarkivar Gribsvad slog til Lyd for, at Befolkningen skulde gøres bekendt med, at alle de gamle Brevskaber og andet burde sikres for Landsarkivet. Det kunde for Eksempel lade sig gøre ved, at man ligefrem testamenterede det til Landsarkivet, hvis man ikke vilde undvære det i levende Live.

Dr. Michelsen slog ogsaa til Lyd for, at der skulde gøres et endnu mere energisk Arbejde for Indsamling af Arkivalier. Amtslægen aflagde derefter Regnskabet. Dette balancerede med 6309 Kr. og sluttede med et Overskud paa 1101 Kr. Amtslægen oplyste, at Bestyrelsen havde paatænkt at gøre de sønderjydske Aarbøger mere interessante ved at gaa over til i endnu større Grad at illustrere Artiklerne med Billeder.

Seminarielærer Eskildsen aflagde Regnskabet for Sønderjydske Maanedsskrift, der viste en Abonnementsfremgang paa 9. Status viste en Formue paa 1923 Kr., medens Driftsregnskabet viste et Underskud paa 82 Kr.

De afgaaende Bestyrelsesmedlemmer, Dr. Mackeprang, København, Seminarielærer Claus Eskildsen, Tønder, og Adjunkt Dr. Bock, Haderslev, genvalgtes.

Højskolelærer cand. mag. Skovmand holdt derefter et interessant Lysbilledforedrag om Udgravningerne ved Danevirke. Endvidere holdt Ingeniør Jacobsen, Tønder, et Foredrag om den historiske Baggrund for Rømodæmningen.

Foredraget formede sig som en interessant Udredning af de forskellige Forsøg, vore Forfædre gennem Tiderne havde gjort paa Landvindingens Omraade.

Ingeniør Jacobsen kom efter den historiske Del af Foredraget ind paa de kunstige Foranstaltninger, som man siden har fundet paa

for at fremme Slikaflejringen, og han omtalte til Slut ganske kort den planlagte Dæmning til Rømø. Han udtalte Haab om, at Regering og Rigsdag vilde gaa med til Planens Gennemførelse og derved sætte sig et varigt Minde paa Landvindingsomraadet her i Landsdelen.

Paa Generalforsamlingen besluttede man at afholde det næste Aarsmøde i Vedsted i Haderslev Østeramt og i Forbindelse med Aarsmødet at arrangere en Udflugt til de forskellige Udgravninger i Vedsteds Omegn under Ledelse af Museumsinspektør Neumann.

Karl N. Bock.

AARSREGNSKAB FOR 1937

	Kr.	Øre		Kr.	Øre
<i>Indtægt:</i>			<i>Udgift:</i>		
Medlemsbidrag	3.469	60	Trykning af Sdrj. Aarbøger	2.560	20
Tilskud fra Staten	560	00	Forfatterhonorar	1.104	00
" " Dansk Kultursamfund	1.000	00	Foredrag	100	00
" " Amts- og Byraad	440	00	Aarsmøde	108	85
Salg af Sønderj. Aarbøger	342	36	Dansk histor. Fællesforening: Aarsbidrag	69	40
Annoncer i Sønderj. Aarbøger	124	00	Aarsmøde.	50	00
Renter af Girokonto	11	95	En Krans	21	20
Portoudlæg tilbage	361	10	Porto, Fragt, Tryksager	514	10
			Honorar til Sekretær	425	00
			" til Kasserer og Ekspedition ...	200	00
			Renter, Nordsl. Folkebank	64	80
				5.217	55
			Balance	1.091	46
	6.309	01		6.309	01

Dr. MICHELSEN